

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

30 SEPTEMBRIE 2009

NR. 9 (1524),

ANUL XXI

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

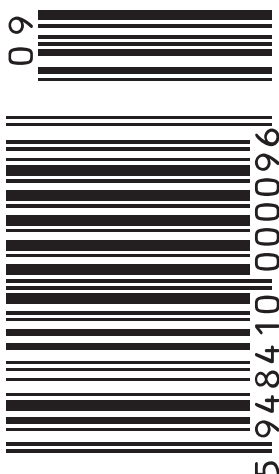
9

www.revistaorizont.ro

NICOLAE STEINHARDT

4-7, 16-17

Trei interviuri inedite despre Nicolae Steinhardt

OMUL SI CONSTRUCTIA
INTERIOARA
acad. VIRGIL CÂNDEA

4-5

PARADOXUL STEINHARDT
GEORGE ARDELEANU

6-7

FĂRĂ TEAMĂ, DESPRE
ADMIRATIE
ALEXANDRU PALEOLOGU

16-17

VASILE POPOVICI PROCURORUL DE SERVICIU

Care este în fond reproșul fundamental pe care-l aduce Marta Petreu lui Sebastian, pe urmele lui Norman Manea? Unul singur, irefutabil: complacerea evreului Sebastian în grupul din jurul lui Nae Ionescu. Cum explică Marta Petreu această «anomalie» etnică? «*Prin fidelitatea masochistă a unui fost om de dreapta față de camarazii săi, la care ține foarte mult*». Ce însă nu reușește eseista să demonstreze nici în ruptul capului este tocmai situarea lui Mihail Sebastian la dreapta, pe baza textelor sale, și nu a unor elucubrații hermeneutice. Iar fidelitatea față de «camarazi» o demonstrează recurgând inconștient chiar la argumentația lui Nae Ionescu din odioasa prefață: «*iudaismul nu are decât două eventualități: se chinuie perpetuu – sau moare. Tertium non datur.*»

8

open art
Timisoara Open Art City

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA, ÎN CADRUL
CONCEPTULUI
TIMIȘOARA
OPEN ART CITY
(TIMIȘOARA - ORAȘ
DESCHIS AL ARTELOR)

DESPRE ULTIMII PATRU ANI AI FILIALEI, PE SCURT

CORNEL UNGUREANU

Se împlinesc, în octombrie 2009, 60 de ani de la întemeierea Filialei US din Timișoara și a revistei *Scrisul bănățean*, din 1964 ORIZONT, 60 de ani de la existența Cenaclului Semenicul din Reșița, cu publicația *Semenicul*, 100 de numere ale revistei *Reflex*, și am putea numi și alte reviste din Banat așezate între fericite aniversări – *Knijevni Jivot*, *Stafette*, *Banat*, *Orient latin*, *Anotimpuri literare*, *Jurnal literar* ș.a.

Sunt reviste care au adunat în jurul lor autori ai locului sau personalități ale lumii literare, din Lugoj, din Făget sau din Reșița, din Oravița sau Caransebeș: autori care au reabilitat nume, tradiții, pagini de istorie a literaturii. Suplimentul ziarului *Renasterea bănățeană*, revistele sau suplimentele ziarelor de limbă germană, maghiară sau sârbă au avut ecou și dincolo de marginile Banatului sau ale țării. Problema scriitorilor profesioniști trebuie legată în Banat de omul care scrie – care se implică în procesul de afirmare și negociere al scrisului. Există în Filiala scriitorilor din Timișoara nume importante, care o viață de om au contribuit în mod decisiv la afirmarea literaturii române. Care au devenit vizibile în ultimele decenii sau în ultimii patru ani, mai vizibile și după ce opera lor a devenit postumă. Și dacă foarte multe lucruri nu merg bine, dacă nu toate ne dau posibilitatea să numim acești patru ani cu orgoliu, să începem totuși de la cele vizibile – de la cele care, în aceste timpuri de criză sau în cei douăzeci de ani de schimbări și-au păstrat importanța: Filiala Timișoara are scriitori care poartă dialoguri importante cu Instituții culturale din țară și din lume, membri sau apropiați ai ei conduc instituții culturale definitorii pentru cultura românească de azi. Cei patru ani sau cei șazeci de ani ai Filialei nu pot fi despărțiți nici de aniversările orașului și ale publicațiilor, dar nici de operele importante, de autorii fundamentali care definesc un timp al culturii. Chiar dacă opera scriitorului se împlinesc în singurătatea camerei de lucru, Instituțiile sunt repere ale unei geografii și ale unei istorii necesare.

Întâlnirile săptămânale de vineri au fost un punct de reper în viața Filialei. Aniversările, comemorările, lansările de cărți, evenimentele literare "de vineri" au încercat să socializeze și să solidarizeze fără emfază membrii Filialei noastre – să așeze alături scriitori tineri sau vârstnici, autori români, germani, maghiari, sârbi, să pună în valoare probleme majore ale scrisului sau urgențe ale momentului literar. Între analiză și omagiu, între autodefinire și retrospectivă, întâlnirile de vineri au încercat să dea ritm și altitudine vieții literare din Banat. Din păcate, nu am înregistrat aceste întâlniri și n-am păstrat pe piculă amintirea lor. Sau nu întotdeauna. Mass media a fost alături de noi – mai ales *Renasterea bănățeană* și, cât timp a apărut, *Agenda zilei*. Robert Șerban și Vasile Bogdan au sprijinit prin emisiuni de televiziune lansarea cărților sau au subliniat momentele sărbătorești ale scrisului bănățean. Necesară ar fi încă popularizarea cărților, a activității scriitoricești. Subliniez valoarea proiectului Uniunii *Să ne cunoaștem scriitorii*, proiect la care a participat și Filiala noastră prin acțiuni sau întâlniri din Timișoara, Reșița, Bocșa, Jimbolia.

Am încercat să fim alături de evenimentele literare ale fiecărui scriitor și să ne solidarizăm cu demersurile fiecărui coleg. Ceea ce nu înseamnă că am și reușit.

Avem o Uniune a scriitorilor care îi apără pe scriitori și care, în cele mai multe rânduri, le exprimă interesele. Relația cu Comitetul director al Uniunii scriitorilor, realizată în special prin Mircea Mihăieș, participarea la conducere prin Mircea Mihăieș și membrii Filialei în Consiliul Uniunii scriitorilor au fost firești și funcționale. Conducerea Uniunii s-a implicat în definirea și realizarea proiectelor noastre, în reabilitarea Casei Franyó și a sediului din Pța Sf. Gheorghe 3. Am reușit, și grație participării active a lui Lucian Alexiu, să primim în Uniunea Scriitorilor autori definitorii pentru literatura de azi din Banat. Adriana Babeți, Marika Pongracz Popescu și Annemarie Podlipny, Slavomir Gvozdenovici și Marian Odangiu au realizat, printr-o implicare uneori excepțională, relații ale scriitorilor filialei noastre cu scriitori din Ungaria, Austria, Germania, Serbia.

Am încercat să realizăm un întreg cultural și prin apelul la resursele tradiționale, fie legate de literatura dialectală (manifestări importante au adunat la Timișoara reprezentanți ai literaturii șvabe, lansări de cărți și întâlniri au încercat să valideze literaturile dialectale române sau germane). Ion Viorel Boldureanu, Aurel Turcuș, Octavian Doclin s-au implicat în relansarea unor cercetări necesare, prin antologii, studii, ediții demne de atenție.

Existența unor urmași ai lui Ioan Slavici la Timișoara ne dă șansa unor sinteze pornind de la liniile clasice ale literaturii noastre. Resursele tradiționale înseamnă și apelul la scriitorii dispăruți – la cei care au definit sau definesc, prin longevitate, etape ale scrisului din această parte de țară. Și dacă n-am avut șansa să-i sărbătorim pe Anavi Adam, Axente Sever Popovici, pe Franyó Zoltán, Endre Károly sau Franz Liebhard la o sută de ani, poate recapitulările la 85 sau la 95 a IPS Nicolae, ale lui Mircea Șerbănescu și Cristea Sandu Timoc să ne amintească faptul că orașul Timișoara sau Banatul literaturii se definește prin personalități care au modelat, în timp, geografia spirituală, culturală, literară românească. Rămân în sarcina viitorului comitet de conducere al Filialei plăcuțele memoriale, casele memoriale din Banat, reabilitarea unor spații culturale, atenția acordată spațiilor funebre care sunt legate de literatură. Rămâne a fi purtat în bune condițiuni dialogul cu Bibliotecile județene (Paul Eugen Banciu și Nicolae Sârbu au fost mereu în centrul evenimentelor culturale majore) și cu cele universitare. De datorita viitorului Comitet de conducere al Filialei rămâne dialogul cu Fundația Slavici, cu Universitatea de Vest pentru realizarea unor conferințe internaționale consacrate lui Slavici și operei sale, dar și unor mari scriitori ai Banatului. Se cuvin a fi preluate ideile Fundației "A treia Europă" prin cercetări și opere necesare în cadrul topografiilor Europei Centrale.

Pentru păstrarea patrimoniului s-au realizat instrumente de lucru a căror semnificație trebuie s-o semnalăm încă o dată. Dicționarele coordonate de Alexandru Ruja, Paul Eugen Banciu, Nicolae Sârbu,

monografiile sau micromonografiile, antologiile realizate de Gheorghe Jurma, Dorin Morariu, Grațiela Benga sau Ionel Bota atrag atenția asupra autori, opere, asupra unui climat literar.

Problema care rămâne, în aceste timpuri ale altor fascinații, ar fi aceea a implicării tineretului în acțiunile culturale. Casa studenților a fost și a rămas prin Viorel Marineasa, Dana Anghel, Eugen Bunaru un spațiu de referință al literaturii tinere. Daniel Vighi cu Ariergarda încearcă să așeze accente necesare în viața literară și cea publică a tinerilor. Sunt demersuri importante, după cum importante sunt cele realizate de Paul Eugen Banciu la Biblioteca județeană.

Creșterea numărului membrilor filialei, primirea unor scriitori a căror competență în domenii în care Timișoara are o tradiție, obligă viitorul comitet să acorde o atenție

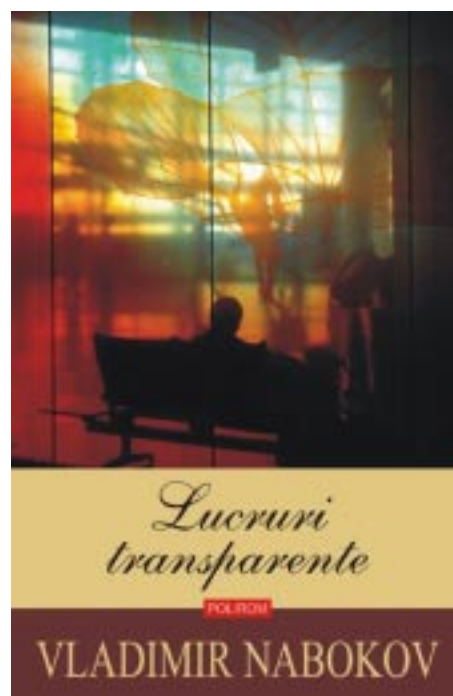
specială domeniilor s.f., dar și a literaturii dialectale. O secțiune consacrată literaturii țărănești ar putea dezvolta, împreună cu Muzeul satului, inițiative de cercetare și creație deosebite.

Problema este de a da prestigiu unor instituții culturale și unei solidarități locale. Să spunem că premisele acestei solidarități există: Consiliul Municipal Timișoara a sprijinit proiectul *Născut pentru a citi*, a finanțat premiile filialei din ultimii patru ani. Un rol important l-a avut proiectul de lecturi publice *Să ne cunoaștem scriitorii*, ilustrat de un șir de autori din Timișoara, Reșița.

Problema Uniunii scriitorilor, prin urmare a Filialei noastre, rămâne aceea de a supraviețui, cu patrimoniul intact, cu drepturile pentru scriitori obținute de-a lungul timpului.

(Segmente din Raportul la Adunarea generală a Filialei)

CĂRȚILE LUNII SEPTEMBRIE

GALBEN ȘERBAN FOARTĂ

Echipa galbenă de polo
a luat-o,-ncet-încet, pe-acolo
pe unde aerul mai dens e,
îngăduindu-ți, în suspensie
să stai, ca,-n apă, un corpuscul,
între-auroră și crepuscul,
cât ține meciul de adio
cu îngerii din Mar di Dio.
Mai scump decât înotul, sportul
acesta cere porți și minge
(ca și o pondere de sortul
unei ninsori ce n-ar mai ninge,
păstrându-și fulgii-ntr-un suspans
de floculențe, ca un dans
extatic și atât de lent
că pare imobil!): o sferă
de leneșă montgolfieră
de gumă, ce stagnează-n aer
pentru ca,-n zboru-i indolent,
să și-o dispute,-n lent încaier,
echipa galbenă de polo
cu jucătorii de acolo.

BATA MARIANOV ÎN MUZEUL DE ARTĂ MARCEL TOLCEA

Mai mulți în aceeași persoană: sculptor, sârb, desenator, neamț, pictor, român, scriitor, gărâneanț. Asta poate și fiindcă Bata Marianov are un mod aparte în a-și exprima nuanțările, despărțirile, dezacordurile față de centrele unanim acceptate, fără însă ca "ereziiile" lui să mute accentul neapărat spre periferie.

A ales să plece din România la mijlocul anilor '80, când aerul ideologic al vremii era de nerespirat. A constatat, în Germania, un iremediabil divorț între valoare și așa-zisa filosofie a consumului de piață. A refuzat și amendat unanimitatea filo-occidentală a României după 1989. A ales, între Timișoara și altceva, platourile Gărânei. Și-a exilat, în centrul său de la Caransebeș, toate ipotezele sale despre o tabără de sculptură. A plecat de fiecare dată de la Gărâna când locurile erau invadate de turiștii Festivalului de Jazz. Și-a luat abonament tur-retur, ca să fie mai sigur, pe ruta dintre Reperele Imuabile și localitatea La Mancha. A preferat să spună că lucrurile stau pentru el altfel cu riscul de a-și lichida ultimele strângeri de mână din contul tinereților sale.

De la președinți de stat, ministrul justiției, Uniunea Artiștilor Plastici, șefi și șefuți, Bata a avut plăcerea să dea cu barda ca și cum și-ar fi sculptat mereu relațiile, atitudinile, interjecțiile personale.

În mijlocul acestor reflexe necondiționate, au rămas câteva ușițe la care bate delicat, respectuos, înfiorat, cu un deget de lână: Autenticitatea, Arhaicitatea, Poezia și Rădăcinile.

Autenticitatea, în sensul profund al ei, ține de seva ce curge dinspre rădăcini înspre ramuri; arhaicitatea este definită de pluralul istoric al cuvântului "arbore" — pădurea de simboluri; poezia înseamnă fix momentul în care imponderabila greutate a sculpturilor devine artă, dar și reverența în fața lui Nichita; iar rădăcinile adevărate sunt cele prinse în cer, asemenea celebrei formulări din **Timaios**, conform căreia omul este o plantă cu rădăcina în cer.

Ceea ce mi se pare însă că reprezintă punctul de echilibru în acest eșafodaj mereu în aplecare se referă la rezolvarea prăpastiei dintre conștiința premodernă și cea de acum: tema absenței metafizice, omniprezentă în aproape toate lucrările sale, se transformă în tema absenței umanului din Centru. Un diagnostic nu doar mai suportabil, ci și mai puțin acuzator. În fond, modernitatea nu se reduce la uitarea codurilor de comunicare pe verticală, ci, mai ales, la părăsirea unei geografii spațio-temporale. O asemenea delocare definește modernitatea profundă a lui Bata Marianov, ce propune nu neapărat o «reciclare» a discursului despre noi, ci un instinctiv reazăm în cenușa vechilor geometrii. Ce vorbeau și cu noi, și despre noi, și cu stelele.

Pentru Muzeul de Artă din Timișoara, expoziția de acum este o reîntoarcere și la rădăcini, și la ramuri.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMISOARA ADUNARE GENERALĂ DE ALEGERI

Adunarea Generală a Filialei timișorene a Uniunii Scriitorilor din România, care a avut loc miercuri, 16 septembrie, în Sala mare a Casei "Adam Müller-Guttenbrunn" din Timișoara, a ales noua conducere a Filialei Uniunii Scriitorilor.

Președinte – CORNEL UNGUREANU.

Membrii Comitetului de conducere a Filialei: LUCIAN ALEXIU, ADRIANA BABEȚI, PAUL EUGEN BANCIU, BARANYI FERENCZ, SLAVOMIR GVOZDENOVICI, MARIAN ODANGIU, MIRCEA MIHĂIEȘ, ANNEMARIE PODLIPNY, ALEXANDRU RUJA, MARCEL TOLCEA.

Membri în Consiliul Național al Uniunii Scriitorilor din România: LUCIAN ALEXIU, PAUL EUGEN BANCIU, MIRCEA MIHĂIEȘ, MARIAN ODANGIU.

Au fost aleși, de asemenea, delegații Filialei la Conferința Uniunii Scriitorilor din România.

STAȚIUNEA DE TOAMNĂ

Prima zi de vineri din septembrie a coincis, pentru membrii Filialei timișorene a USB, cu debutul întâlnirilor literare din stagiunea de toamnă a acestui an. Sărbătorit, în cea dintâi ședință, a fost poetul Eugen Evu la împlinirea a 65 de ani, prilej cu care i-au fost prezentate și cele mai recente volume: *Vânătoarea de curcubeu. Poeme*, Editura Hestia, 2009 și *A treia carte a întâlnirilor*, Editura Columna, 2009. Au vorbit despre cărțile menționate, dar și, mai pe larg, despre activitatea autorului, scriitorii Cornel Ungureanu, Paul Eugen Banciu, Radu Ciobanu, Lucian Alexiu, Ion Scorobete, Maria Nițu, Ion Urdă, prieteni și apropiați ai celui invitat.

❖ Tot un moment sărbătoresc l-a constituit și ședința din 26 septembrie a.c., prilej de a marca, la împlinirea a șaizeci de ani de la înființarea filialei timișorene a U.S.R., primirea în breasla scriitoricească a cincisprezece noi membri – poeți, prozatori, traducători: Liliana Ardelean, Elisabeta Bogățan, Nicolae Borlovan, Ionel Bota, Simona Dana Constantinovici, Ildikó Gabos, Ion Ghera, Ionel Iacob Bencei, Octavia Nedelcu, Luminița Niculescu, Laurențiu Nistorescu, Andrei Novac, Aurel Mioc, Dana Percec, Dana Nicoleta Popescu.

❖ În ultima decadă a lunii august mai mulți scriitori, membri ai filialei timișorene a U.S.R., reprezentând cenaclul literar german "Stafette", au participat, la Karlsruhe, la întâlniri cu publicul german. Au fost prezentate, între altele, un volum al prozatoarei Maria Pongrácz-Popescu, în traducerea Iuliei Schiff, poeme de Constantin Gurău în tălmăcirea scriitoarei Ilse Hehn, precum și pagini de poezie semnate de Lorette Brădiceanu-Persem, versuri și proză de Bianca Barbu, Senta Barbu etc. Scriitoarea Annemarie Podlipny-Hehn a prezentat activitatea cenaclului "Stafette", cele paisprezece antologii care ilustrează activitatea din ultimii cincisprezece ani a membrilor acestuia, precum și volumele recent apărute, între care o culegere de proze purtând semnătura lui Robert Tari. La aceste manifestări a participat și doamna Dagmar Șiclovan, directoarea Forumului German din Timișoara.

CONCURSUL DE PROZĂ SCURTĂ "FLORIN BĂNESCU" PREMII

Un juriu format din **Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Elena Crașovan, Viorel Marineasa și Cornel Ungureanu** a luat în discuție prozele trimise la *Concursul de proză scurtă «Florin Bănescu»* și a decis următoarele:

Premiul I : MIRUNA VLADA;

Premiul II, ex aequo: BOGDAN CAZACU și ELIANA POPETI;

Premiul III, ex aequo: IONUȚA NATALIA IORGA și ANDREEA PEPTAN

Mențiuni: NICOLETA PAP și DIANA GEACĂR.

OMUL SI CONSTRUCTIA INTERIOARA

ACAD. VIRGIL CÂNDEA

Născut într-o familie evreiască din Bucureștiul antebelic, iubind în chip profund poporul român și spiritualitatea acestor locuri, N. Steinhardt se creștinează în pușcărie, în 15 martie 1960, în primele luni ale detenției comuniste, dintr-o adâncă convingere, consolidată în anii de căutare a identității religioase și soldată cu o definitivă îndrăgostire de etosul ortodoxiei. Ultimii ani de viață și-i petrece la mănăstirea Rohia unde devine călugăr, clopotar, ghid și bibliotecar al așezământului.

Aflat permanent "între viață și cărți" și înțelegând că destinul artistic devine sinonim cu parcursul individual, Steinhardt fixează în scris, într-o carte devenită antologică și intitulată sugestiv *Jurnalul fericirii*, experiența carcerală într-o formă inedită. Narațiunea, aparent minată în interior în stil postmodern, se reorganizează sub forma unui discurs întrerupt de enclavale autobiografice, istorice, teologice și filozofice ale textului.

Începutul anilor '90 marchează un reviriment al prozei de factură memorialistică, fenomen justificat de nevoia cititorilor de a participa la procesul de demistificare a unui regim totalitar care se instaurase și ființase timp de aproape o jumătate de veac prin teroare. Mai mult decât atât, faptul de a fi avut șansa de a dialoga cu câțiva dintre bunii prieteni ai lui N. Steinhardt în ultimii ani de viață ai acestora într-un București al anilor 2000 e o șansă pentru oricine și în același timp o bucurie de a ști prezervate câteva dintre mărturiile cu valoare documentară.

Este ceea ce-și propune și seria acestor interviuri realizate cu criticul Alexandru Paleologu, cu academicianul Virgil Căndea și cu ÎPS Bartolomeu al Clujului.

DIANA ȘIMONCA-OPRIȚA

Virgil Căndea: Noi ne-am cunoscut în prima jumătate a anilor '50, cred că până în 1955, înainte să fi fost el arestat prima oară, și pe vremea aceea, cum era obiceiul în București, în momentul în care viața culturală a început să fie afectată de schimbările politice care aveau loc, oamenii au început să se adune, să stea de vorbă, să discute; din asta li s-a și tras multora pușcăria și alte neplăceri, fiindcă se adunau și vorbeau și, știți cum era, lucrurile astea se auzau până la urmă... Ei se întâlneau în casă la Trixi, fiindcă eu după aceea am fost cooptat, ca să zic așa, în aceste întâlniri. E vorba despre Beatrice Strelisker, pe care el o amintește și care a fost și ea judecată, dar a făcut, mă rog, multe dezvăluiri. Mie mi s-a părut că a spus prea mult, că putea să le uite. Clar este că femeia asta, care nu știu ce a devenit, pentru că a plecat în Israel, a fost una dintre cei care au furnizat informații ălor, ca să-și mai ușureze soarta. A scăpat mai ușor astfel.

La Trixi m-a dus Paul Simionescu. Paul Simionescu era un băiat căruia îi spuneau în cercul lor Pavlic, nu știu de ce – un băiat foarte drăguț care a făcut Istoria, a fost șeful Bibliotecii de la Institutul de Istorie o vreme, a făcut și Filozofia și la Filozofie mi-a fost mie coleg. Am rămas buni prieteni de atunci și pe urmă am făcut și Teologia împreună, din 1951 până în 1955. A zis: "Hai să vezi ce interesant e! Sunt numai oameni tineri!" Acolo l-am cunoscut și pe Alecu Paleologu și pe ea, pe Trixi, și pe Nicu. N-aș putea să vă mai spun cine mai venea, probabil că mai veneau câțiva, dar n-am rămas cu ei în prietenie și ce vă spun eu e treabă de acum cincizeci de ani, așa încât pe ceilalți nu-i mai știu.

Ce discutam noi atunci? Lucruri care pe mine nu mă pasionau prea tare: literatură, lucruri de genul ăsta. Ei erau dascăli de literatură, ea lucra la revista "Teatru", era redactoare acolo, el era un admirator al cărților și a rămas până în ceasul morții lui, și asta se vede în biblioteca de la Rohia. Biblioteca aceea în mare măsură el a făcut-o. Asta a fost un fel de drog al vieții lui: literatura, critica literară, cititul. Era un mare

cititor. Pe urmă, eu nu m-am mai dus prea des, fiindcă n-am mai cultivat acel cerc.

Cu Paleologu mă vedeam din când în când, mai cu seamă că, din 1958, când m-am mutat în casa asta, el stătea foarte aproape de mine și ne plimbam câteii împreună. Avea și el câine, nevastă-mea, Dumnezeu s-o ierte, avea și ea. Și eram foarte prieteni și când venea la mine discutam.

Pe urmă, Nicu a început să vină singur să mă vadă în prima mea locuință din București, care a fost în strada Popa Tatu. Acolo era o parte din cărțile mele, pe urmă biblioteca a mai crescut, evident. Ce îl seducea pe el era faptul că eu aveam cărți dintr-astea foarte curioase, adică aveam René Guénon, opera integrală, aveam cărți de spiritualitate hindusă, musulmană, budhistă, budhism Zen. Tot felul de chestii de astea. Eu pe calea asta am ajuns până la urmă la teologie.

Ce m-a ajutat foarte mult a fost, pe de o parte, această apetență pe care am avut-o pentru lucruri curioase și, în al doilea rând, faptul că pe mine m-a prins reforma învățământului în facultate, adică în 1948. Atunci terminasem anul doi de Filozofie, terminasem anul trei de Drept. Intrasem în anul întâi de Filologie clasică, Greacă și Latină și când am terminat în 1949 Dreptul, în 1950 Filozofia, noi aveam o cultură foarte renumită, pentru că până atunci studiasem într-o universitate care era făcută după programele analitice de la Paris – Sorbona, ca să ne trezim pe urmă cu un program dintr-asta care era calchiat după cel sovietic. Atunci a fost o reacție într-un grup de tineri în care eram și eu, să ne înscriem la singura facultate care nu fusese supusă reformei și care era Teologia.

În 1951 m-am înscris la Teologie și s-a mai înscris atunci Paul Simionescu, Radu Alexandrescu, Emilian Popescu, psihologul care se ocupă de Istoria veche. La noi a fost o apropiere de teologie nu datorată vreunei educații de familie sau unui mediu în care ne formasem, pentru că nu căpătasem o educație prea religioasă, afară de elementele astea obișnuite, pe care le știam de la bunica, anume câteva rugăciuni, ci

dintr-o curiozitate intelectuală. Mai era Radu Alexandrescu, care a ieșit un foarte distins specialist în literaturi clasice, a făcut multe traduceri din autori vechi. Nina Stănculescu a devenit după aceea critic de artă, a scris cărți despre Brâncuși și partea lui spirituală.

În biblioteca mea apăreau aceste preocupări și Nicu era un spirit curios și scotocitor și asta era pentru el mană cerească, așa că venea și lua cărți. Azi așa, mâine așa, până când într-o zi eu am început să-i spun: "Măi, zic, tu tot ieși cărți din astea..." Ce să spun? Aveam literatură bună, aveam autori de acest tip: Mayerling, mă rog, din ăstia mai speciali și care îi plăceau lui. Zic: "Foarte bine, ia-le, citește-le, nimic de zis, da' mai ia și câte una din asta să vezi cum s-a mai gândit și în alte părți ale lumii și în alte epoci..." Atunci a început el să ia *Patericul*, pe Sf. Grigore Palama, autori și cărți care erau pe potriva unui om cu erudiția lui, cu pregătirea lui intelectuală, cu exigențele pe care le avea, deci lucruri de mare calitate. Ei, ăsta este singurul punct în care putem spune că el a avut un folos din faptul că m-a cunoscut pe mine, nu altceva.

Virgil Cîmoș a apelat la mine în momentul când a publicat *Jurnalul fericirii*, că nu înțelegea niște nume de acolo, fiind notate numai cu inițiale. Îi spuneam: "Uite cine e ăsta, cine e ăla, cine e cutare..." A răspândit vorba asta, în special în mediul ardelenes, cum că eu aș fi avut un rol în convertirea lui, sau nu mai știu cum. Nici poveste! Atunci, ca să pun capăt acestor vorbe, am scris într-un supliment al revistei "Renașterea", în "Filocalia" o notă scurtă, intitulată *Notă pentru Jurnalul fericirii*, în 1997. Eu asta spun acolo, că nu trebuie căutat nicăieri un agent exterior lui în legătură cu convertirea. Nicu Steinhardt era un om de o anumită construcție interioară, de o mare sinceritate, în același timp un om cu o conștiință foarte solidă, care a rezistat la atâtea încercări, așa încât convertirea lui este o taină între el și Hristos, nu altceva. Nimeni nu poate să vină să spună vreodată

asa ceva. El nu e din categoria oamenilor care se lasă convertiți. Nu putea decât singur să se apropie de lucrurile astea dintr-un imbold interior și ăsta este meritul lui integral. Acolo o să găsiți esența acestui episod.

Am mai avut ocazia să public o scrisoare inedită a lui Nicu Steinhardt despre cutremurul din 1977, apărut în "Adevărul literar și artistic", în 16 martie 1997. Amândouă articolele mi-au fost publicate în 1997.

M-am întâlnit iarăși cu probleme legate de el când am ajutat-o pe Ileana Mironescu, fiica lui Codin Mironescu, să scoată o carte la o sută de ani de la nașterea tatălui ei – fost membru al grupului de la Rugul Aprins, bun prieten și el cu Nicu Steinhardt. Nicu Steinhardt îl pomeneste în *Jurnalul fericirii* și a pus aici și segmente care-l privesc pe el din *Jurnalul fericirii*. În această carte o să găsiți personaje pe care desigur le cunoștea și Steinhardt.

El a avut două perioade în relațiile cu oamenii. A avut o perioadă în care era un om netrecut pe la poliție, nu-l luase nimeni până atunci la descusut, nu fusese condamnat, încă nu era nici creștinat, pentru că acest aspect i-l agravat sigur într-un fel situația. Ideea asta că tu, evreu, te convertești la creștinism în perioada aia, atrăgea atenția autorităților. Asta s-a întâmplat cu noi toți cei care am făcut Teologia. Am pățit o serie de minuni: ne-au dat afară din serviciu, de pildă, pentru că ăsta era considerat misticism. Ei mergeau la ipoteza că, desigur, noi când ne întâlnim acolo...

Doina Șimonca-Oprița: ...unelteți împotriva regimului. Acestea au fost capetele de acuzare principale și în procesul Noica-Pillat.

V. Căndea: Eram antimaterialiști și antimarxiști. Când s-a aflat, de pildă, că merg la biserică... Lucram la Biblioteca Academiei. M-a văzut cineva odată la biserică de pe Calea Victoriei. Cred că era în ziua de Bunavestire. Înăuntrul, când am intrat, i-am văzut; erau doi, dar erau tot din

DOSAR STEINHARDT

dosar steinhardt

Academie și, cum e românul guraliv, eu nu am apucat să spun că i-am văzut pe ăia doi la biserică, n-am spus nimănui, dar ei au spus treaba asta. Și m-au chemat la Direcție și dă-i, și judecă-mă, cum se poate ca eu, care am făcut filozofia, că pe vremea aia era marxistă, și cum se poate? "Ce teză ai avut dumneata?" Și i-am spus ce teză am avut. "Păi, cum adică? Și te duci la biserică?" "Mă duc, domnule, că vreau și eu să știu, vreau să văd, să cunosc." Totuși, religia reprezintă la noi sâmburele culturii tradiționale românești. Un om care vrea să facă istoria culturii și a gândirii românești nu poate să fie străin de lucrurile astea. Nu are cum. În sfârșit, astea erau lucruri pe care nu le credea nimeni.

În această perioadă, deci, în care nu fusese încă creștinat și nu fusese nici anchetat, el se vedea cu foarte multă lume și venea [la mine n.n.]. După aceea, a adoptat o atitudine de discreție care este tipică celor care au avut necazuri de astea pentru că știau că sunt urmăriți în continuare și după ce ieșiseră. Și atunci nu mai venea, dar ne întâlneam din când în când, pentru că el venea la biserica Sf. Silvestru să-l vadă pe părintele Galeriu.

La el mai exista ceva: pe de o parte, discreția unui om care trecuse prin încercările astea și nu voia să atragă necazul altora prin faptul că-i frecventa, pe de altă parte, la el mai era o discreție care venea din faptul că era un neofit. Asta îmi povestea profesorul Elian, de care am fost foarte legat: "Dragă, zelul neofitului! Ai grijă, întotdeauna neofitii, adică cei proaspăt convertiți sunt mai creștini, mai catolici decât Papa!" Or, el avea discreția asta cu aerul că nu el, evreu trecut la creștinism, se apucă să dea sfaturi, sau să comunice din gândirea lui, din soluțiile lui creștine altora, care sunt niște creștini născuți într-o cultură creștină.

Nu făcea, evident, nicio taină din faptul că era creștin și asta l-a înstrăinat complet de Comunitatea Evreiască din România, care l-a ținut de rău. Nu știu dacă ați urmărit odată, poate că o să se mai dea vreodată, cine știe, că am văzut că se mai dau din când în când, niște convorbiri ale lui Iosif Sava. Iosif Sava a avut o discuție cândva cu Pleșu. Toți am trecut pe acolo, pe la emisiunile lui pe teme muzicale. Lui îi plăcea să te descoase, să afle. Dăduse peste un subiect bogat, ca să zic așa, să vorbească cu personalități despre mari convertiri. Pleșu l-a lăudat pe Steinhardt și Sava a întrebât: "Vi se pare corect?" "Treaba lui!" "Păi, cum se poate să lași religia strămoșilor tăi?" "Și ce e rău în asta? Ar fi fost mai bine să se fi făcut ateu?"

El personal era un creștin convins, aproape bigot. Nu avea note critice. Chiar dacă avea judecăți, nu vorbea împotriva Bisericii. Cred că el însuși, ca un mare iubitor de Hristos, avusese și o reacție împotriva identității sale naționale. Avea ceva cu poporul care L-a răstignit pe Hristos.

Ce mai era special la el? Nu era un om care să se destăinuiască în relația cu mine. Le păstra să le noteze, dar nu făcea caz. Întreba foarte mult, cerea răspunsuri la lucruri pe care nu le știa foarte bine. Foarte dornic să se instruiască, să recupereze o cultură creștină, dar atât.

D. Ș-O.: În 1949, lui Steinhardt i s-a intentat proces pentru inversiune sexuală, finalizat cu achitarea lui din lipsă de probe. Care este părerea dumneavoastră despre acest incident?

V.Câdea: Pe cât îl cunosc eu ca tip de intelectual... Ce se întâmplă?

Homosexualitatea eu o explic ca pe o infirmitate intelectuală. În *Biblie* scrie: "L-a făcut Dumnezeu pe om, bărbat și femeie l-a făcut pe el." Acest aspect a fost speculat încă în vechime. Chiar Origen a făcut asta. Anania [Î.P.S. Bartolomeu Anania, arhiepiscopul Clujului – n.n.] mi-a spus că la acest pasaj din Geneză, comentariul a fost omis din ediția românească a *Bibliei* din anii '70. Studenților de la Facultatea de Teologie le-am vorbit despre asta.

Toate tradițiile spirituale vorbesc de primul om – androgin la Platon, Timeu, Cratil, la hinduși la fel. Când omul a călcat porunca, trebuie să fim atenți ce s-a întâmplat. Ce au făcut Adam și Eva? S-au rușinat, fiindcă și-au dat seama că sunt goi. De aici reacția de a-și acoperi părțile rușinoase. Cu alte cuvinte, omul adevărat este omul care se reîntregește în două feluri: sau prin anularea problemei sexuale, și atunci vorbim de monahism și condiția angelică de "înger în trup", sau prin căsătorie. Astfel, cei doi sunt repuși în condiția paradisiacă. Noi, pentru a ne apropia de Dumnezeu, trebuie să ne întoarcem la condiția paradisiacă. Încununarea mirilor asta înseamnă. De aceea înainte de Apostolul de la cununie se spune Prochimenul: "Pus-ai pe capetele lor cununi de pietre scumpe. Viață au cerut de la Tine și le-ai dat lor." Eva înseamnă viață. Viața e soția. Viața reîntregește ființa umană dinainte de păcat. De aceea trebuie analizat totul din slujbele bisericii și mai ales pildele.

Or, un homosexual care nu mai percepe distincția, pierde ceva care e fundamental omului. Un om care se poate apropia de cineva de același sex cu el, nu mai e normal. În evoluția societății umane, momentele mari de homosexualitate sunt însoțite de confuzie intelectuală și decadența gândirii. Tuțea mi-a atras atenția la cezura mare de la greci. Când s-a trecut de la filozofia presocratică la cea socratică s-a întâmplat un astfel de fenomen. Platon are vreo douăzeci și șapte de tratate în care bate apa-n piuă. Asta explică de ce Platon vorbește cu atâta reverență de presocratici. Nu se simte la înălțimea lor.

Luați alte momente: Imperiul otoman. Criza de pederastie apare în Epoca Lalelelor, sec. XVI – XVIII, când era o civilizație extraordinară. Apoi sec. al XVIII-lea: fenomenul apare într-un moment în care apare confuzia totală a iluminiștilor. E apoi perioada de trecere de la primul la al doilea Război Mondial. Viena e capitala eleganței, dar și a homosexualității, între 1900 și 1914. E decadență a gândirii, a moravurilor, dar și prăbușirea marilor imperii.

Noi trăim într-o astfel de lume despre care vorbește Joseph Maistre în *Le soirée de Sankt Petersburg*. Lucrurile acestea nu se împacă cu știința. Pot să accept că Steinhardt a fost târât în asta, dar cred că nu aveau de ce să-l condamne. Că e o anumită asiduitate într-o prietenie... Ce puteau să-ți pună în spinare? Că te întâlneai cu un prieten, fie ca să uneltești, fie că aveai practici homosexuale. N-aș crede. După ce-a intrat la mănăstire, îl țineau de rău. Era curios, dornic să citească. Toți din vremea aceea erau așa.

D. Ș-O.: Ce părere aveți despre faptul că i s-a imputat că are o critică literară hedonistă? Să nu aibă deloc Steinhardt spirit critic?

V. Câdea: Nu cred că era lipsit de spirit critic. Pagini nimicitoare nu are la adresa nimănui. Seamănă cu o poveste rusă: Dumnezeu și Sf. Petru mergeau pe un drum de țară și au dat peste un câine mort. Sf.

Petru și-a pus o năframă la nas, în timp ce Dumnezeu se uita la hoit zâmbind. "Ce-ai găsit la hoitul ăsta?" Dumnezeu zice: "Uite ce dinți frumoși are!"

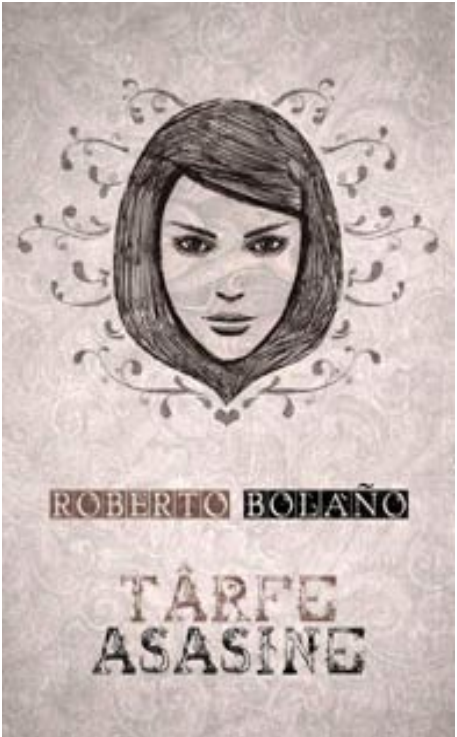
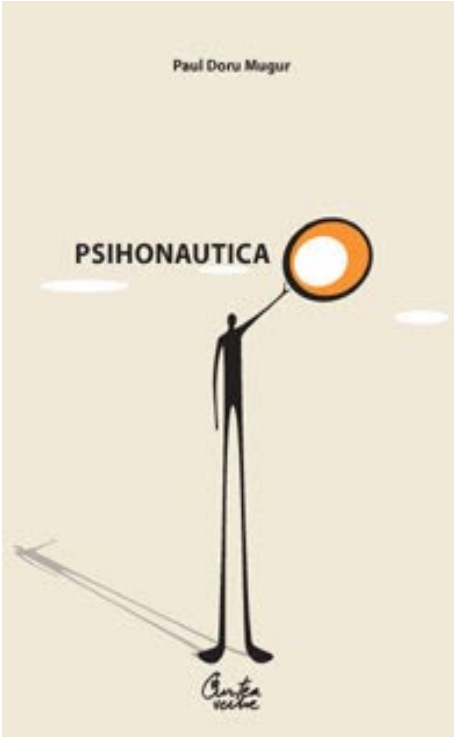
Într-o apropiere de pe o poziție spirituală, nu se poate să nu găsești ceva. Să nu uităm că în Franța, Steinhardt intră în relație cu reprezentanții perioadei interbelice tescuită de literatura franceză. E perioada lui Claudel, Péguy... E interesant de ce nu s-a apucat să citească Cabala. E simplu: nu avea mare atracție pentru asta.

Interviu realizat
DIANA ȘIMONCA-OPRIȚA
 București, 1 februarie 2004

Notă: Academicianul Virgil Cândea, reputat istoric și filolog român, este, alături de Alexandru Paleologu, una dintre cele mai evocate personalități din *Jurnalul fericirii*, omul care, după Constantin Noica și Manole Neuman, i-a influențat lui Nicolae Steinhardt parcursul cultural-duhovnicesc în cel mai

NDU

la CURTEA VECHE

PARADOXUL STEINHARDT

GEORGE ARDELEANU

Adrian Sabău: Scrieți în primul capitol al volumului dumneavoastră *Nicolae Steinhardt și paradoxurile libertății* despre înrudirea acestuia, "e drept, pe departe", cu Sigmund Freud. Prezentați mărturia lui Steinhardt din cea "de-a treia versiune a *Jurnalului fericirii*" (existentă în Arhiva Mănăstirii Rohia – pe care mărturisesc că și eu am văzut-o). Mai mărturisește Steinhardt și altundeva această înrudire? Ați mai cunoscut vreun alt document care face referire la această înrudire?

George Ardelean: În afară de cea de-a treia versiune a *Jurnalului fericirii*, care este o versiune sintetică, între primele două (mă rog, este o ipoteză, nu este o certitudine), în care apare o secvență despre relația dintre Nicolae Steinhardt și Sigmund Freud, respectiv o vizită pe care Steinhardt i-o face lui Freud la Viena în 1926, există o secvență în volumul *Critică la persoana întâi*, consacrată lui Freud. În acest articol, în acest eseu Steinhardt mărturisește și relația lui cu Freud și descrie aceeași vizită pe care i-a făcut-o la Viena în tinerețe. E o scenă interesantă, cu o anumită doză de umor. Steinhardt este foarte tânăr, are 14 ani...se întâlnește cu Freud, la domiciliul acestuia din Viena și adolescentul îi demonstrează că i-a citit textele, ceea ce pe Freud îl încântă foarte mult, după care tânărul are și un puseu de vanitate adolescentină și spune că a citit și textele lui Adler, ale lui Jung. Evident că atitudinea lui Freud se schimbă. Tânărul Steinhardt vorbește de funie în casa spânzuratului și atunci intră soția lui Freud și schimbă subiectul discuției, Steinhardt revenind la lecturile sale din Freud și atmosfera revine la luminozitatea inițială.

A.S.: Să fi fost paradoxul ("coincidentia oppositorum") – pe care Steinhardt îl consideră legea fundamentală a universului – cel care să-l fi însoțit pe acesta în zbuciumatul său drum de la tânărul evreu, care alături de vărul său E. Neuman încearcă să se integreze în iudaism, până la persoana de 48 de ani ce se botează în temnițele comuniste?

G.A.: Firește că este paradoxul esențial al biografiei lui Steinhardt. Într-adevăr, noi citim *Jurnalul fericirii*, care este, totuși, un text postconvertire (toată realitatea din *Jurnalul fericirii* este o realitate rescrisă), dacă vreți, din perspectiva convertirii. În *Jurnalul fericirii*, după cum știți, Steinhardt vorbește nu doar despre botez și despre ceea ce s-a întâmplat în devenirea sa de după botez, ci vorbește și de semnalele apropierei sale de creștinism, anterioare botezului, semnale destul de îndepărtate, care încep încă din copilărie. Descrie sunetul clopotelor bisericii din Pantelimon, care l-a atras încă de mic copil, apoi mai multe secvențe din tinerețe ... se află undeva prin anii '20 la Brașov, împreună cu mama sa, la un moment dat, în timpul unei plimbări de seară vrea să intre într-o biserică, dar constată că aceasta are porțile mari, înalte, inaccesibile. Nu doar fizic vorbind, ci și spiritual ș.a.m.d.

Deci în *Jurnalul fericirii* există mai multe semnale ale apropierei de creștinism, anterioare botezului. Eu, aici, am încercat să joc rolul cârcotașului. Să vedem, e chiar așa? Astfel, am citit toate textele sale anterioare convertirii. Respectiv, volumul de debut din 1934, *În genul tinerilor*, publicistica lui interbelică și imediat postbelică din *Revista burgheză*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Libertatea*, *Universul literar*, evident cele două volume despre iudaism publicate împreună cu prietenul său

E. Neuman, cu care nu e văr decât prin alianță, acesta fiind căsătorit cu verișoara lui Steinhardt, Gertrude Steinhardt. Apoi teza de doctorat în drept constituțional. Ei bine, nimic din aceste texte nu ne trimite spre ideea convertirii.

În special cele două volume de iudaism – scrise la două mâini, neputând identifica partitura lui Steinhardt, respectiv partitura lui Neuman – în nici un caz nu ne trimit spre ideea convertirii. Sunt două volume de puternică implicare în problema iudaică, atât în problemele spiritualității, cât și în cele ale civilizației iudaice. Mai mult decât atât, în aceste volume este ironizată problema asimilării și chiar fenomenul botezului. Îi ironizează pe evreii care se convertesc la o altă religie. Ei își asumă aici o perspectivă conservatoare a iudaismului, considerând că evreii care trec la o altă religie își pierd identitatea iudaică. Perspectiva asta ține de iudaismul conservator, tradițional, ortodox. Steinhardt și Neuman intră în paradigma iudaismului conservator, în ceea ce privește identitatea spirituală. În ceea ce privește ideologia intră în paradigma liberalismului. Ei nu aparțin, însă, iudaismului liberal. Ba mai mult, la un moment dat, ei chiar îl ironizează pe Moses Mendelssohn, al cărui efort, zic ei, duce la botezul fiicelor sale. Cel puțin două dintre fiicele sale se convertesc la creștinism. Felix Mendelssohn Bartholdy face parte din aceeași familie, tot dintr-o ramură convertită.

Iată că citind aceste texte interbelice și postbelice nu identificăm nimic legat de ideea de apropiere de creștinism. Așadar, avem o fractură între viziunea din *Jurnalul fericirii* și celelalte texte citite cronologic. Și atunci ne putem pune întrebarea cum se justifică această fractură? Nu cumva Steinhardt în *Jurnalul fericirii* încearcă să-și mistifice biografia? Nu-i o încercare de mistificare autobiografică apropierea aceasta lentă de creștinism? Aceasta-i întrebarea pe care mi-am pus-o și pe care am încercat să o rezolv. E o întrebare malițioasă. Și atunci am citit mai multe texte despre convertire.

Am citit un volum care s-a tradus la noi la Editura Anastasia, coordonat de Emmanuel Godo, care este o antologie de texte despre convertire. Așa m-am lămurit că foarte mulți convertiți trec prin aceste experiențe. Există semnale, în cazul multor convertiți, ale acestei apropieri de creștinism, numai că aceste semnale sunt foarte bine ascunse, sunt puternic camuflate în subconștiință, iar convertirea ca atare, botezul și ceea ce urmează înseamnă o redescoperire a acestor semnale, care erau până atunci ascunse. Așadar, o convertire nu înseamnă doar o schimbare identitară, o fractură, înseamnă și o rescriere a întregii existențe anterioare, o reconfigurare a anilor anteconvertire. Deci, iată, aici e paradoxul. Steinhardt, tânărul care încearcă să se integreze iudaismului împreună cu prietenul său E. Neuman (ceea ce determină scrierea celor două volume), încearcă să se integreze în Sinagogă, învață ebraică, își cumpără toate accesoriile ritualului iudaic, dar până la urmă această tentativă eșuează într-un mod paradoxal. Cauza ar fi o inadecvare sacerdotală a rabinului la care mergeau, Nemirov. Acesta nu reușește să intre în grațiile celor doi, unul dintre motive fiind acela că vorbea prost româna. Din cauza acestui rabin, cei doi decid să o rupă cu Sinagoga. E un motiv iarăși paradoxal, pentru că din interiorul creștinismului, în *Jurnalul fericirii*, Steinhardt îi va ironiza pe creștinii

care trec la altă confesiune datorită preotului din sat, care era bețiv sau curvar. Nu la fel pune problema, însă, atunci, în tinerețe. E adevărat că Neuman propunea, mai degrabă, această integrare dintr-o perspectivă socială, ei fiind, în tinerețe, adepții formelor, care ar fi semn al onorabilității sociale.

După această rupere de Sinagogă, drumurile celor doi se despart. Neuman va merge spre agnosticism, iar Steinhardt va merge, e drept, foarte lent, cu sincope, incertitudini spre creștinism. Totuși, dacă ne gândim, din '37, când are loc acest eșec al asumării iudaismului, până în 15 martie 1960, trec douăzeci și ceva de ani. De altfel, Steinhardt mărturisește în paginile *Jurnalului* că a trecut prin indecizii, ezitări din lene, din frică, din lășitate. Mărturisirea e făcută preotului M. Avramescu (și el convertit de la iudaism) de la Schitul Maicilor. Este, așadar, o convertire foarte dificilă, închisoarea fiind, însă, experiența care-l face să ia decizia.

A.S.: Se pune uneori sub semnul întrebării asumarea deplină a ortodoxiei de către Nicolae Steinhardt. Se vorbește de o tentație a catolicismului. Dar oare faptul că alege să se întoarcă din Occident la sfârșitul anilor '70, începutul anilor '80 (când majoritatea intelectualilor români ar fi rămas fără să stea prea mult pe gânduri), deși i se propusese să rămână la Mănăstirea Chevetogne, nu e un argument în favoarea acestei asumări?

G.A.: Steinhardt mărturisește și în *Jurnalul fericirii* și în alte texte (Autobiografie, Mărturisire) că botezul lui s-a săvârșit sub semnul ecumenismului. Într-adevăr, pe 15 martie 1960, în celula 18 a închisorii Jilava la botez participă, în afară de călugărul Mina Dobzeu și doi preoți greco-catolici și un protestant. Deci e un botez care s-a săvârșit sub semnul ecumenismului. Mai mult decât atât, convertirea lui, dacă o privim în devenire, este o convertire foarte aluvionară. El adună afluente spiritali din toate ramurile creștinismului.

După eșecul integrării în Sinagogă, tânărul Steinhardt (monden, dandy) călătorește în Elveția, Franța, Anglia și participă la întâlnirile Grupului de la Oxford, un grup care stă tot sub semnul ecumenismului. Se simte foarte bine și are unele dintre primele momente ale apropierei de creștinism. La una din aceste întâlniri se întâmplă un lucru foarte interesant. De Steinhardt se apropie un Irlandez (va scrie de fiecare dată cu literă mare în Jurnal), care-i spune că se va boteza: "Hristos te va chema la El!"

Apoi, după '48, se apropie și mai mult de creștinism. Vizitează împreună cu o

prietenă (n.r. Viorica Constantinide) majoritatea bisericilor și mănăstirilor din București și din apropiere. Împrumută cărți, de la V. Cândea în mod special, de spiritualitate ortodoxă, răsăriteană, dar și de spiritualitatea apuseană. Deci, în drumul său spre convertire, Steinhardt adună o bibliografie creștină foarte complexă, care vine din toate ramurile creștinismului. Mai mult decât atât, chiar primul său volum despre iudaism - *O concepție catolică a iudaismului* e cel care propune un fel de reformă a iudaismului, după modelul catolicismului. De pildă, rabinatul universal, după modelul papalității, propune sistemul de indulgențe care există în Biserica Catolică. Propune, de asemenea, o relație între rabin și comunitate pe modelul catolicismului. Toate acestea nu înseamnă că Steinhardt se nuanța profund catolic, înseamnă ecumenism și înseamnă o convertire care, iată, vine din mai multe direcții bibliografice. Asta nu exclude asumarea ortodoxiei.

A.S.: Dovedă, răspunsul dat celor care se pregăteau să-l boteze și care-l întreabă ce vrea să fie? "Le răspund fără șovăială că ortodox".

G.A.: Exact. Această complexitate a convertirii sale n-aș vedea-o ca pe o deviație de la ortodoxie ci, dimpotrivă, ca pe un model de ortodoxie.

Într-adevăr, în '78, respectiv '79-'80, Steinhardt reușește să plece de două ori din România. Sunt singurele plecări după detenție deși a mai avut și alte tentative, care nu au reușit. Stă de fiecare dată (în aceste două plecări) și la Mănăstirea Chevetogne din Belgia, o mănăstire, iarăși, în spirit ecumenic. E fascinat de ceea ce găsește aici. I se propune să rămână acolo, cu condiția să treacă la catolicism, condiție pe care Steinhardt nu o acceptă. Spune el, că ar fi neserios ca după ce s-a convertit o dată, acum să treacă de la o denotațiune la alta.

A.S.: Este, cred eu, și un răspuns elegant oferit celor care-i propuseseră să rămână, deoarece călugărirea ulterioară este supremul semn al asumării valorilor creștinismului de rit răsăritean.

G.A.: Și în alte ipostaze el își asumă ortodoxia și chiar o preferă altor confesiuni. De pildă, e un fragment în *Jurnalul fericirii* în care el spune că preferă spovedania ortodoxă "face to face", celei catolice, săvârșite în confesional, care e, mai degrabă, o relație indirectă. Pentru o asemenea personalitate, mi se pare firească această convertire aluvionară.

A.S.: Glosarea pe marginea unor texte precum *O scrisoare pierdută*, *O fotografie*

dosar steinhardt

mai veche de 14 ani, Miorița, Dumnezeu s-a născut în exil, Călătorului îi șade bine cu drumul se constituie în tot atâtea prilejuri pentru Steinhardt de a face apologia ideii de românitare și de a se declara îndrăgostit de fenomenul românesc. Cum comentați?

G.A.: E și aici un paradox. V-am spus că în cele două volume de iudaism, cei doi tineri ironizează puțin și fenomenul asimilării. Nu că ar fi împotriva acestuia. Dar ei spun că a discuta despre asimilare, înseamnă a descoperi America a doua oară. Sigur, însă, că această convertire înseamnă și apropierea de fenomenul românesc. Acum, iarăși, dacă citim *Jurnalul fericirii*, aflăm că familia Steinhardt avea foarte mulți prieteni printre români, că mergea la slujbele ortodoxe.

A.S.: **Că el făcea religie alături de colegii săi ortodocși...**

G.A.: Aici lucrurile sunt clare. Am studiat arhiva de la Liceul Spiru-Haret și totul e evident. Erau patru evrei în clasă și el e singurul dintre ei căruia îi apare notă la religie, trecută de preot. Deci Steinhardt nu minte în *Jurnalul fericirii*.

Într-adevăr, convertirea înseamnă cu precădere și asumarea românității. E o asumare a românității în relație cu convertirea, nu e o asumare laică. Etnicul și religiosul sunt consubstanțiale. Firește, putem discuta la nesfârșit despre textele pe care le-ați menționat. Cel mai celebru este, fără îndoială, *Secretul Scrisorii pierdute*. E un text foarte provocator în care Steinhardt demonstrează, nici mai mult nici mai puțin, decât, că lumea lui Caragiale e o lume creștină. Ei, aici, eu am venit cu o interpretare politică. Dacă citim cu atenție *Secretul Scrisorii pierdute*, constatăm că pe tot parcursul acestui eseu, de câteva zeci de pagini, Steinhardt compară, de fapt, lumea lui Caragiale cu lumea comunistă. Lumea lui Caragiale nu e una creștină în sine, este, însă, creștină în raport cu ceea ce s-a întâmplat după '45. Este preferabilă oricând această lume, cu toate defectele ei, cu toate bârfele, toate frivolitățile, este preferabilă oricum lumii comuniste. Zoe Trahanache îl iartă pe Cațavencu la urmă, în ciuda bătliei dintre cele două tabere. Este o iertare creștină comparativ cu ceea ce s-a întâmplat după '48, când câștigătorul nu și-a mai iertat victima. Limbajul personajelor caragialiene este, evident, un limbaj plin de defecte, dar, așa cum este, nu e dominat de efectul cenzurii și al autocenzurii. Lumea lui Caragiale este creștină sau paradisiacă dacă o raportăm la comunism.

Vedeți, aici, el îl continuă pe Ralea, cu o viziune ideală. Există și o altă viziune, neagră, infernală, despre lumea lui Caragiale. E cea a lui Mircea Iorgulescu, din *Marea trăncăneală – eseu despre lumea lui Caragiale* sau cea rezultată din filmul *De ce trag clopotele, Mitică?*, al lui Lucian Pintilie, în care se merge pe identificarea dintre grotescul lumii caragialiene și grotescul lumii comuniste. Nu întâmplător și filmul lui Pintilie și eseuul lui Iorgulescu au fost interzise. E o viziune de identificare. Ei bine, Steinhardt e pe o viziune de contradicție, dar o viziune în care lumea lui Caragiale, așa cum este ea, este mult superioară celei comuniste. Evident că în eseuul despre lumea lui Caragiale se vorbește de fenomenul românesc, care, în opinia lui Steinhardt, s-ar situa în mod fericit pe linia de mijloc dintre pragmatismul occidental și nihilismul de tip oriental.

A.S.: **Dacă adăugăm la acestea celebrele cuvinte: "Sângele meu este evreiesc dar de gândit și de simțit, gândesc și simt românește", putem considera că Steinhardt e mai mult decât un "bun Român"? A reușit el să se transforme în "Român", contrazicând astfel teza lui Nae Ionescu?**

G.A.: Asta am demonstrat-o și în cartea mea. Într-adevăr, în *Jurnalul fericirii*

Steinhardt ironizează celebra butadă a lui N. Ionescu, care face distincție între "bun Român" și "Român". Spune că biologic e așa cum zice N. Ionescu, dar că prin botezul sângelui (și dă un exemplu din propria sa familie, un văr care moare la Mărășești) sau prin miracol, mister acest lucru e posibil. Își pune întrebarea cum de N. Ionescu, cu toată inteligența lui, nu a pus problema și altfel. De ce s-a limitat la biologic și etnic și n-a spiritualizat această chestiune?

Se ajunge astfel ca Steinhardt să fie acuzat de Al. Sever în *Epistolă despre convertire* că nu i-a fost de ajuns "atestatul de creștin" și că el a vrut "să fie român".

A.S.: **"Poporul român e dintre acelea care-și dovedesc însușirile bune și superioritățile numai când și unde sunt în stare de puritate etnică (spre pildă în Maramureș)" sau "De la celelalte neamuri, mai ales: slutenii și defecte, de la greci, turci, evrei, maghiari, țigani. Le-am adoptat numai defectele".**

Face Steinhardt, în acest dialog cu Zaharia Sângeorzan, saltul de la dragostea de românitare la un românism exclusivist?

G.A.: Nu cred. În *Jurnalul fericirii* e o secvență foarte interesantă, în care e descris un episod de după eliberarea din închisoarea din Gherla. Descrie drumul cu trenul de la Gherla la Cluj și, respectiv, de la Cluj la București. Privește pe geam. Evident, are ochii oboșiți de nestinsele lumini electrice ale închisorii. Este foarte fericit și admiră peisajul Transilvaniei. Își aduce aminte că și Caragiale a admirat acest peisaj. Spune: da, sigur, au fost și aici suferințe, au fost și aici asupriri, numai că aceste suferințe n-au perturbat atât de mult sufletul românesc, respectiv sufletul transilvan. Aici n-a existat "mâl turcesc". Ajunge la Cluj în 3 august 1964, se plimbă prin oraș și are viziunea Europei Centrale.

Eu aș zice că Steinhardt e adeptul acelei comunități care s-ar afla într-o interferență cu Mitteleuropa și respinge, într-un fel, acea zonă a Europei aflată în relație cu civilizația aceasta balcanic-orientală. Steinhardt, spre deosebire de prietenul său Alexandru Paleologu care elogia balcanismul, cred că e mai puțin sedus de balcanism și preferă acea românitare mitteleuropeană. Deci, n-aș marșa pe ideea aceasta a unui românism pur, în sensul extremist al termenului, ci a unei românități de interferență mitteleuropeană. Cam așa aș vedea eu lucrurile aici. Steinhardt nu este un Crainic, un Nae Ionescu, din punctul meu de vedere. Crainic, știți, avea această opoziție spengleriană între cultură și civilizație, în vreme ce Steinhardt merge pe ideea de "culturcivilizație".

A.S.: **Tot în volumul Nicolae Steinhardt și paradoxurile libertății îi deconspirați pe trei dintre cei mai importanți turnători ai acestuia. Deja celebrii Artur (Ion Caraion), A. Cozmescu (Emanuel Vidrașcu), respectiv M. Oltescu (Alexandru Paleologu). Cum credeți că ar fi reacționat monahul Nicolae față de aceștia, dacă ar fi aflat, având în vedere tipul deosebit de relație pe care l-a avut cu fiecare dintre aceștia?**

G.A.: Era prieten cu toți trei. E. Vidrașcu, se știe, era și nașul său. Paleologu, evident, i-a fost prieten. Cu Ion Caraion, de asemenea, a fost prieten. Dintre acești trei informatori, rolul cel mai dezastruos îl are Ion Caraion, cel care a dus manuscrisul *Jurnalului fericirii* la Securitate, în 1972. Confiscarea *Jurnalului fericirii* și toată drama care a urmat îl au ca responsabil pe agentul Artur, Ion Caraion.

Mai mult decât atât, există o notă dată de Caraion după confiscarea *Jurnalului*, care-i de-a dreptul dostoevskiană. Caraion povestește cum Steinhardt încearcă să-și ceară el iertare pentru faptul că i-a pus într-o situație neplăcută, dându-le un exemplar din *Jurnalul fericirii*. Ultima propoziție a lui Artur

spune că Steinhardt "este derutat și, într-o anumită măsură, chiar scrântit".

În ceea ce-i privește pe ceilalți doi, bănuiala mea este că Steinhardt știa. O sugerează și Toader Paleologu, în prefața unui volum de documente coordonat de Clara Cosmineanu și Silviu Moldovan. Aici, T. Paleologu recunoaște că Marin Oltescu este tatăl său.

A.S.: **Exact asta era următoarea mea întrebare. Chiar credeți că Steinhardt știa de "pactul" cu diavolul făcut de A. Paleologu?**

G.A.: Da. Și în ceea ce-l privește pe E. Vidrașcu, cred că, cred! că Steinhardt știa de pact. Știu lucrul acesta din cartea lui Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, în care acesta redă niște discuții cu fiica lui E. Vidrașcu, din spusele ei reieșind implicit ideea că Steinhardt știa de pactul tatălui ei. Mai mult, T. Paleologu spunea că uneori se și înțelegeau ce să scrie. E foarte posibil. E o mare diferență între notele date de aceștia și cele date de Caraion. Totuși, nu putem să inocentizăm nici informatorii care au dat note neutre.

Notele date de Caraion au consecințele despre care am discutat. Cele două-trei note informative date de M. Oltescu (Paleologu) sunt eseuri care pot să apară azi într-un Dicționar al scriitorilor români, la capitolul Steinhardt. Nu știu dacă și celelalte note ale lui Paleologu sunt la fel. Notele date despre alții. Iar ale lui Vidrașcu sunt adevărate jurnale exterioare pe care acesta i le ține. Sunt niște note mai degrabă legate de...sunt un fel de jurnale clinice ale lui Steinhardt. Se știe că Steinhardt avea o sănătate fragilă. Era un client al policlinicilor și al spitalelor. Cozmescu vorbește despre acestea. Vorbește, însă, și despre vizitele la Paris și despre schimburile epistolare, care interesau foarte mult Securitatea. Apropo de chestia aceasta, dacă Steinhardt a știut și, dacă a știut, dacă i-a iertat? Eu cred că da. Steinhardt poate să înțeleagă că oamenii sunt diferiți, că unui pot să cedeze, alții nu. El spune la un moment dat că nu oricine poate să fie erou sau martir. Harul sfinților de la Lyon nu-l are oricine. Deci nu i se poate cere oricui să fie martir. Ce i se poate cere, însă, oricui, este să nu dea mai mult decât i se cere.

A.S.: **Alexandru Paleologu: "În 1972 mi-a adus manuscrisul Jurnalului fericirii. Până atunci eu îl admiram foarte mult pe Nicu și pentru ce scria și pentru ce spunea și pentru disciplina lui mentală. Dar cartea aceea, când am citit-o, într-o noapte și în ziua următoare, mi-a tăiat răsuflarea. L-am chemat și i-am spus: măi, Niculae...Ești la ora actuală, probabil, dintre toți scriitorii români trăitori, cel mai mare". Să fi fost oare vorba doar de prietenia ce-i lega sau e "ochiul" eseistului și criticului Paleologu?**

G.A.: Sunt de acord cu a două mențiune. Prietenia este clară, dar *Jurnalul fericirii* este,

în același timp, o carte răvășitoare. Una dintre cele mai citite cărți de după '89. A avut peste zece ediții, deocamdată are șase traduceri. Cunosc multe persoane, care n-au neaparat legătură cu literatura și care mi-au mărturisit că *Jurnalul fericirii* le-a schimbat viața. Deci are dreptate Paleologu. Este una din cărțile mari contemporane.

A.S.: **Asta cu siguranță, dar, totuși, sintagma "cel mai mare"...**

G.A.: Eu am încercat să nu cad în hagiografie, dar nici în viziunea caustică, deși am mai avut și niște obiecții. Spre exemplu în chestiunea cu "diletantul".

A.S.: **Eu cred că aici e vorba de modestia călugărului.**

G.A.: Poate că sunt eu malițios, dar cred că este și puțin "jucat". El spune "sunt un diletant", dar pe de altă parte era foarte preocupat să-și publice materialele imediat, dădea telefoane...dovadă corespondența cu Zaharia Sângerozan, cu N. Băciuț. Al. George, într-un text despre N. Steinhardt, spunea că era foarte grăbit în a-și rezolva oportunitățile editoriale, să fie prezent în arena cu lei. Atunci, sigur că ne putem întreba de unde această febrilitate, care nu intră în tiparele vieții monahale, dacă avea conștiința diletantului? Bine, mie îmi place foarte mult faptul că intrând în viața monahală n-a întors spatele culturii. L-aș fi vrut însă un pic mai nuanțat în unele texte, pentru că azi sunt mulți scriitori minori care se legitimează prin ceea ce a scris Steinhardt despre ei.

El însă nu face o critică valorică. Încearcă să identifice în texte literare niște enclave de spiritualitate, de etică, de transcendență, chiar și acolo unde scriitorii înșiși nu și le recunosc. E cazul scriitorilor generației '80.

A.S.: **Cum îl percepeți dumneavoastră pe Steinhardt din perspectiva destinului său postum?**

G.A.: E o postumitate fericită, ca să zic așa. E o postumitate meritată și care contrabalansează destinul antum. Spre exemplu *Jurnalul fericirii*, care are un destin mai mult decât dramatic. Confiscat în 1972, autorul anchetat. Rescris din memorie. Restituit în '75, trimis la M. Lovinescu și V. Ierunca din dorința de a se publica. Clandestinizările, despre care vorbește V. Ciomoș în prefețele edițiilor succesive publicate la Dacia. A doua confiscare în '84. Imposibilitatea de a se publica în România. Diverse deversări ale unor fragmente din *Jurnal* în alte texte, care au fost publicate. Moartea autorului înainte de a-și vedea publicată cartea. În fine, apariția cărții în '91 și destinul ei, care reechilibrează dramaticul antum al acesteia.

Interviu realizat de

ADRIAN SABĂU

Sighet, 16 iulie 2009

PROCURORUL DE SERVICIU VASILE POPOVICI

Când îți asumi, ca Marta Petreu, rolul de procuror al trecutului, trebuie să fii impecabil în demonstrație. Or, impecabilă în demersul său Marta Petreu nu e și n-a fost de la bun început (*Un trecut deocheat sau «Schimbarea la față a României»*).

Rechizitoriul pe care îl face lui Nae Ionescu și grupului Criterion a ajuns într-un punct extrem cu *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, fiind, pe de-o parte, urmarea perfect logică a demersurilor anterioare și, pe de alta, reducerea la absurd a întregii demonstrații.

Pe baza articolelor publicate de Mihail Sebastian în *Cuvîntul* lui Nae Ionescu și nemai frecventate de la publicare, Marta Petreu dorește să demonstreze ralierea lui Mihail Sebastian la extrema dreaptă românească: «În cartea mea, mă ocup amănunțit de cei șapte ani ai lui Sebastian din 'casa Cuvîntului': de cei șapte ani de-acasă, altfel spus. (...) Studiul meu este centrat pe publicistica politică, ignorată până acum cu totul, și pe psihologia tânărului scriitor, fixat afectiv, ca o iederă, de Nae Ionescu și de Eliade. (...) Tot ce a scris Sebastian în paginile Cuvîntului a fost, ce tristețe!, normal pentru locul unde se află și pentru timpul în care trăia, și numai faptul că a fost mai ales citat, dar nu și citit, a făcut ca opțiunea lui politică de extremă dreaptă să rămână, până astăzi, ascunsă.»

În felul acesta, Marta Petreu dă cu tifla tuturor celor care, pe două continente, făcuseră din Mihail Sebastian mielul sacrificat din anii antisemitismului românesc și împărțiseră lumea în Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran (răii), pe de-o parte, și, pe de alta, Mihail Sebastian și – se înțelege – toți cei ce făcuseră din el, după publicarea *Jurnalului*, un argument și un standard (bunii).

Ce scoop însă cu această diabolizare a lui Sebastian! Marta Petreu nu e unde o cauți (n-a fost, cum s-a văzut, nici tovarășa de drum lung a Alexandrei Laignel-Lavastine, după ce aceasta a pierdut cu totul controlul gogoșilor lansate pe piața franceză). Marta Petreu a devenit ce a vrut să fie, după ce a prins gustul: un Saint-Just cultural și, totodată, un ucenic vrăjitor imposibil de oprit, victimă a farmecului exercitat de ea asupra ei înseși după ce a descoperit metoda infailibilă a succesului, lectura cu lupă ideologică.

Nu sunt multe idei în acest ultim eseu, cum nu erau multe idei nici în celelalte: cei șapte ani de la *Cuvîntul* ai lui Sebastian sînt șapte ani de înrolare în extrema dreaptă, suferințele sale (scandalul provocat de romanul *De două mii de ani...*, izolarea de prietenii de la Criterion...) sînt urmarea unui companiionaj «deocheat»... Iar alte idei eu unul nu mai văd. Să le luam pe rând pe acestea puține și mult repetate, pagină de pagină, după același vechi brevet Marta Petreu.

Mai întîi, cei «șapte ani» de la *Cuvîntul* (1927 - 1934), care sună așa de frumos: cei șapte ani de-acasă. E o perioadă lungă pentru un scriitor, într-adevăr! Sînt anii săi de formare în presă (deși Mihail Sebastian se născuse perfect echipat pentru publicistică și literatură, de la debut), ani mulți și cu greutate. De fapt, o recunoaște și Marta Petreu, nu sînt chiar șapte ani: noiembrie 1927 – ianuarie 1934 fac de-abia șase și nici trei luni. Să nu fim meschini în calcule!

Și ar fi și păcat să renunțăm la o așa frumoasă formulă (șapte ani de-acasă) pentru anul lipsă. Neplăcut e însă faptul că din **decembrie 1929 pînă în iulie 1931** – Marta Petreu numără «cam» un an și jumătate, iar noi, mai exacti decât autoarea, ce ne promisese că va excela tocmai prin exactitate, numărăm un an și opt luni – Sebastian se află la bursă în Franța, de unde trimite la *Cuvîntul* doar **comentarii culturale** și se alăptează, cum recunoaște și eseista la un moment dat, la cartezianismul francez, cituși de puțin extrem-dreptaci acesta. Dacă scădem din șase ani și trei luni (de data aceasta nu mai cedăm o iotă scamatoriilor matematice ale Martei Petreu) un an și opt luni de sejur parizian mai rămân doar patru ani și jumătate: **patru ani de-acasă nu mai sună așa de bine**. Asta înseamnă ca presupusă perioadă de înrolare a lui Mihail Sebastian în extrema dreaptă ce ne mai rămâne ar fi doar de patru ani și jumătate, **matematic** vorbind.

Însă – fără să mergem la colecția *Cuvîntului* și fără să cercetăm textele politice ale lui Sebastian – recurgem la cea mai elementară logică și la ce am citit și recitit totuși cu ochii noștri și am înțeles cu mintea noastră, fără ochelari ideologici, pentru a pune o întrebare simplă: cum adică, scandalul romanului *De două mii de ani...* intră și el în calculul așa-zisei perioade a celor patru ani și jumătate petrecuți de Sebastian în concubinaj («deocheat») cu extrema dreaptă?! Mai mult, **textul ca atare al romanului face el însuși parte din producția unui intelectual ce a cedat influențelor extremei drepte?**

Da, spune Marta Petreu!

Imensă mistificare, imens delir interpretativ, spune oricine citește romanul. *De două mii de ani...* e chiar contrarul celor susținute de Marta Petreu: e cel mai aspru denunț formulat în literatura noastră împotriva colectivismelor deopotrivă românești (de extremă dreaptă) și evreiești (comuniste, sioniste și ortodox-mozaiice). Naratorul romanului, efigie a autorului, autodefiniț ca **evreu și român de la Dunăre**, individualitate multiplă ce refuză, prin însăși identitatea ei multiplă, țărul colectivismelor, reprezintă **cheia de boltă a romanului și purtătorul mesajului său profund, de respingere a tribalismelor**.

Însă Nae Ionescu, spre deosebire de eseista clujană, nu s-a înșelat asupra acestui mesaj ce punea în discuție chiar esența ideologiei naționale avansate de filozof în **acel moment precis** al multiplelor sale transformări – ca dovadă că filozoful a și produs scandalușoasă prefață, în perfectă și grobiană replică la conținutul romanului. Sofisticările Martei Petreu sînt opera unei rătăcirii dintre cele mai regretabile, nu doar paralele cu romanul analizat, ci în diametrală contradicție cu el. «*Abia după 1934, după marele scandal care i-a fracturat biografia (De două mii de ani..., nota mea), Sebastian a devenit alergic la colectivism, la masificarea și la înregimentarea pe care acesta le aduce*», afirmă autoarea. Nicidecum, fiindcă romanul însuși este o expresie a acestei alergii.

Revenind la matematica noastră calendaristică, să notăm că scrierea romanului a început în perioada franceză. Un simplu calcul ne arată că singura perioadă («deocheată») în care Sebastian ar mai fi putut produce articole de extremă

dreaptă este cea cuprinsă între angajarea sa în redacția *Cuvîntului* (noiembrie 1927) și plecarea sa în Franța (decembrie 1929): **doi ani și două luni!** Dar aceasta este chiar perioada când Nae Ionescu militează pentru readucerea lui Carol al II-lea pe tron. Cum ar fi putut fi **atunci** *Cuvîntul* un jurnal militant antisemit, în vreme ce regele autoexilat își trăia exilul cu Elena Lupescu? **Ce mai rămîne din cei șapte ani cît Sebastian ar fi cochetat cu extrema dreaptă? Nimic.**

Capitolul 4, **ce ar fi trebuit să fie pivotul eseului Martei Petreu** (*Sebastian, comentator politic*), se întinde pe nici zece pagini și e de o lamentabilă inconsistență. În fond, tocmai acest capitol ar fi trebuit să producă formidabile revelații scoase din arhivele de epocă: cele pe care Marta Petreu le-a descoperit și pe care noi cu toți le-am ignorat pînă acum. Nu în numele lor are execuția publică ordonată de eseistă? Surpriză însă: **singurul text compromițător (din 1928) pe care eseista îl flutură ca pe marea și zdrobitoarea probă a complicității cu extrema dreaptă e admirația pentru fascismul mussolinian, față de care Sebastian a luat însă explicit distanță după apropierea Duceului de Hitler**. Regretabile aceste rînduri pripite ale lui Sebastian, neprevăzătoare desigur (Sebastian nu știa care va fi cursul istoriei, spre deosebire de procurorul său), însă de aici și pînă la construirea unui întreg eșafodaj de enormități, bazate pe răstălmăcirii și pe rea credință, e cale lungă. Că Sebastian a criticat partidele democratice interbelice, nimic mai firesc. Unde e vinovăția lui Sebastian? Să nu fi auzit Marta Petreu cum se câștigau atunci alegerile? Să nu fi auzit ea de corupția și incapacitatea partidelor noastre interbelice? Într-o Europă pe a cărei scenă urcau monștrii totalitarismului, prestația parlamentarismului românesc nu făcea decât să faciliteze ascensiunea tentațiilor totalitare.

Care este în fond reproșul fundamental pe care-l aduce Marta Petreu lui Sebastian, pe urmele lui Norman Manea? Unul singur, irefutabil: complacerea evreului Sebastian în grupul din jurul lui Nae Ionescu. Cum explică Marta Petreu această «anomalie» etnică? «*Prin fidelitatea masochistă a unui fost om de dreapta față de camarazii săi, la care ține foarte mult*». Ce însă nu reușește eseista să demonstreze nici în ruptul capului este tocmai situarea lui Mihail Sebastian la dreapta, pe baza textelor sale, și nu a unor elucbrații hermeneutice. Iar fidelitatea față de «camarazi» o demonstrează recurgînd înconștient chiar la argumentația lui Nae Ionescu din odioasă prefață: «*iudaismul nu are decât două eventualități: se chinuie perpetuu – sau moare*. Tertium non datur.» Masochist, Sebastianul Martei Petreu **se chinuie perpetuu** («*personalitatea lui Sebastian a fost astfel structurată, încât el să obțină cel mai mare beneficiu de suferință din orice fel de dragoste*»), fiind, după cum spune Nae Ionescu și după cum se străduiește să demonstreze eseista clujană, fără să observe enormitatea acestei contaminări, tocmai emblematicul «*jidov rătăcitor*» («*însăși expresia neliniștii acestei rase care nu și-a găsit drumul*»). Unde ar fi trebuit să fie locul lui Mihail Sebastian pe acest pământ? Nu unde a ales el să fie, ca **intelectual, «evreu și român de la Dunăre»**, printre criterioniști, adică printre cei mai de marcă intelectuali și scriitori ai vremii

lui, ci acolo unde ar vrea Marta Petreu să-l plaseze, ea. Unde? Alături de E. Lovinescu, de Călinescu, de Ralea, afirmă fără să clipească această eseistă ce își propune să reaseze biografiile și să desemneze rolurile, ca bunul Dumnezeu. Nemăsurată e voința corecțiilor politice! «*Senzația kafkiană pe care ne-o lasă la lectură Jurnalul lui Sebastian mai ales la sfârșitul anilor '30 și în timpul războiului, că descrie viața unui ins singur, într-o lume sumbră și amenințătoare, derivă de aici, din alegerea inițială făcută de Sebastian. Locul lui ar fi fost lângă Lovinescu sau lângă alți intelectuali, cu sau fără cenaclu și revistă, dar cu idei mai puțin puriste în ce privește națiunea română decît avea Nae Ionescu, și deci cu atitudini mai favorabile evreității. Locul lui Sebastian ar fi fost, așadar, lângă oameni cu idei mai compatibile cu condiția lui reală, de scriitor român de origine evreiască*» (trec peste aceste sugestii de care, iată, Sebastian nu vrea să știe nimic și mă limitez să observ că eseistul care le dă ignoră complet multele și complicatele evoluții prin care au trecut «camarazii» lui Sebastian o dată cu lumea din jurul lor, aceasta complet pusă în paranteză de esul Martei Petreu).

Slăbiciunea eternă a acestor puneri la zid, de care abundă eseistica europeană în ultimii douăzeci de ani (ca un făcut, este **decontextualizarea** faptelor analizate și plasarea lor într-o optică «corectă politic»). Noii procurori denunță cu lux de amănunte anii legionari ai lui Noica, Eliade, Cioran (Sebastian, în cele din urmă) și **se străduiesc să facă din aceste derapaje sensul vieții și operei lor întregi**. Rareori, dar niciodată în rechizitoriul acestor procurori, n-am văzut o punere în context: cum s-a ajuns ca mințile cele mai luminate – de la noi sau de aiurea, din perioada numită just de Ernest Nolte a «războiului civil european» – să eșueze în extrema dreaptă (sau stîngă)? Vor fi cu adevărat satisfăcătoare științific aceste revizitări ale trecutului atunci cînd vor pune față în față forțele care se înfruntau în epocă, înlănțuite în logica lor extremistă și cînd întregul context va fi redesenat în linii fine. Până atunci, eseuri ca acesta nu sînt altceva decît o răfuială inoportună cu trecutul – dintr-o perspectivă tendențioasă.

Pentru a contextualiza trebuie curaj, cultura, simțul nuanței și un refuz îndrîjit al prejudecatilor. Nu e cazul eseului de față.

MATEI CĂLINESCU: MEMORIA ÎN AETERNA

CHRISTINA ZARIFOPOL-ILLIAS

A scrie la timpul trecut despre Matei Călinescu, mentorul și bunul meu prieten timp de treizeci de ani, este unul dintre cele mai grele lucruri pe care a trebuit să le fac vreodată. În cele două luni și jumătate care s-au scurs de la dispariția lui Matei, m-am încăpăținat să sper că nu-i adevărat, amăgindu-mă cu gândul că Matei e plecat într-una din acele lungi călătorii în străinătate pe care obișnuia să le facă după ce ieșise la pensie. Am tot așteptat să sune într-o bună zi telefonul și să-i aud din nou la celălalt capăt al firului vocea atât de familiară întrebându-mă ca de obicei, mai în glumă, mai în serios: "Christina, ce mai e nou prin țărișoară?". Întrucât cu fiecare zi care trece această speranță devine tot mai firavă, încep în sfârșit să îmi dau seama că nu îi voi mai auzi niciodată glasul blînd și mă văd silită să accept adevărul aproape insuportabil: Matei a plecat în acea călătorie din care nu există întoarcere.

Abia împlinisem optsprezece ani și eram studentă în anul întâi la Catedra de Limbi Clasice a Universității din București, când l-am întâlnit prima oară pe Matei Călinescu în după-amiaza unei zile de la sfârșitul lui septembrie. Ne-a făcut cunoștință un prieten comun cu ocazia unei întâlniri întâmplătoare pe o stradă din centrul Bucureștiului. Îmi amintesc foarte clar acel moment. Parcă îl văd pe Matei, pe atunci un bărbat tânăr și arătos, cu părul negru ușor ondulat și cu o privire iscoditor pătrunzătoare în niște ochi sclipind de inteligență, purtînd o haină de culoare deschisă aruncată lejer pe umeri în acea zi caldă de toamnă. Îi citisem încă din liceu contribuțiile în publicațiile literare ale vremii și știam deja că, de la debutul său în 1958, era considerat o stea în devenire a culturii române și un critic literar de frunte al generației sale. Numeroasele și absolut remarcabilele realizări ale lui Matei în domeniul academic sau pe tărîmul literaturii - mai întâi în România până în 1973, iar apoi în Statele Unite pentru tot restul vieții - constituie o strălucită confirmare a acelei reputații și promisiuni timpurii.

Ne-am reîntîlnit câțiva ani mai tîrziu, de astă dată ca profesor și student. Am păstrat carnetul de student cu nota și semnătura lui Matei în urma unui examen de literatură universală, curs pe care îl preda la vremea aceea în calitate de lector la Catedra de Literatură Universală a Universității din București. Îmi amintesc și acum sentimentul acut de pierdere care m-a cuprins în 1973 la aflarea vestii că Matei plecase din țară și se stabilise definitiv în Statele Unite. Nu aveam cum să știu atunci că urma să ne revedem șase ani mai tîrziu la Bloomington, că avea să îmi fie atât profesor pentru a doua oară, cât și membru în comisia de doctorat și că timp de treizeci de ani avea să ne lege o

rară prietenie intelectuală și personală, care m-a onorat și mi-a îmbogățit viața.

Îi voi fi întotdeauna recunoscătoare lui Matei pentru atât de entuziasta scrisoare de recomandare pe care a scris-o pentru mine în 1982, cînd făceam cerere de admitere în programul de doctorat al Catedrei de Limbi Clasice de la Indiana University, și pentru rolul de mentor pe care l-a jucat în viața mea, pentru toate îndrumările și sfaturile sale prețioase de-a lungul anilor. Din momentul în care am preluat programul de studii românești de la Indiana University în 1991, Matei a devenit un susținător entuziast și neclintit al programului, căruia i-a oferit cu generozitate beneficiul vastelor sale cunoștințe, al experienței și prestigiului său. Interesul nostru comun și pasionat pentru cultura română și eforturile neprecupețite pentru promovarea ei, precum și contribuțiile noastre individuale la ea au fost recunoscute de către Președintele României, Emil Constantinescu, în noiembrie 2000, cînd ne-a acordat amîndurora ordinul "Serviciul Credincios".

Se spune că nimeni nu e de neînlucuit. Din punctul meu de vedere, însă, vechea zicală nu i se potrivește lui Matei și sunt convinsă că nu sunt singura care crede acest lucru. Dispariția sa lasă un gol imens în lumea academică și dincolo de ea, atât aici, cât și în România. Om de o impresionantă erudiție, un umanist în adevăratul sens al cuvîntului, Matei Călinescu a excelat în multe domenii: a fost un eminent critic și teoretician literar, un eseist captivant și subtil, un scriitor și poet extrem de talentat și de sensibil, un profesor admirat, respectat și iubit. Întreaga și mult apreciată sa operă, fie că este vorba de cea a cărțurului Matei Călinescu ori despre scrierile sale literare, de la ficțiune și poezie la non-ficțiune (jurnalul, memoriile scrise în dialog cu cel mai bun prieten al său și, mai ales, profund emoționantul și tulburător de frumosul tribut adus fiului său, Matthew, care l-a precedat în neîntîlnire), stă fără îndoială mărturie unui destin intelectual și uman unic și exemplar în împlinirea sa.

In ceea ce-i privește personalitatea, Matei era întruchiparea moderației: un om al principiilor puternic înrădăcinate, al dialogului și toleranței, înzestrat cu un har special al prieteniei și un deosebit simț al umorului. Era un spirit blînd și generos, manifestînd uneori fie o uimire și o candoare copilărești, reconfortante, care ți-l făceau și mai drag, fie o plăcere ușor malițioasă de a-și provoca interlocutorul cu un argument paradoxal-convincător. Prețuia libertatea mai presus de orice. Nu suporta brutalitatea, vulgarele atacuri *ad hominem*, amatorismul politic sau artistic și kitsch-ul. Eleganța se număra printre calitățile sale înnăscute; la fel și altruismul, politețea și bunătatea. Într-o lume în care atât de

mulți aleargă după proverbialul sferă de oră de celebritate, Matei Călinescu a fost un constructor solitar și discret. A lăsat în urmă o operă majoră, menită să dăinuie și să inspire, care tâlmăcește modalitățile de percepție a modernității, cu toate provocările și dile-

mele ei. A mai lăsat în urmă o mulțime de prieteni, de foști colegi și studenți, precum și publicul larg al cititorilor săi, adică pe toți cei ale căror vieți le-a influențat și îmbogățit și cărora nu va înceta niciodată să le lipsească. *Requiescat in pace!*

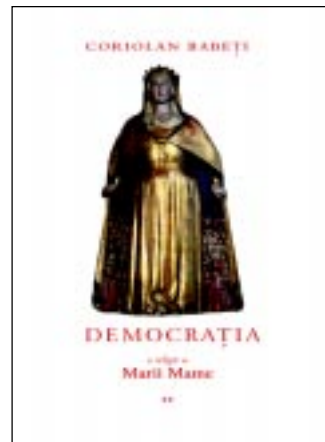
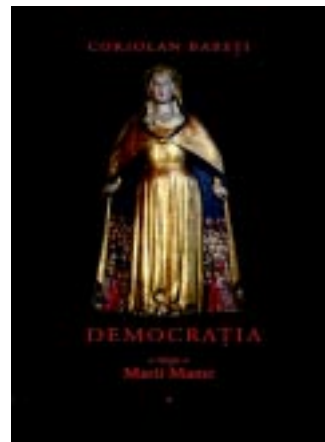
VALORILE FEMININULUI CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

Bărbații plecau adesea de acasă ca să se întâlnească în agora și să vorbească de una-alta, de la egal la egal. Asta se întâmpla la Atena, acum mai bine de două mii de ani. Poate și ca să scape de gura nevestelor, ei au inventat o formă de guvernare numită democrație. După cum s-a văzut și mai tîrziu, democrația înseamnă nu doar puterea celor mulți. Ea mai înseamnă și motivarea absențelor de la treburile economice ale casei și de la relațiile de inegalitate dintre membrii familiei. Dar când se simțeau bărbații mai în largul lor democratic, iaca poznă! Vine Coriolan Babeți și ne arată că, prin democrație, bărbații se supun și mai abitir puterii feminine.

În cele 1500 de pagini ale opului său trivolumic *Democrația, o religie a Marii Mame, sau despre triumful Ereziei Europene (Editura Curtea Veche)*, el rescrie istoria tiraniilor și a democrațiilor ca pe o continuă luptă între figura tatălui și cea a mamei. Nu tatăl tău sau mama ei, ci părinții tuturor, figurile lor arhetipale adînc înscrise în și printre fiecare dintre noi. El descoperă aceeași constantă arhetipală în mișcările istorice aproape geologic de largi; într-o miriadă de detalii, îndelung studiate și grijuliu interpretate, din imaginarul societăților, din natura acțiunilor omenești, a ideilor, a imaginarului religios, artistic și filozofic.

Valorile democrației, ne spune Coriolan Babeți în enciclopedia sa operă, sînt cele ale femininului; tiranii, însă, sînt tartori fără sîni. Nenorocirile care închipuie coșmarul secolului XX întunecă omenirea odată cu amurgul domniei Tătucului (Stalin, Hitler, Ceaușescu...), iar conflictul Occidentului cu Islamul e cel dintre religia Marii Mame, ce guvernează democrațiile liberale, și ultima redută a religiei Marelui Tată, care își trimite fiii să-i terorizeze pe infideli, sinucigîndu-se în numele lui.

"Expansiunea democrațiilor este un mod eufemistic de a vorbi despre schimbarea de sex a orizontului politic și social, despre feminizarea progresivă a lumii", ne amintește autorul. Iar povestea acestei veșnice ironii a istoriei nu ocolește originalitatea democrației românești, unde mama-i casa și bărbatul – unde nu-i?

SUPRAFAȚĂ ȘI PROFUNZIME

ELENA CRAȘOVAN

Mariana Șora este – o spune, tot mai apăsător, tot mai multă lume – o personalitate de prim rang a culturii române. Abia în ultimii ani scrierile autoarei au primit recunoașterea publicului și a criticii, care a remarcat profunzimea notațiilor, eleganța stilistică, evitarea locurilor comune. Lucrările de critică literară pot fi citite și astăzi, fără crisparea datării (*Heinrich Mann*, 1966, *Unde și interferențe*, 1969, *Cunoaștere poetică și mit în opera lui Lucian Blaga*, 1970). La acestea se adaugă traducerile din Kafka, Brecht, Blecher, Eliade, Ionescu.

Cărțile de după 1990 explorează cu îndrăzneală, pe lângă suplețea eseului (*Despre, despre, despre...*, 1995) constrângerile unor noi genuri. Romanul (*Mărturisirile unui neisprăvit*, 1999), autobiografia (*O viață în bucăți*, 1992, 2001), jurnalul dau mărturie despre destinul paradoxal al distinsei doamne.

Importanța ultimei cărți publicate, *Două jurnale față în față* (2009), se datorează atât formulei ingenioase, cât și valorii documentare. Este surprinzătoare ideea așezării în oglindă, a două "caiete" scrise la interval de 52 de ani (1938-1939 și 1991-1992), însemnări care condensează două vârste ale autoarei și două epoci culturale. Prima parte are ca repere spațiale Timisoara și, central, Franța. Domină notația calmă, amintirea senină, înfiriparea iubirii cu Mihai Șora, "bucuria de a trăi eroticul într-o lume care-l provoacă și-l cere" (Paris, 1939): "Fiecare zi îmi aduce un nou dar, bucuria înțelegerii noastre mereu nouă, mereu crescută... Nu concep decât o existență de veșnică îndrăgostire" – toate acestea într-o lume care intrase în haosul celui de-al Doilea Război Mondial, și căreia Mariana Șora îi opune exaltarea, feroarea, păstrarea adevăratelor valori, decizerea de nebunia cotidianului dezumanizant.

Nu lipsesc referirile la anii '30 în România și la extremismele politice de la noi și din Europa. "Aceeși ură față de persoană, deci față de cultură", atât la cei "de dreapta", cât și la "comuniști", de unde revolta autoarei împotriva ideologiilor, în favoarea umanismului, căci Mariana Șora visează Atena Secolului de Aur, Florența în pragul Renașterii sau Parisul anilor 1900.

Însă căutarea unei plenitudini a trăirii, prezentă și în notațiile din al doilea jurnal, se petrece prin dureroase alternări ale stărilor de euforie cu cele de epuizare. Pot fi ușor surprinse în texte constantele, recurențele, schimbările de viziune, de ton, temele obsedante, lectura primă sau recitarea unor texte.

Există, neafectate de perioade, vârste și locuri, câteva teme majore ale jurnalelor Mariane Șora, constante care generează, de fapt, însemnările diaristice. E nevoia permanentă de a se autochestiona asupra motivației scrisului: Ce e jurnalul? De ce scriu? Care este rețeta scris-trăit-amintire? Cum se revalorifică în scriitură experiența cotidiană? Autoanaliza scriiturii domină în jurnalul prim: "Nu scriu pentru alții. Vreau să mă cunosc mai bine, să mă analizez, dacă nu mai lucid, căci nu se poate, dar mai constant și mai programatic. Și vreau să câștig exercițiul exprimării".

Fără a elabora o "teorie a genurilor", tână autoare face, încă în 1938, afirmații pertinente, profesionist argumentate, despre scrierea jurnalelor și despre autorii lor; respinge argumentul facil al notării pentru "păstrarea clipei", afirmând (în răspăr cu multe dintre teoriile actuale) că "jurnalul nu e literatură, nu e artă, și în asta îi constă

inferioritatea și superioritatea". Inferioritate pe plan estetic, superioritate în planul autenticității, al "omeniei".

O altă particularitate a jurnalelor (care poate îndepărta, dar și fascina, deopotrivă, cititorul) este trecerea notației de la o limbă la alta: româna, franceza și germana sunt forme de expresivitate firească, iar modificările de lexic acompaniază schimbarea ideii, a stării de spirit, glisarea afectivă.

Jurnalul găzduiește, condensate firesc în însemnările zilnice, proiecte de nuvele, schițe ale unor posibile viitoare texte; de altfel, autoarea își mărturisește obiceiul de-o viață, de a nota totul, pe nenumărate bilețele, presărate pretutindeni și transcrise apoi cu scrupulozitate în caiete. Așadar, jurnalul are rolul de "rezervor al operei", dar are și valoare documentară în sine. Ca la alți "diariști", scrisul se iscă tocmai din lamentația paradoxală a lui "nu pot să scriu", "tot ce scriu e de un lirism minor", din dezamăgirea constantă și din perseverență, în ciuda acestei senzații dureroase de ratare.

Concepția asupra propriei scriituri, exprimată în primele pagini ale caietelor, caracterizează deopotrivă și notațiile de mai târziu. În repetate rânduri, Mariana Șora se îndoiește de valoarea și rostul a ceea ce scrie, dar, ca un veritabil creator, continuă, în pofida dezamăgirilor, a oboselii, iar această luptă cu sine devine mecanism de generare a textului, un neîntrerupt balans între "necesitatea de a scrie" și constrângerile impuse prin autodisciplina intelectuală. Între scrisul "la rece" sau în momente de feroare, paradoxal, autoarea îl alege pe primul și le respinge pe cele din urmă, ca "prea patetice" ("urâsc pateticul"), prea nesemnificative, prea greu de spus... Sărăcia vocabularului, necesitatea clișeele, imposibilitatea exprimării în cuvinte a unei atmosfere sau a prezenței umane, sunt trăsături neașteptate pentru o autoare. Teama de mediocritate și de repetabil într-un scris minor, valorizarea, în scriitura personală, a preciziei și a sincerității, tatonarea după expresia justă și exasperarea față de limbaj fac ca Mariana Șora să fie greu de anexat la ceea ce numim (grosier, poate) scriitură feminină.

Aceeși atitudine severă față de scris o întâlnim și în descrierile propriei persoane: "mi-e sete de senzație, de viață și de glorie! Ce caraghios! Ah, am uitat caracteristica esențială a romantismului meu: orgoliul timidului sau complexul de inferioritate al orgoliosului Scârbos!") sau în idealul feminin pe care îl proiectează: nu "femeia-mătă" ci "o femeie cu însușiri de om deplin și care totuși e prin natură în destul de mare măsură lipsită de *droiture*, pentru a se plia nu de independență, ci de irezistibilă poftă de a o afirma".

Multe notații paradoxale dezvăluie, dincolo de nivelul de suprafață al însemnărilor, reflecții de adâncime, în linia unor spirite afine, de la care se revendică, precum Pascal, Goethe, Gide. O cugetare din 1939 rămâne foarte actuală în dezbaterile culturale și astăzi: "Omul e o unitate nu numai material, dar și intelectual indestructibilă. Fiindcă un om real nu se poate tăia în două jumătăți: corp și suflet; și nu fiindcă nu se poate, ci pentru că aceste jumătăți nu există, sunt abstracții, trebuie să ne obișnuim în sfârșit să nu vedem în spiritualitatea omului o suprastructură." Afirmații de o surprinzătoare modernitate, alături de exprimări aproape filocalice despre "pacea interioară", "regăsirea rădăcinilor

ființei noastre în mijlocul suferinței", dar fără a nega o clipă trăirea "în mijlocul valorilor vieții".

Stilul oximoronic al scriiturii este reflectarea unor trăiri paradoxale, în confruntarea cu golul din afară care provoacă prea-plinul: "Nu pot scrie, gândi, trăi pentru mine, decât când mă *plictisesc*... Deodată golul acesta apăsător, stupid, căldicel, se transfigurează în fierbere, într-o ardere, cea mai autentică dintre arderi, neprovocată de nici un stimulent, neabătută de nici un suflu exterior". Există, susține autoarea, "o asceză în comoditate". De aici, simultan, căutarea relațiilor și nostalgia retragerii în sine: "Singurătatea asta a exploatării interioare, a fecundității, e dovada singurătății absolute a omului. Nu poți atrage pe nimeni în celula ta de sihastru fără s-o distrugi".

Un alt paradox al personalității autoarei este oscilația între ispita specializării într-un domeniu restrâns și dinamismul, mobilitatea intelectuală excesivă (care e dar și, totodată, neșansă): "Simt nevoia și plăcerea săriului de la lectură la muzică, de la ea la meditație, apoi la joc și așa mai departe... Nu caut stabilitate. Caut viață. Viața e și deziluzia, luciditatea, ca și beția." Însă acest "vitalism" nu presupune trecerea scrisului în arierplan. Referindu-se la literatură ca sinteză poetică și tragică a vieții, autoarea conferă autonomie "operei": "Scrisul se justifică singur, prin imensa voluptate a efortului de vedere interioară și a ardorii".

Aceleași reacții "pătimașe" în notațiile pe marginea diferitelor cărți, unele clasice, altele, candidate canonice dintre cele mai recente: nemulțumirea cu soluțiile facile și discursul moralizator din finalul romanului *Război și pace*, critica ironică față de Kundera, (*Cartea râsului și a uitării*), pe care-l consideră: "la nivel de midinete sau de mase cu pretenții literare... Kundera face literatură așa cum un vierme de mătase își produce firul, fără a problematiza... dă frâu liber ideilor sale. Se impune prin forța sa, oarecum în felul în care eroul său donjuanesce se impune femeilor, ordonându-le să se dezbrace".

Repetatele referiri la Gide sunt o constantă în ambele jurnale: "Nici vorbă de invenție literară... și cu toate acestea ai de-a face cu o operă". De aici afinitatea și, poate, linia de fugă a jurnalelor Mariane Șora: deplina sinceritate, "amintirile reale" convertite în literatură, în pofida reținerilor față de formula jurnalului.

Revenind la structura adoptată de îngrijitorii prezentului volum, saltul "dincolo de oglindă", în jurnalul din 1991, e surprinzător tocmai pentru că nu ne bruscează o schimbare de esență în notația diaristică; dimpotrivă, aceeași vitalitate surprinzătoare și "sete nestinsă de lume": "Sunt o hedonistă care se satisface cu puțin, dar cu voluptate".

Mai acut este exprimată însă dureroasa alternanță a seninătății interioare și a frământărilor. Mai puternice devin nostalgii, regretele, privirile retrospective, într-o auto-interogare dramatic-ironică "Ce mă mână? Ce treabă am? Simt că nu voi mai realiza nimic. Îmi rămâne să-mi mănânc restul de mălai. Dar poate totuși..." Într-un interviu din 2007 Mariana Șora mărturisește plăcerea publicării, așteptarea (chiar și la 90 de ani) a recenziilor favorabile, dezamăgirile marginalizării sale în România, consolarea ironică la gândul unei recunoașteri și celebrități post-mortem (cum, în tinerețe, îi prezicea un horoscop), iar în jurnal se

MARIANA ȘORA

Două jurnale față în față

București, Editura Cartea Românească, 2009,

Colecția Jurnal & Memorii

alintă vorbind despre "fumurile din cap... Nu renunț la ele nici acum, la adânci bătrâneți, când știu că nimic din ce am visat nu mai poate fi transformat în realitate trăită".

Autoarea stăpânește însă prea bine trecerea de la nuanțele ironice la notele dramatice, sau la tragicul în surdina: "Fiecare zi îți aduce ceva – până la o anumită vârstă – iar atunci când pleacă, va veni una nouă și-ți va aduce ceva nou. Apoi: ziua vine cu mâinile goale, ziua trece și îți va lua ceva odată cu trecerea ei".

Dacă la acestea adăugăm notațiile din anii '90, inevitabile pentru jumătatea târzie a vieții, gândul de neocolit al "finalului", al lui "poate, pentru ultima oară", disconfortul cotidian, corpul ca un resort învechit, "lenea", greutatea mobilizării, căutarea legăturilor umane, atunci portretul reprezentat de jurnalul în oglindă se întregeste în sensul împlinirii prin autenticitatea umană ultimă: "Stau în fața dărâmurilor vieții. Ea nu s-a clădit, nu s-a adunat, nu s-a rounjit într-un ansamblu măcar acceptabil, cu frânturi, praf și pulbere".

Dar, iată că, printr-un ultim paradox, în aceleași pagini citim și însemnări proaspete, de început de lume, de privire abia deschisă asupra minunii: "Îmi aparțin și totul îmi aparține. Toate mă împresionează, razele soarelui și ploaia. Frumos sau urât, totul se cere ținut minte". La fel de emoționantă este umila mărturisire, între credință și necredință a unei experiențe mistice: "Se revarsă asupra mea o lumină de altă natură. Sunt ca în fața tufișului în flăcări... Mă vizitează Dumnezeu, îmi spun cu uimire, cu indicibilă bucurie și umilință".

Excesivul, multitudinea lucrurilor începute, a experiențelor relatate, a mărunțișurilor cotidiene, istovirea, dorul... compun toate o nuditate copleșitoare și deschid către un spațiu tainic, într-o intimitate tulburătoare pentru cititor: nu doar prin diversitatea lecturilor, ci mai ales prin profunzimea experienței și a redării ei în scris. Nu voyeurism (precum e de găsit în alte jurnale) provoacă însemnările acestui volum, ci o minunată însoțire în ritmul vieții, de altcineva trăită, cu atâta generozitate împărtășită.

LA LOCUL POTRIVIT GRĂȚIELA BENGHA

Vă gândiți cumva că, odată ce toamna se strecoară blând prin ferestre, ceasurile lecturii de seară se vor împuțina ? Că un roman solid și aglomerat va fi mai greu de dus până la capăt? Cititorii au o alternativă – este adevărat, din ce în ce mai puțin exploatată cu succes: proza scurtă. Dar dacă are componente de calitate, atent cântărite, și dacă e degustat cu finete, dozaul mic poate fi invers proporțional cu efectul lecturii.

În 2002, când Florin Manolescu a publicat **Misterul camerei închise. Nouă povestiri incredibile** (Editura Humanitas), am descoperit o narațiune insolită și atractivă, desprinsă de pe un culoar generos, nu lipsit de pericole – un realism magic cu puternice accente personale, o joacă luată în serios, dar și un stil care știa să-și dezvăluie, cu naturalețe, farmecul. Nu mulți prozatori (mai) au astăzi simțul esențelor tari, meșteșugit concentrate în spații mărunte. Florin Manolescu părea să-l aibă, însă era de așteptat ca acest lucru să se reflecte, și mai limpede, într-o altă carte. După popasul răbdător în **Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989** (Editura Compania, 2003), atenția autorului se oprește din nou, iată, câțiva ani mai târziu, asupra prozei scurte : **Mentaliștii. Alte nouă povestiri incredibile** (Cartea Românească, 2009) își poartă cititorii de-a lungul și de-a latul continentului, învăluindu-i în mireasma ametoitoare a mai multor epoci. Cu planuri care alternează surprinzător, cu glisări continue pe mai multe axe temporale, dar și cu inserturi narative care se topecs cu un aer firesc în *poveste*, proza lui Florin Manolescu reușește să fie erudită și seducătoare.

O lume întreagă, Berlin, Paris, Roma, Viena, București, Academia franceză, Orient-Express-ul, Zeppelinul și terenuri de tenis, muzee, circ și cafenele, derizorii atitudini teatrale și nenumărate mărunțișuri importante prind viață în **Mentaliștii**. Se vede cu ochiul liber cum cele mai multe dintre povestiri se nasc una dintr-alta, cresc ca lăstarii tineri și ajung să creioneze, înainte de orice, un spectacol pe mai multe paliere. Al vieții, al fanteziei, al scriiturii. Prin atmosfera începutului de secol XX și prin personajele comune, **Revanșa** și **Saliera** se oglindesc una în cealaltă. Chiar dacă liniile generale sunt aceleași, imaginea e, totuși, inversată : prima povestire stă mai degrabă pe pilonii realismului, materialul celei de-a doua se extrage din soiul *fantasy*. Un fir comun intră în țesătura povestirii care dă titlul volumului, **Mentaliștii**, și în **Harta caporalului Maximilian Scurtu**, în vreme ce un cuplu interesant și ghiduș, format din Albert Jochemko și Haralambie Motaș, adică dintr-un astronom și un motan veșnic îndrăgostit, spiritual și meloman, traversează **O poveste de Crăciun**, **Un scandal la București**, **Serendipity** și **Ultima poveste**. Cu atâtea întretăieri, povestirile nu se varsă totuși una într-alta decât sub controlul riguros al autorului. Rămân piese de sine stătătoare, cu amplitudini diferite ale fantazării, în funcție de opțiunea pentru o strategie narativă sau alta.

În **Revanșa** (al cărei miez e străbătut de tensiunile dintre Parisul și Berlinul primilor ani ai secolului XX), profesorul Otto Flamm este invitat să țină o conferință la Academia Franceză despre rolul matematicii în jocurile de noroc. "Începutul l-a făcut și de data aceasta profesorul Jacques Bigot, care s-a adresat Universității berlineze pentru a se interesa de soarta colegului său. Căci, dacă era să dea crezare articolelor din presa franceză, în *Le Figaro* se putea citi că profesorul Otto Flamm scăpase cu viață din groaznicul accident de pe Unter den Linden, dar că se alesese cu fața desfigurată și cu ambele picioare retezate de explozia motorului mașinii sale." (p.7) Chiar dacă alte publicații franceze i-au anunțat sfârșitul și au specificat locul înmormântării, "după o convalescență de numai câteva săptămâni, timp în care, supravegheat atent de secretara sa particulară, absolvise conștiincios întreg programul de gimnastică medicală prescris de specialiștii de la "Societatea de ortopedie", profesorul Flamm își putuse relua

cursurile de la Universitate, spre satisfacția reținută a colegilor de Catedră, dar și spre marea bucurie a studenților săi, care la prima întâlnire îi scandaseră îndelung numele și bătuseră minute în șir cu palmele sau cu pumnii în pupitrele băncilor la care erau instalați. După o lună, o lună și jumătate, un singur detaliu mai amintea de nenorocirea pe lângă care trecuse la o distanță mai mică decât grosimea unui fir de păr. Deoarece trăgea, abia vizibil, piciorul operat, atunci când era obligat să se deplaseze pe stradă sau atunci când urca treptele clădirii de pe Unter den Linden, ca să se instaleze în biroul său de la etajul întâi, profesorul Otto Flamm recurgea la ajutorul câte unui baston perfect asortat la costumul de haine și la pantofi, dar mai ales la starea de spirit din ziua respectivă." (p.9) Așadar, profesorul berlinez va pleca la Paris cu Zeppelinul, însoțit de tânără lui secretară, dar și de doi agenți ai guvernului german.

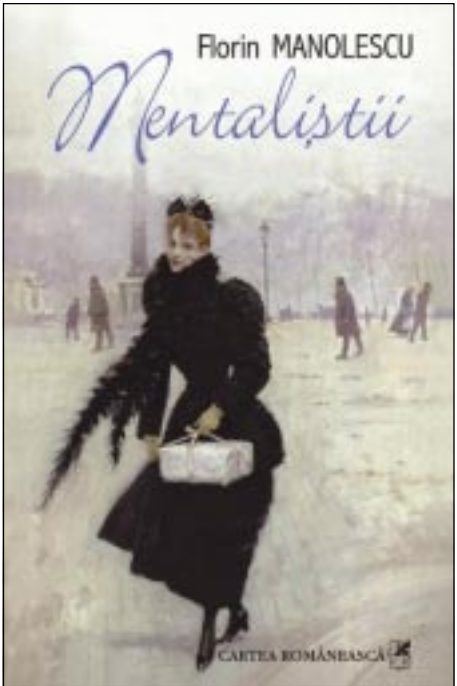
Ce au de-a face teoriile matematice cu aceștia din urmă? – vă veți întreba pe bună dreptate. Răspunsul se strecoară în timpul expunerii pe care Otto Flamm o face la Academia Franceză: coborâtă din sferele înalte, matematica poate servi intereselor politice. De aceea, statul francez se află la un pas de colaps. Echipa de cercetători condusă de profesorul german a pus la punct o mașină de calcul care anihilează întreaga forță a hazardului : printr-o serie de operații succesive, "Antikythera" reușește să identifice numerele câștigătoare la Loterie, înainte ca extragerea să aibă loc. Or, un număr mai mare de câștigători înseamnă câștiguri mai mici. Urmează dezinteresul jucătorilor, falimentul Loteriei și desființarea unei instituții vitale pentru bugetul francez. În schimbul tăcerii, statul german cere o bijuterie-relicvă, agrafa de pe bicornul lui Napoleon, nimic altceva de fapt decât Talismanul lui Charlemagne, despre care se spune că are puterea de a conduce un imperiu universal. De aici încolo, vor interveni negocierile politice. Profesorul Otto Flamm se poate gândi liniștit la finala Cupei Davis, dintre echipele Austriei și României, pe care nu vrea nicidecum să o rateze.

Ei bine, multe, foarte multe alte elemente articulează povestirea ce deschide volumul lui Florin Manolescu. Densitatea construcției epice, periodic punctată de surprize și de revelații eterice (mitologice ori tehnice), nu afectează nicidecum fluiditatea narațiunii. Prin detalii inventiv asamblate, povestea se lasă ușor completată de finețuri metafictionale. Ansamblul rezultat izbutește să fie la înălțime, topind laolaltă instinctul de prozator și fascinația livrescă și desprinzând, din impresionanta logică discursivă, mai multe cifruri compoziționale și interpretative. Să existe oare "Antikythera", se întrebau contemporanii lui Otto Flamm. Sau, așa cum sugerează un reporter, în urma accidentului profesorul german a trecut printr-un șoc cerebral care l-a aruncat în viitor? Argumente pentru cea din urmă explicație există și ele, cu trimiteri la Einstein și Brâncuși.

Pe profesorul Otto Flamm și pe frumoasa lui secretară, desprinsă parcă din tablourile lui Klimt, îi reîntâlnim în **Saliera**, unde de această dată ocupă planul secund. Aflați la Viena, pentru a urmări finala Cupei Davis, sunt martorii unor misterioase dispariții/reaparții, legate de "Salatiera de argint" (trofeul competiției de tenis), de bustul reginei Nefertiti (dispărut nu cu mult timp în urmă de la Luvru) și de o Salieră renașcentistă, aparținând lui Benvenuto Cellini (în locul căreia e lăsat un disc cu **Il Ricco d'un giorno** de... Antonio Salieri!). Alături de obiectele furate de un domn enigmatic și apărute, surprinzător, în alte locuri, se află întotdeauna o carte de vizită, pe care sunt imprimate un nume (mereu altul) și o precizare: "Obiectul potrivit la locul potrivit". În lumea reală sau în poveste, a fi la locul potrivit e o chestiune fundamentală. Stăpâniți de aceeași pasiune pentru o bună rânduială, domnul misterios, remarcat de Otto Flamm în trenul spre Viena și găzduit, la fel ca profesorul, de celebrul hotel Sacher, și acela care, din umbră,

țese și *potrivește*, bucată cu bucată, povestea, interferează (cu consistențe variabile) în imaginar.

Întrigi detectivistice, semne, coduri și variate soluții interpretative animă prietenia dintre domnul Albert Jochemko și motanul Motaș. Toate pun sare și piper, alături de dovleceii umpluți pe care îi savurează împreună. Punctul de plecare îl constituie un amănunt de ordin livresc : inserarea unei cărți de Leonid Dimov (cu toate detaliile apariției editoriale) într-o listă bibliografică întocmită cu mult înainte de tipărirea volumului în cauză (**O poveste de Crăciun**), o nouă lectură a romanelor lui Conan Doyle (**Un scandal la București**) și un caz de înșelăciune artistică, având în centru o (falsă) înregistrare a lui Dinu Lipatti (**Serendipity**). Iar "anii au trecut și în tot acest răstimp Motaș și Albertus s-au înțeles de minune. Împreună au citit cea mai mare parte a cărților de astronomie din biblioteca apartamentului din strada Argentina și au râs cu lacrimi după lectura poeziilor lui Anton Pann, împreună s-au delectat ascultând muzică de jazz, jucând șah sau dezlegând cuvinte încrucișate, și tot împreună au calificat echipa României, cu Răducanu în poartă și Dobrin la mijlocul terenului, în finala Campionatului Mondial de Fotbal. E adevărat, era cât pe ce să se certe din cauza lui Dinu Lipatti, dar până la urmă domnul Motaș i-a dat dreptate lui Albertus și s-a lăsat păgubaș. Cazul era mult prea complicat! [...] / La apus, Soarele apucase să dea foc cerului, înainte ca un stol de păsări flamingo să reușească să-l înconjoare din toate părțile și să-l rostogolească dincolo de orizont. Dacă ar fi fost din nou copil sau dacă Martha, bunica lui, ar mai fi trăit, domnul Albert Jochemko ar fi auzit-o spunând, cu siguranță: «Îngerii coc prăjituri!»"

(p.274-276)

Incredibile, cum sugerează și titlul volumului, povestirile lui Florin Manolescu nu sunt deloc neconvingătoare. Dimpotrivă. Pe tărâmul imaginar pe care îl propune, scriitorul se află la locul potrivit. Cu excepția **Mașinei timpului**, cu o compoziție ce se fisurează pe alocuri și cu un protagonist a cărui voce distonează, celelalte povestiri au tot ce le trebuie pentru o rețetă de succes : un conținut năruș, atent strunit din hăturile narative, evoluție surprinzătoare, personaje cu osatură tipologică bine formată, inspirație și meșteșug. Pe lângă toate acestea, elegante jocuri narative și un ritm perfect adaptat al povestirii. Dar, mai ales, un stil – de un inepuizabil, reverberant magnetism. Cu distincția lor gravă și cu umorul fin, povestirile din **Mentaliștii** încântă.

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

Sărbătorile nu s-au încheiat!

Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!

ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?

ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!

Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

FUMATUL UCIDE

ALEXANDRU BUDAC

Relațiile dintre cinema și literatură sunt adesea abordate unilateral. Narațiunea, conținutul ideatic, mesajul au prioritate. Imaginea, subiectivitatea regizorală, cromatica, funcția luminii, flerul operatorului trec în plan secund sau sunt ignorate. Pentru mulți, filmul înseamnă în primul rând ecranizare și scenariu adaptat, iar ideea că cinema-ul nu are nevoie de literatură (uneori, nici măcar de scenariu) le repugnă, deși, mai bine de un secol cu a șaptea artă ne-a demonstrat faptul că filmul folosește propriul limbaj. Mai interesantă mi se pare influența filmului asupra literaturii. Trăim în culturi hipervizuale, iar precarul nostru aparat cognitiv percepe azi lumea prin intermediul diverselor obiective, ecrane, proiectoare și rezoluții. Așadar, e absolut firesc ca tot mai mulți scriitori să traducă în metaforele lor un tip de perspectivism care trage cu ochiul la vizionarismul cineaștilor sau la viteza clipului, ori să opteze pentru efecte diegetice asemănătoare consecințelor montajului cinematografic.

Autorii nord-americani, prea mulți și prea importanți ca să-i expediez aici într-o simplă eumerare, au adus la sublim astfel de influențe, dar ei nu sunt singurii. Chiar și în literatura română "perspectiva camerei de filmat" a reușit să-și facă loc, timid, dar nu fără succes, în câteva episoade bine alese din *Orbitor* de Mircea Cărtărescu, în exuberantul *Coaja lucrurilor...* de Adrian Oțoiu și în ambițiosul experiment *Derapaj* al lui Ion Manolescu. Recentul volum de povestiri semnat de Angelo Mitchievici își revendică, încă din titlu, aceeași mină filmică. Se poate pune *Cinema* pe raft, alături de cărțile menționate? Categorie, nu.

Îmi plac autorii care sfidează genurile și cărora nu le poți pune etichete pe cărți, însă în *Cinema* nu găsești nici povestiri, nici nuvele, nici microromane, ci doar niște texte lungi și teribil de plicticoase. Câteva dintre ele încep bine, Mitchievici pare să țintească sigur spre o anumită atmosferă și să adauge mister personajelor, apoi lucrurile o iau razna. Prozele scapă de sub control, iar autorul nu poate să le confere dinamism. Descrierile sunt repetitive (aproape toate femeile au mers săltat de balerină, natura foșnește mereu, ploile tot cad peste orașe mohorâte), dialogurile tărăgănează inutil, protagoniștii nu mai isprăvesc cu introspecția. Una dintre metehnele literaturii noastre a fost, dintotdeauna, credibilitatea personajelor, gradul lor de palpabilitate, dacă pot spune așa. N-am să înțeleg niciodată obsesia multor scriitori români pentru jargonul pseudofilosofic, de parcă și-ar dori ca personajele lor să se facă de râs la conferința de fenomenologie. Mitchievici nu face rabat, ba din contră, supralicitează. "Spațiile de neliniște" sunt, pentru cuplul din *Arșița ploii*, "mai apropiate de adevăr decât adevărul", iar vina se diluează "până la reprezentări euharistice ale sensibilității împărtășite prin transsubstanțieri repetate". În *Grădini suspendate* e invocat un "bob de jar aruncat în nicăieri" și-l vedem pe el "coborând în abis". Memoria bărbatului din *Corpurile sunt frumoase* se confundă cu picăturile de țuică din organism și-l răscolesc pe protagonist "prin toate ungherele firii". Goana prin lumea

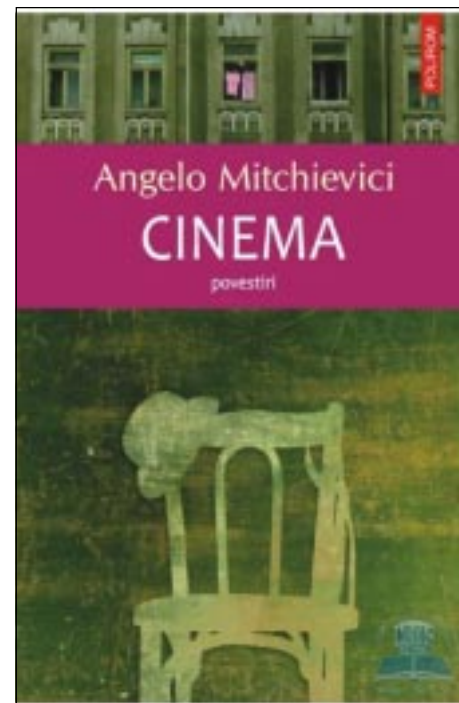
artificială descrisă în *Marlboro Country* face posibil "un ce catastrofic adăstând la marginea lumii" și aflăm cum "ea îl strigase de la capătul celălalt al ființei ei". Mai grav e că, după atâta zbucium pompieristic, ne sunt uneori servite "prepuțuri" de "politicieni bogați" și mâini strecurate "în chiloți, pe pajiștea părului cârlionțat".

Mitchievici nu pune preț pe stil. Important e numărul de pagini. Și ce dacă nouă ne cade bărbia-n piept, ca la filmele de pe *Hallmark*? *Grădini suspendate* și *Mașina de amintiri* ar fi fost reușite, dacă scriitorului i-ar fi păsat mai mult de formă și de tehnică. Ambele au intrigi interesante și încearcă să sară peste frontiera dintre genuri. *Grădini suspendate* începe ca un soi de poveste erotico-fantastică. Tribulațiile a doi îndrăgostiți sunt surprinse într-o lume inundată de ploi și invadată de broaște. Acestei lumi ar trebui să i se substituie, adăugându-i totodată un plus de dimensiune, o suită de întâmplări din copilăria personajului masculin, care-l au în centrul lor pe Păsăroi, un băiat ieșit din comun. Cele două povești nu curg însă una în cealaltă, după modelul nisipului din clepsidră (timpul joacă, de asemenea, un rol însemnat), căci întreaga evoluție a poveștii e sufocată de burți narative.

Am rămas cu senzația că prima parte datorează mult broaștelor din filmul *Magnolia*, regizat de P.T. Anderson, și că Păsăroiul nu e decât o copie firavă a personajului cu același nume din *Birdy* de Alan Parker. În schimb, *Mașina de amintiri* m-a dus puțin cu gândul la filmul *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* și la povestirea sf a lui Robert Sheckley, *The World of Heart's Desire*, pe care nu cred

că Mitchievici a citit-o. Sheckley tranșează acolo, minimalist, în doar câteva pagini, o situație căreia aici i se dedică peste șaptezeci: dorința unui bărbat de a-și explora, contra cost, propria memorie, și imposibilitatea lui de a distinge între situații reale din trecut și amintirile falsificate de creier. Dacă eroul lui Mitchievici își amintește permanent trecutul, în aceeași termeni, și când își vâră capul în cască, dar și după experiment, care mai e rolul mașinii?

Autorul este complet depășit de luxurianța referințelor culturale. El nu vrea să lase afară nimic din ce-a citit, ascultat, vizionat. Rezultatul se vede în exasperantele liste unde se înghesuie titluri de filme și replici faimoase, "vremurile hippy" (*hippie* era mai corect) și Visconti, Batman și Picasso, Brâncuși și Mickey Mouse, Versace și sâni de Miss Univers, Marilyn Monroe și Manet și, desigur, Dostoievski & Tarkovski, eternele vaci de muls ale snobului intelectual român. Uneori, Mitchievici intră în zone culturale unde terminologia îi dă de furcă. Grupul unor fete petrecărețe, "oxigenate", cu "sex triunghiular" și machiaj strident, e asociat cu "un Kabuki Theatre în viziunea unui designer american", iar în alt loc sunt descrise farfurioare chinezești "cu femei în chimonou". Nu știu ce legătură au fetele "desfăcute de suflet" și americanii cu arta *kabuki*, însă vă asigur că n-o să vedeți chinezoaice în *chimonos* (cuvânt japonez) decât dacă emigrează în arhipelagul nipon ca să scape de comuniști. Autorului îi place enorm efectul de contrast, deși umorul involuntar îl păste la tot pasul. Într-un club vedem că "o blondă călăie îi arunca priviri de periscop nostalgic în timp ce pregătea lansarea torpilor lucioase ale sânilor ei direct din cofrajul sutienului de dantelă

roșie", în vreme ce el alunecă "prin tambuchi către jazzul susurat de tandrele buci negre ale fătosului Parker". Dacă putem sări peste faptul că nostalgia nu se asortează cu torpilele și cofrajul, nu la fel putem proceda când vine vorba de obraji muzicianului, întrucât, oricum ai întoarce fraza, tot te gândești că trompeta e înfiptă-n fundul lui Charlie.

Așadar, "perspectiva camerei de filmat" lipsește cu desăvârșire. În schimb, abundă franțuzescul "à la" (buză "à la Brigitte Bardot"), descrierile obosite ("lucru straniu", "fată neobișnuit de frumoasă", "privire ciudată"), comparațiile neglijente (cizmele scârțâie pe zăpadă "ca o ușă cu balamalele neune", dar le fel scârțâie și tramvaiele, pe pagina următoare), personajele statuare ("sculptate"/"pictate"), patosul pus pe pronumele "el"/"ea" (sau pe demonstrativele "acel"/"acea") în frazări demne de finele veacului al XIX-lea. Dar toate acestea sunt de mult fumate și, după cum se vede, fumatul ucide proza.

CV

LEA JACOBSON

Floare de noapte, floare de bar

traducere din engleză de Andreea Popescu
Editura Humanitas, 2009

Ce se întâmplă când o americană frumoasă, educată și feminisă ajunge în Japonia ca să predea engleza la o grădiniță din Yokosuka? Obișnuită cu altă mentalitate, face imprudența să-i spună psihiatrului instituției că-i este frică de zbor și, pentru că în Țara Soarelui-Răsare terapia constituie o rușine, își pierde slujba. Drept urmare, se mută la Tokyo și se angajează ca *hostess* în baruri dedicate bărbaților. "Hostesele" sunt gheșele metropolelor nipone high-tech. Dacă ultimele păstrează tradiția, hostesele (imigrante sau metise) au obligația să le întrețină clienților iluzia flirtului și a unei luxuriante vieți afective. Atingerile nu sunt permise. Jacobson își povestește incredibile experiențe în branșă și felul cum a luptat, la douăzeci de ani, cu alcoolismul, anorexia și tendințele automutilante. Miza nu e detaliul picant, ci spectaculosul conflict dintre culturi. Din păcate, cartea are atâta stil cât îi este necesar unui ghid turistic. O ureche de prozator ar fi făcut minuni cu asemenea peripecii. Așa, nu rămân decât multe informații interesante despre Japonia zilelor noastre, culese de o fată care n-a mai vrut să revadă New York-ul.

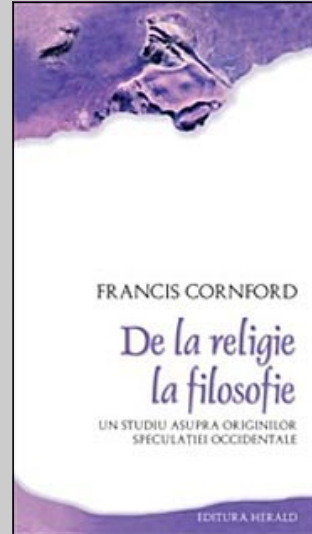
PROBLEMELE IMPORTANTE

F. M. CORNFORD

De la religie la filosofie

traducere din engleză de Laurian Kertesz
Editura Herald, 2009

După un real boom în anii '90 și la începutul anilor 2000, lucrările fundamentale de exegeză pe filosofia greacă (semnate de Dodds, Guthrie, Ross, ca să dau câteva nume) nu și-au mai găsit locul pe mereu instabila noastră piață de carte. Tocmai de aceea, nu mică mi-a fost bucuria când am văzut în librării traducerea clasicului studiu al profesorului F.M. Cornford, *From Religion to Philosophy*, un studiu aproape imposibil de găsit în anii mei de facultate. Alături de *Early Greek Philosophy* de John Burnet și *A History of Greek Philosophy* de W.K.C. Guthrie, cartea lui Cornford este lectură obligatorie pentru cel care vrea să deprindă subtilitățile tradiției britanice de cercetare a filosofiei grecești. Autorul demonstrează că între religia Greciei arhaice și excepționala gândire speculativă inaugurată de presocratici există o continuitate, mai degrabă decât o ruptură. Întregul demers urmează o linie argumentativă de o erudiție, eleganță și suplete greu de găsit astăzi în universități. Nu pot să nu mă întreb: oare pe câți ne mai preocupă ce înseamnă "physis", "logos" sau ce presupun raporturile dintre *Philia* și *Neikos*?

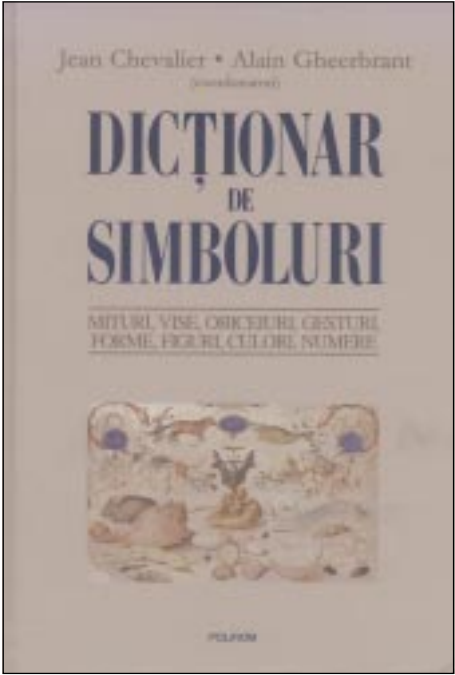
REDIVIVA

CARTE SI BIBLIOFILIE (II)

CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Continuând serialul nostru dedicat celor mai frumoase și mai utile cărți ale anului academic trecut, ne vom opri la cele mai însemnate recuperări culturale apărute în ultimele luni. O admirabilă colecție sapiențială autohtonă și-a văzut, în fine, forma definitivă: **Theofil Simenschy, Dicționarul înțelepciunii. Cugetări antice și moderne**, ediție întregită după manuscris și prefațată de I. Opreșan, Editura Saeculum Vizual, București, 2008, 912 p. "Una dintre cele mai impresionante colecții de maxime din lume", cum o numește editorul actual, apăruse inițial în mai multe volume la Junimea ieșeană iar în 1979 Cicerone Poghirc o publica într-un singur tom, omițând însă câteva sute de cugetări care, datorită conținutului teologic sau metafizic, nu conveneau cenzorilor vremii. Varianta completă ne oferă în originalul antic (sanskrit, latin, grec etc.) sau modern, dar mai ales într-o excelență traducere românească 6548 de fărâme din înțelepciunea lumii grupate pe mari teme dar și 339 din gândurile docte ale autorului, eminent cărturar clasicist la rândul său. Un omagiu binemeritat la patru decenii de la trecerea lui în veșnicie acest volum impresionant prin seva-i genuină și prin dimensiunile generoase.

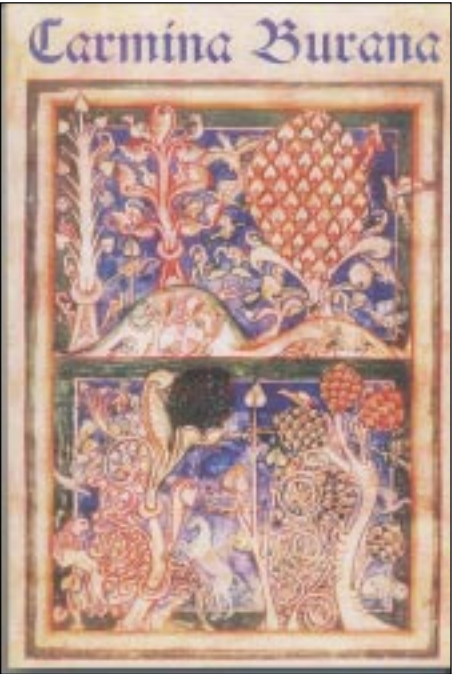
(II) 2009 a fost proclamat de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române "Anul omagial-comemorativ al Sfinților Capadocieni", multe simpozioane și manifestări teologice consfințind această intenție. Așteptând preconizata integrală a scrierilor Sf. Vasile cel Mare, consemnăm textele patristice referențiale apărute în context, aparținând altui Părinte bisericesc: **Sf. Grigorie al Nyssei, Despre înțelesul numelui de creștin. Despre desăvârșire. Despre iubirea față de săraci**, trad. T. Bodogae și O. Căciulă, 80 p., **Despre rugăciunea Domnească**, trad. D. Stăniloae, 100 p., **Despre Fericiri**, trad. D. Stăniloae, 132 p., toate la Editura Institutului Biblic din București și tipărite cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul B.O.R. Formatul de buzunar, condițiile grafice luminoase, traducerile clare,

neîmpovărate de note și prețul accesibil fac din aceste reeditări patristice veritabile mijloace de culturalizare teologică și religioasă, mai ales că textele vestitului ascet și mistic capadocian din veacul al IV-lea reprezintă jaloane fixe ale domeniului.

(III) Cel mai fiabil instrument de lucru din aria simbolisticii mondiale reappare la noi într-un format mai comod, monovolumar: **Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, culori, numere**, trad. coordonată de

Micaela Slăvescu și Laurențiu Zoicaș, Editura Polirom, Iași, 2009, 1072 p. Cei doi autori, ale căror nume s-au confundat cu dicționarul însuși încă de la editarea sa primă din 1969, sunt de fapt mai degrabă coordonatorii unui colectiv redacțional de 15 specialiști cu anvergură globală, fiind ca structură primul un apreciat filozof și teolog iar al doilea poet, explorator și etnolog, realizând astfel o sinteză optimă între teoria științifică și practica cercetării de teren. Atare versiune laborioasă a necesitat și la noi un colectiv serios de

traducători, 11 la număr, care s-au achitat impecabil de sarcina dificilă pe care și-au asumat-o încă de la prima ediție apărută la începutul anilor '90 în trei volume la Artemis. Meritul major al acestui remarcabil lexicon rămâne optima organizare a materialului și caracterul sintetic, mereu util oricărui tip de cercetare fundamentală dar plăcut și simplului amator aflat în căutarea înțeleșurilor mai adânci, arhetipale din spatele fiecărui obiect, gest, vis, culoare sau număr din viața sa.

(IV) Și dacă vorbim de bibliofile, nu putem să oitem încântătorul efort caligrafic realizat de autodenumita "editură a cărților de cultură", cu o parte a tirajului tipărit în format A4, având copertă din hârtie manuală, cartea legată în piele, introducere grafică cu 19 gravuri medievale, text bilingv ilustrat și numeroase inserții aplicate pe pânză din celebrul text medieval **Carmina Burana** (traducere din limba latină și argument Dan Negrescu, Editura Paideia, București, 2009). Este o raritate în planul aparițiilor de profil, având în vedere și intenția de a anexa un CD audio care să conțină poema simfonică realizată de Carl Orff pe libretul inspirat de opus-ul respectiv. Răsfoind virtual lunga listă de titluri aparținând editurii respective, comod sintetizată pe site, remarcăm traliul performant și atât de constant al colegului nostru universitar Dan Negrescu ce acoperă de unul singur mare parte din seria "cărților de seamă": trei titluri din Sf. Ieronim, două din Abelard, câte unul din Descartes și Toma d'Aquino se adaugă prezentei delicat poetice și totuși perfect fidele versiuni din goliardicul text medieval. Cu eleganța-i recunoscută, traducătorul precizează și gratitudinea pentru cele trei cântări traduse din germană veche de Marlen Negrescu: în ansamblu o apariție inspirată și polimorfică, așa cum îi stă bine culturii tradiționale în straițe coerent moderne, ce concurează cu succes anterioara încercare de la Polirom din **Antologia poeziei medievale** (trad. Eugen și Lucia-Gabriela Munteanu ed. a II-a, 2003).

FAZA CRITICĂ

LICARUL MARGINII

TUDOR CREȚU

Prima ediție a debutului lui Manasia a trecut aproape neobservată. Abia după trei ani, reeditarea la Vinea l-a impus ca poet de prim-plan. În 2005, cel mai bun an de până acum al poeziei douămiiste, am xeroxat o seamă de plachete ale "noului val". Era mai ieftin așa întrucât aveam xerox acasă. Printre acestea, și **Amazonul**, despre care n-am scris. Am scris, în schimb, depre **Cartea micilor invazii** și am pierdut cronica – resetat compul etc.

Că autorul scrie despre margine, despre marginali știam, practic, din prima sa carte, situarea acestei "arte poetice" pe manșeta volumului de la CR marchează acutizarea unei tendințe. "Rugina" de pe copertă e expresivă, întrucât e vorba de măcinare, ferferințire, dezagregare. Bucata aceea stratificată de metal aduce, în felul ei, c-un ceaslov ferferințit. Cum am deschis cartea, primele impresii au fost autenticitatea "eticii grunge" și deranjul produs de metafore genitivală gen "landoul imaginii".

O poezie elevată a materiei translucide sau incandescente. Aur aprins, "structura prietenoasă a venelor ce luminează clar", motourile sunt simptomatice mai ales în acest sens, al unei agonii și incandescente feerice. Paraginile sunt, nu o dată, paradisiace. Există, pe de altă parte, un soi de "micropeisaje" feerice – fruntea, bunăoară, strălucind între firicele de praf. Licărul e una dintre constante – fie că e vorba de irizări sau de licuricii pulsând printre arini. În Aroma, asistăm la o detaliere abisalizantă, exactitatea (re)simțirii e frapantă. "să-ncremenești/peste fărâma de plajă./peste stâncăriile de săpun. salivând/și cu nările invadate/de izmă și cimbrisor./experimentând, alternând./punând la lucru papilele/până ce vei afla./în clipa solemnă și atică./aroma golului major din viața ta". Această descoperire anatomică reabilitează, prin minuție, golul.

S-a mai remarcat – vocația vizionară e reală. Sunt pătrunderi-incizie în universuri cvasi-hipnagogice. Viziunea are acuitate, coerență, încărcătură simbolică. Femeile își vând vertebrele ca lumânări pentru cimitire, pereții sunt acoperiți de râuri de salivă – în **Alien tandru** găsim aceste versuri, de o frumusețe sofisticată: "irışii electrizau în continuare planetele/acoperiți (ca de muște) cu lese subțiri/la capătul cărora miliardele de bărbați/își negociau sângele". Lesele subțiri sunt fire feerizante; înainte de a lega, ele înfrumusețază, generează splendoare poematică. Recurente sunt înfigerile în ochi – de ace subțiri (în ochiul de rinocer mort); de trompă de înger care stropește cu vedenii.

Orașul e unul "de care n-a auzit nimeni", adolescenții au fost alungați, au dispărut "printre oameni de cârpă", iar adulții sunt "enormi și păroși". Au și ei ceva din gregaritatea cârpei. Poemul care se încheie cu "sufletul meu spânzurat" poartă titlul unui film, **Lilja 4 ever**, și îi este dedicat regizorului Lukas Moodyson. Toposul stă sub semnul unui adverb fantasmatic: **acolo**, care când utopizează, când terificază. Manasia nu e, din fericire, un mizerabilist, marginea nu e un "aici" implacabil și damnant denunțat cu patetism. Și protagoniștii filmului sunt sfâșiați între un aici postcomunist, Estonia, și un acolo tip promiseland, Suedia.

Există un pathos al definirii-denuț: "creierul meu e matrix", "noi suntem furnicile coprofage", "sunt eu traficantul/cel mai străveziu idiot". Ironie, sarcasm și debit autentic. Poetul vivifică, aici, un tipar aproape clasicizat – cel al "id"-ului poetic colectiv și sfredelitor, un "noi" scârbit și, în cele din urmă, autoincriminant. Avem, însă, de-a face și cu o poetică a ipostazierii. Portrete care pornesc de la frapața personajului și "deduc", scenarizează liric și, în aceeași măsură, acerb. Însă grosolănia, mizeria nu sunt doar strivitoare ci, întrucâtva, pozitive – ele își reliefează contrariul, fărâma de delicatețe și puritate devine cu atât mai sfâșietoare - "brațele-i sunt înnegrite de soare./din pământ calcinat./prin ochii ei te privește un idol al morții./violent minunat." țigăncușa e, în felul ei, o grație profanată.

Nu are rost să compar, pe post de concluzie, cele două volume "manasiene". În ultimă instanță aș opta pentru **Amazon**. Mult mai important e că acest poet a trecut proba celei de a doua cărți. Dintre douămiști, Manasia și Coman îmi plac cel mai mult. Dar invazia noastră în poezie e încă la început, chiar dacă nu mai suntem juni primi – ne apropiem sau am trecut de 30 de ani. Rămâne, însă, o "consolare" – "viitorul, domnilor, viitorul": cărțile marilor invazii.

RILKE ÎN EDITIE BILINGVĂ

ALEXANDRU RUJA

"Există inimi care cântă, dar există și creieri care cântă. Rilke își rostea mesajul și într-un fel și în altul, căci el cânta cu toată ființa sa. Poezia sa, care la început a cântat orașul de obârșie, Praga, cu bisericile, mănăstirile, cerșetorii, palatele, grădinile, este numai sonet și melodie. Nu știu dacă a existat vreodată un mai mare meșter al rimei! Poezia lui Rilke rămâne până la urmă sunet și melodie, dar ea se adâncește mereu de la *Cartea orelor* până la *Elegiile duineze* și până la *Sonetele către Orfeu*, devenind tot mai mult o lirică de cunoaștere. O poezie filozofică, în sensul obișnuit al cuvântului, didactică și discursivă, poezia lui Rilke n-a fost niciodată. Cântecul său n-a aspirat la asemenea foarte îndoielnice epitețe. O poezie a sensibilității metafizice, a absconsului, da, și aceasta în așa măsură, că versurile rilkeene au fecundat, într-un fel cum în timpul vieții poetului nu se putea bănuî, filozofia modernă. Între cele două războaie mondiale s-a vorbit mult și doct și despre poezia ermetică. Să preîntâmpinăm o confuzie ce mereu se face. Poezia lui Rilke nu este ermetică în înțeles curent. Există un ermetism ce pornește de la cuvânt și rămâne la cuvânt, un ermetism al falselor taine, ca al ghicitorilor, și există o poezie anevoioasă, greu accesibilă sensibilității și inteligenței de toate zilele, o poezie care se luptă cu tainele lumii, ca Iacob cu îngerul. Poezia lui Rilke este o asemenea luptă" scria Lucian Blaga, tălmăcitorul lui Rilke în românește, poetul și filozoful care i-a înțeles poezia în profunzime fiindcă a cercetat-o din această dublă perspectivă, poetică/literară și filozofică. Doi poeți s-au mai apropiat de poezia lui Rilke din această perspectivă complexă: Ștefan Aug. Doinaș și Ioan Alexandru.

Avem acum traducerea poeziei lui Rilke realizată de Ștefan Munteanu, evident cu o selecție proprie, care după opinia mea urmează această cale magistrală în înțelegerea și tălmăcirea poeziei rilkeene, aceea a valorii poetice și a perspectivei filozofice, mai ales a filozofiei existenței, cuprinsă într-o poezie a tainelor și a meditației metafizice, a marilor mistere – viața și moartea. La vârsta înțelepciunii depline, Ștefan Munteanu a realizat o selecție care se suprapune și peste o viziune proprie asupra filozofiei existențiale. Cu o foarte bună cunoaștere a poeziei lui Rilke, de care s-a apropiat și a rămas atașat din timpuri fragede ale vieții, Ștefan Munteanu a putut să facă o selecție a acelor poezii care unesc în ele sentimentul poetic, vibrația lirică profundă cu mai generala meditație asupra filozofiei existenței, a rostului și sensului existenței, a sacrificiului uman și a absolutului divin.

Ștefan Munteanu reprezintă în cultura română această benefică asociere într-o personalitate creatoare a savantului și scriitorului, a celui care se ridică la nivelul ideilor generale, cu o mare capacitate de privire detașată a spectacolului existențial și scriitorul așezat lângă afectivitatea umană ce vibrează în ritmul poeziei și sonorizează în melodicitatea rimelor poetice. Savantul și scriitorul se îngemănează aici, în această manifestare a spiritului, în acest gest creator de adevărată cultură, prin care se redă spațiului literar românesc încă o traducere

din poezia rilkeană. Savantul, deci, acela care a lucrat o viață cu sensul cuvântului, care i-a studiat virtuțile expresive, cunoscându-l foarte bine în sincronia și diacronia limbii și scriitorul care simte magia cuvântului, așezând ritmul și sensul versurilor rilkeene în limba română.

Mă întorc, înainte de a da câteva exemple din volumul în discuție, la o excepțională carte de literatură – *Scrisori din Vindobona*, în care nu putea lipsi trimiterea la poezia austriacului din Boemia și în care observăm mai clar această pătrundere a substratului filozofic din poezia lui Rilke. Scrie Ștefan Munteanu: "La urma urmei însă, tot într-acolo am pornit, spre o lume care e a mea și pe care o port cu mine, luminoasă, pînă la sfîrșitul meu. Căci eu sînt singurul care îi dă sens, care îi confer existență, care fac din ea *istorie*. După mine se așază ceața, nimicul. Asta s-ar exprima în termenii concepției solipsiste ("solus ipse") că lumea există fiindcă există eu cel care o percep și o trăiesc. Ea există ca obiect cîtă vreme există și eu ca subiect care o gîndește, care o contemplă, care e *legată* de mine, subiectul. Univers, natură, Dumnezeu, totul **este** atîta vreme cît **sînt eu**. Teorie naivă, formulată astfel, dar ce devine ea în poezia lui Rilke îngrijorat de moartea lui Dumnezeu prin moartea poetului. Se întreabă autorul *Elegiilor duineze*: "*Gott, was wirst du tun, wenn ich sterbe?*" / *Ce vei face, Doamne, cînd va fi să mor?* Și la sfîrșit: *Gott, was wirst du tun?* / *Ich bin bange. Tu ce vei face, Doamne?* / *Mă tulbură-acest gînd*."

Și tot acolo, în *Scrisori din Vindobona*, pornind de la lectura unui volum de Rilke, cumpărat de pe Wiednerhauptstrasse, prin "acea facultate a spiritului nostru care se numește puterea de asociație sau funcția asociativă a memoriei" gîndul trece nu atât în spațiul rememorării cât al meditației asupra fundamentelor existențiale.

Acesta este Rilke, poetul inegalabil și gânditorul profund, pe care Ștefan Munteanu l-a înțeles atât de bine și de exact în această complexitate a lui, așa cum Lucian Blaga l-a înțeles în profunzime atunci când vorbea *de inimi care cântă*, și de *creieri care cântă*, iar *Rilke își rostea mesajul și într-un fel și în altul, căci el cânta cu toată ființa sa*. Din această perspectivă comentez și apreciez eu volumul de față, în care cititorul are în oglindă textul original și textul tradus și poate ușor să-l observe și dintr-o perspectivă lingvistică dacă dorește și este interesat de aceasta (nici nu aş putea face aprecieri sau observații privitoare la limba traducerii, fiind vorba de doi foarte buni cunoscători ai limbii germane și, evident, ai limbii române; Ștefan Munteanu s-a format și a lucrat în spații culturale de influență germană – Bucovina, Ardeal, Banat -, a fost mai mulți ani profesor la Universitatea din Viena; Simion Dănilă este traducătorul integralei operei poetice/filozofice a lui Fr. Nietzsche în limba română). Observ, totuși, că traducătorul a fost preocupat mai insistent de exactitatea sensului cuvintelor decât de o amăgitoare eufonie a versurilor, care ar putea antrena nedrepte distorsionări ale semnificației. De aceea, am fost interesat, în primul rînd, de felul în care găsim în traduceri *spiritul poeziei rilkeene*, lucru mult mai greu de realizat în

general, dar pe care traducerea lui Ștefan Munteanu îl cuprinde.

Selecția este destul de severă și se vede clar că Ștefan Munteanu a tradus cu o anumită opțiune estetică și cu o clară perspectivă de filozofie existențială. Dintr-un volum, altfel celebru și definitoriu pentru R. M. Rilke – *Elegiile duineze* – traducătorul a ales și a tălmăcit o singură poezie, - *Elegia o opta* -, în consens cu viziunea unitară a selecției operată în acest volum: "Iar noi: spectatori mereu și pretutindeni/ privind spre tot, iar niciodată dincolo de sine!! Prea plini de noi. Punem lucrurile-n ordine. Se prăbușesc./ Din nou le punem și ne prăbușim noi înșine.// Cine oare ne-a croit astfel încît, orice am face./ sîntem ținuți în loc de altul, care ne întrece;/ Și, parcă, de pe ultima creastă./ după ce valea din nou o privește./ se-ntoarce, se oprește și zăbovește./ Aceasta ne e viața: un șir de despărțiri.//" De altfel Rilke însuși, într-o scrisoare către Witold von Hulewicz, nota că în "*Elegii* afirmarea vieții și aceea morții se revelează ca formând una. A o admite pe una fără alta ... este o limitare care, în cele din urmă, exclude orice infinit. Moartea este fața vieții, care nu se află întoarsă către noi, și pe care noi nu ne-o lămurim."

Sau această poezie din *Ceaslovul*. *Cartea întâia: Cartea despre viața monahală*, amintită fragmentar mai înainte. Ce vei face, Doamne, cînd va fi să mor?/ Îți sînt ulcior (și dacă mă sfîrîm?)/ Îți sînt și băutură (și dacă s-o strica?)/ Veșmînt îți sînt și sînt lucrarea ta/ ca mine rostul tău în lume-l pierzi.// În urma mea nu-i nimeni care/ binețe blînde preafrumos să-ți dea./ Și va cădea de marea-ți osteneală/ sandala care-ți sînt, de catifea.// Și mantia ta cea mare cădea-va de pe umeri./ Privirea ta, pe care-obrazu-mi o primește./ asemeni unei perne ce blînd te încălzește./ mult timp mă va căuta, veni-va -/ și tihnă va găsi, la asfințit de soare./ cînd străine pietre doar, în poala ta/ lua-o-vor în seamă./ Ce vei face, Doamne? Mi-e teamă."

RAINER MARIA RILKE

Gedichte – Poeme

Editura Amphora/Editura Mirton, Timișoara, 2009, 108 p.; Selecție și traducere de Ștefan Munteanu; volum îngrijit de Simion Dănilă

Antologia și traducerea realizată de Ștefan Munteanu urmează spiritul poeziei lui R. M. Rilke, o poezie înfiorată de traiectul meditației metafizice, de frumusețea absolutului observat prin filiera umanului, de sentimentul tragic al înălțării și decăderii. Astfel, o poezie ce pare la o superficială privire un pastel autumnal este de fapt cu totul altceva, se încarcă de misterioase conotații. (*Herbst / Toamnă*).

Expresia poetică de o dezarmantă simplitate din lirica lui Rilke ascunde în ea o tănuită multitudine simbolică. Impactul poeziei lui Rilke în literatura europeană a fost unul puternic și a dus la modificarea sensibilității poetice. Expresionismul ca o nouă orientare în modernitatea lirică europeană își are în Rainer Maria Rilke pe unul din artizanii și reprezentanții săi esențiali.

NOU la POLIROM

FĂRĂ TEAMĂ, DESPRE ADMIRATIE

ALEXANDRU PALEOLOGU

Alexandru Paleologu: Eu am fost foarte bun prieten cu el, din păcate doar din 1953, când eram la Câmpulung în clandestinitate și el a venit să-l vadă pe Noica și ne-am cunoscut. Îl știam de mult, de la Liceul Spiru Haret, unde am intrat, mi se pare, la un an după el, dar citisem ce scrisese în revista "Vlăstarul" și în "Revista Fundațiilor Regale". Mai citisem unele lucruri despre el, începând și cu volumul lui de debut, volumul din tinerețe *În genul tinerilor* în care mă amuza că făcea o oarecare deriziune de generația tânără, generația Eliade și ceilalți.

Când l-am văzut acolo, la Câmpulung, ne-am împrietenit din primele cinci minute, ca și cum am fi fost prieteni din copilărie. Eu aveam treizeci și ceva de ani, iar el avea cu vreo șase ani mai mult decât mine. Am fost foarte, foarte legați și cred că în ultima parte a vieții am fost cel mai apropiat de el. Unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Nicu în perioada când ne-am cunoscut era tânărul pe atunci, acum nu mai e nici el tânăr, Virgil Cândea, academicianul, care i-a propus multe lecturi care au fost hotărâtoare. Cândea nu se bucură de multă simpatie în societate și nu este scutit nici de suspiciuni destul de puțin agreabile, dar este un om extraordinar, o mare inteligență, o mare cultură și apt de o puternică influență. Poate că nu are destul curaj să accepte anumite manifestări ale emulilor lui. De exemplu, acum există o polemică, un fel de polemică, pentru că nu e una reală, în legătură cu prietenul meu Sorin Dumitrescu care a scris o carte *Chivotele lui Petru Rareș...*

Diana Șimonca-Oprîta: E vorba de teza lui de doctorat...

A. P.: Asta era problema: "Ce-i trebuia lui doctorat, că el e pictor? Un pictor nu are nevoie de doctorat, are nevoie de talent!" Dar e o problemă de istorie a accepta, a vedea în Petru Rareș un monarh de tipul renașcentist; e un lucru just și exact. Tipul renașcentist în varianta ortodoxă, care nu este exclus. Nu se poate spune că numai protestanții au fost în zona renașcentistă sau catoliciei. Aceea a fost zona occidentală care nu era așa de francamente opusă celei neoccidentale.

Europa pe care, în mod genial și simplu și evident a definit-o, la îndemâna oricărui om de bun simț, Europa se întinde de la Atlantic până la Urali, neexcluzând Rusia, cum fac foarte mulți europeni. "A! Rusia e în Asia!" Rusia nu e în nicio Asia. Rusia este în Europa! Și nu putem fi, zic eu, europeni exceptându-i pe Tolstoi și pe Dostoievski. Este exclus. Este imposibil, cu atât mai mult cu cât această Europă numea creștinătatea și așa s-a numit ea până și-a pierdut puterea și influența... Acum, cu Comunitatea Europeană nu mai e vorba de creștinătate; s-a spus că nu se poate o Europă decât în spirit laic. Asta e o pură incultură! Una e să ai un spirit deschis, tolerant și înțelegător și alta e un spirit laic, adică ales. Însă cultura se numește azi ceva care este foarte incult! Adică judecățile ateiilor se cheamă cultură. După mine se cheamă prostie, nu se cheamă altfel. Asta e clar.

Adică Europa a fost stăpâna lumii cât era creștinătatea și atunci efectiv Europa a fost în fruntea continentelor de pe planeta asta. Chiar în fața unor continente cu paralelă istorică la același nivel. Dar stăpâna lumii era Europa. Nici Coreea, nici China, nici alta, iar structura lumii era creștină pentru că între ortodoxie și catolicism n-a fost niciodată polemică, niciodată divergență doctrinară, nicio altă problemă de teologie.

D. Ș-O.: S-au considerat tot timpul biserici surori.

A. P.: Da, și nu există niciun fel de motivație dogmatică, ideologică, ci numai stilistică, aptă să justifice și să explice bipolaritatea creștinătății. Regret apariția protestantismului. Este o excepție, o curiozitate. Cu toate tezele interesante și, într-adevăr, fecunde și stimulente ale lui Max Weber despre spiritul protestant, etica protestantă și ruina capitalismului. Nimeni nu pricepe că noi nu suntem orientali, fiindcă suntem după întinderea estului; suntem o Europă de centru-stânga, de centru-occident. Împreună cu Steinhardt ne-am identificat lecturi – cam aceleași din tinerețe – incomparabil mai vaste ale lui decât ale mele. Eu nu sunt un om cult, sunt doar un om cultivat. Nu e același lucru. E altceva.

D. Ș-O.: Cred că sunteți modest!

A. P.: Nu, nu. Știu foarte bine că nu sunt un om cult. Știu că sunt un om cultivat, că mă pot exprima corect și nu mai sunt poliglot cum am fost în tinerețe, dar mă pot exprima corect și cu o alură competentă, neinfirmită de realitate, pentru că știu foarte bine care îmi sunt limitele. Nu mă interesează o prea mare acumulare de lectură așa cum era Nicu pasionat de lectură și citea foarte repede. Asta era o forță a lui și un handicap. Pe de o parte, un exces de cunoștințe, te face ezitant, cum ezitant este orice om care are cât de cât oarecare bun simț și prudență. Dar el avea o curiozitate și o sete de a îngurgita informații din cultură enormă, din toate planurile. Era pasionat și de științe, de progresele fizicii moderne, era foarte bine orientat în materie de artă contemporană, de muzică, de pictură... Era mult mai informat decât mine în domeniile astea. Avea și un fel de sete de informație pe care eu o numeam chiar snobism. "Domnule, tu ești cam snob! Prea le știi pe toate! Pe de altă parte, ai mai neglijat unele!"

El avea câteva lucruri, în afara acestor calități extraordinare ale mecanismului infailibil și accelerat al inteligenței lui, acel aspect al sesizării nuanțelor și al compatibilităților și fuziunilor virtuale. Era destul de curios și dornic de a nu fi prins în defect în probleme foarte moderne de artă, de cultură, sau de cunoștințe generale. Mie, spre exemplu, mi-e egal ce impresie fac și mai cu seamă n-am deloc ambiția să fiu la curent cu toate. El era la curent cu toate și e periculos. A fi la curent, te poate face să cedezi la un moment dat pentru o prostie. Bine, astea erau polemici ale noastre amicale și glumețe.

Fapt este că mie îmi plăcea foarte mult felul lui de a scrie. Nu avea deloc acele compuneri de fraze, fie savante, fie greoaie,

Foto Alina Popescu

fie incompreensibile. Scrisa așa cum știa să vorbească – foarte simplu și normal – cu vorbele care îmi plăceau foarte mult în vocabularul lui. Însă, importante au fost pentru el câteva lecturi fundamentale, pe care parțial le aveam împreună, dar el era mai scrupulos ca mine. Spre exemplu, nu am citit niciodată toată opera lui Jules Romain. El era doctor în Jules Romain. Sau în Romain Roland, care pentru mine e mediocru. Dar cam aceștia au fost autorii lui: Jules Romain în mare măsură, evident, în tinerețe Anatole France, pentru că el forma un spirit al umorului și al hazului franțuzesc și ne uimeam și unul și altul ce imbecili sunt actualii detractori ai lui Anatole France care zic că e depășit. E de un farmec nemaipomenit, e o inteligență extraordinară de formulă renașcentistă și un talent uriaș. A, că erau mofturile de stânga, cum aveau toți intelectualii atunci, iar acum riscăm să le avem și noi... Chiar le aveam, de fapt. Eu, de exemplu, n-am fost de stânga niciodată în viața mea, dar aveam câteva înclinații rău plasate. De pildă, a apărut într-o carte a mea care este cunoscută câteva pasagii cu elogiul intelectualului. Or, nu e corect lucrul ăsta. Eu înțelegeam prin intelectual o definiție pe care o dădea Paul Zarifopol: "Intelectualul e omul obsedat de inteligență." Da, este adevărat acest lucru, dar ăsta e omul inteligent. Foarte mulți intelectuali nu sunt deloc inteligenți. Foarte mulți celebri nu sunt foarte inteligenți, însă intelectualul este o persoană foarte infatuată. Există ideea că noi, intelectualii, suntem sarea pământului. Nu suntem.

Pentru el a fost foarte importantă convertirea. El era un băiat, cum ziceam, de bani-gata, care dacă voia să petreacă un an sau mai mult în Anglia sau oriunde, nicio slujbă, nicio obligație nu-l ținea în loc. Tatăl lui era un inginer care pleca în deplasare în mai multe țări. Câștigau bine și Nicu își putea permite orice agrement, ca băiat tânăr: concerte în diferite orașe europene, unde se întâlnea cu cutare dirijor. Avea această libertate de a-și petrece vremea după plac, să meargă unde avea chef să meargă. Nu era – cum nu e normal să fii – ahtiat după călătorii peste tot, să vezi cum e lumea. Lumea e peste tot la fel. Dar merită să te duci să vezi cum este albia Rinului... Asta merită să vezi.

Or el a apucat în tinerețe să călătorească

mult, să aibă o bună impresie despre cum este viața în lumea civilizată, viața într-o lume pitorească. Se simțea foarte bine. Lui i-a plăcut, i-a convenit această disciplină destul de austeră – călugăria – destul de severă, dar care nu e fără un anumit sentiment de triumf și nu e fără anumite voluptăți în linia voinței. Lucrul ăsta e necesar de reținut, pentru că descoperă aspectele de conștiință mai grave pe care el le avea, fiindcă nu era atunci încă foarte credincios, dar credea că e bine ca oamenii să se conformeze unor dispoziții transcendente și supreme date de o mare religie.

Mi-a spus și mie mai târziu că și-a publicat în tinerețe câteva lucrări juridico-politice despre poziția evreității în lume și că Manole Neuman a vrut la un moment dat să se integreze în tradițiile religioase evreiești, să intre în sinagogă ca practicant, dar nu i-a plăcut. N-a găsit nicio satisfacție în practicarea religiei mozaice. Și a găsit, într-adevăr, una convingătoare în creștinism. Zicea: "Uită-te la Hristos și la toți ceilalți întemeietori de religii. Singurul care a frecventat o lume interlopă, interesat de oamenii păcătoși a fost Hristos". Problema pentru un adevărat credincios este să-l salvezi pe omul care e pe buza prăpastiei. Or, creștinismul este singura religie interesată de păcătoși. De virtualii păcătoși, pe când celelalte religii au de-a face numai cu perfecții.

În toate chestiunile fundamentale, eu am fost fericit să am un amic care să gândească spontan și clar, așa cum mi se pare mie normal să gândești. N-am avut nicio decepție în amicitia mea cu el, niciun gând de vanitate. Era un om de o sinceritate absolută, de o consecvență morală și logică perfectă și care remarcă faptul că anumite incongruențe morale sau în plan logic sunt omenești și trebuie înțelese. Avea o putere de a nu voi să vadă în om o ființă care acționează desăvârșit, absolut, ineludabil. Nu. Viața este altfel gândită și el era nu numai tolerant, dar și prieten și afectuos cu virtualul păcătos. Asta era foarte adânc în credința lui și cred că ăsta a fost unul din elementele esențiale care erau la el.

Mai este un lucru interesant: Nicu, când l-am cunoscut, nu era așa grațios și elegant ca în poza aceea (poză pe care mi-a arătat-o n.n.). Era cam prea slab. Era întotdeauna foarte elegant îmbrăcat, dar mama mea care-l

dosar steinhardt

îndrăgea grozav și care era moldoveancă zicea: "Tare-i diștept băietul ăsta Nicu, da' tare-i urât!". Or el, când a ajuns călugăr, îi venea așa de frumos cu barbă și în ținuta lui monahală, era de o distincție extraordinară!

D. Ș-O.: Vorbeați în *Alchimia existenței*, în capitolul pe care i l-ați dedicat – Septuagenarul neastâmpărat – despre faptul că avea ceva în postura aceasta de călugăr, era între un monah și un căpitan țarist...

A. P.: A, da! Avea ceva...

D. Ș-O.: Asta înseamnă că nu era un tip foarte blând.

A. P.: Nu neapărat, dar trebuie să fii uman. Trebuie să asculți ce spune Iisus Hristos: adică să fii înțelegător cu omul și cu nebuniile omenești.

D. Ș-O.: Steinhardt afirmă în *Primejdia mărturisirii*, de pe poziția sa de "comentator de texte", că un critic trebuie să fie condus de "neteama de admirație". Criticul literar nu trebuie să se teamă să admire. Au fost contemporani și critici care și acum vorbesc despre el și spun că a avut o critică oarecum hedonistă și că n-ar fi avut criterii. Lui îi plăcea și Vlahuță, și Al. Brătescu-Voinești, și în același timp Alphonse Daudet. N-avea criterii?

A. P.: Între noi doi, elementele cele mai hotărâtoare în primii ani au fost lecturile din tinerete și în principal Alphonse Daudet. Și eu mi-am început viața literară cu un cadou de la tata – o ediție foarte frumoasă, completă și ilustrată de un bun ilustrator – un Alphonse Daudet. Mi-a plăcut enorm și se pare că este un mare scriitor, fiindcă a reușit un roman comic extraordinar prin *Tartarin din Tarascon* și care are extraordinara luciditate de a prinde elementele cele mai divulgate pentru slăbiciune sau virtuți omenești, atât în teatru, cât și în romane. A nu admira energic și brutal declarat pe Alphonse Daudet înseamnă lașitate intelectuală și ignoranță literară, pentru că el este un mare, mare scriitor. El și cu mine, și poate mai sunt și alții care credeam așa. Nicu avea, adevărat, o anumită ispită, dar foarte subtilă și nu hotărâtoare și nu prevalentă, o anumită ispită a ceea ce este "chic", a ceea ce este elegant, a ceea ce este "à la page". Îi plăcea să fie la curent cu cele mai noi "truaiuri" în materie de artă sau de alte lucruri, de care eu cam râdeam: "Nicule, mai lasă tu lucrurile astea! Multe mofturi și caraghioslăcuri. Ce ne apucăm noi să le aplaudăm de la distanță?" "Da' e un lucru interesant!" "Lasă, om mai vedea..."

Avea un fel de atracție, de a nu fi prins în defect de informații mai îndrăznețe, mai noi, dar era foarte prudent, sau mai exact în bună cunoaștere de cauză. Știa foarte bine despre ce e vorba. Nu putea fi ușor de înșelat, cât privește calitatea autentică a unei inovații artistice de primă mână. Mă gândeam la un moment dat așa: "Periculoși oamenii ăștia care țin jurnale!"

D. Ș-O.: De ce?

A. P.: Eu găsesc că este imoral să ții un jurnal, deși sunt jurnale geniale și extraordinare, și nu puține. Eu făceam socoteala cu el: "Măi Nicule, de ce scriitorii, în loc să scrie romane, scriu și jurnale pe de lături?" "De vanitoși ce sunt! Sau ca să nu cumva să rămână nespuse unele lucruri." Poate că așa o fi, dar nu numai așa. Fapt este că, într-adevăr – și cu asta noi ne delectam – câteva jurnale geniale ale lui Jules Renard, al lui Tolstoi, al lui Maiorescu chiar, extraordinar – nu pot fi eludate. Însă

e adevărat că ispita de a scrie un jurnal e o tentație suspectă. De ce mai vrea omul să țină jurnal dacă și-a dat seama, a văzut, a simțit, de ce trebuie s-o și noteze? A simțit ceva, a observat ceva, a tras o concluzie. Bun, o avea în cap. De ce trebuie să o scrii pe hârtie?

D. Ș-O.: Probabil pentru că știi că le vor publica! În aproape toate cazurile sunt publicate și estetismul lor probabil și acestui fapt i se datorează că știi de la început că o vor face, că-l vor publica.

A. P.: Asta mă gândesc: dacă vrei să o publici, de ce nu o publici sub formă literară? Acum, nu ai întotdeauna timp și plan pentru asta. Eu chiar mă gândeam de ce Nicu n-a ținut jurnalul ăla. Era o lume care avea atenție la nuanță, la detaliul pe care omul îl are în viață și pe care nu-l rezervă pentru creațiile literare. Le scrii ca să-ți precizezi, să-ți fixezi niște observații de ordin moral. Dar uite că el n-a avut ispita asta. La știința mea, o fi ținut jurnal, dar nu l-a păstrat.

D. Ș-O.: Cum considerați *Jurnalul fericirii*? Este un fals jurnal, până la urmă, fiind scris după evenimente, ori i-ați găsi o altă așezare tipologică?

A. P.: Cu *Jurnalul fericirii* s-a-nîmplat o chestie extraordinară. Era geamul deschis vara: "Cucu!" Așa spunea. "A, tu ești, Nicule. Hai!" Venise dimineața devreme pe la nouă și ceva. "Uite, vreau să-ți încredințez ceva!" Mi-a pus pe masă un manuscris, o dactilogramă compactă, foarte bine pusă la punct, foarte bine alinate paginile. "Vreau să-ți dau să citești ceva ce am scris eu în timpul ăsta." Și mi-a lăsat *Jurnalul fericirii*. Eu nu știam despre el. A stat puțin și a plecat. M-a pasionat într-asa un hal, că toată ziua și toată noaptea am citit. L-am terminat în scurt timp, l-am reluat și mi s-a părut extraordinar mai ales un lucru: episoadele din închisoare erau precedate de niște vorbe spuse așa, o logoree inutilă care derutează pe cititor, dar care este climatul în care trebuie să te descurci să poți comunica prin această rețea de vorbe zadarnice și stupide care sunt puse în circulație.

Am citit acest jurnal de două ori, după aia încă o dată, după câțva timp, că el nu era în București și n-am avut răbdare să citesc altceva până s-a întors el și când a venit i-am spus: "Măi Nicule, noi ne comportăm așa amical și ca niște egali, dar tu ești al mare. Nu mai încape vorbă. Tu ești al mare. Gata!" Și am rămas cu ideea asta că el a fost un mare scriitor și noi suntem niște publiciști. A fost de-a dreptul un mare scriitor, iar *Jurnalul fericirii* mi se pare extraordinar. Și mi se pare că am fost eu privilegiat de Dumnezeu să asist la gloria lui postumă și, într-adevăr, e o mare glorie.

D. Ș-O.: Steinhardt vorbește despre moarte și frică în general. Are chiar o teorie pe care o preia de la Kierkegaard care spune că, de fapt, opus păcatului nu este virtutea, opusul acestuia este libertatea. Pare un lucru surprinzător, iar această formulă devine o obsesie pentru Steinhardt, făcând obiectul mai multor eseuri critice.

A. P.: Evident, evident! E clar acest lucru. Prin asta este Kierkegaard, care mie mi-a plăcut, dar nu m-a convins că e un mare gânditor, până când am dat de chestiile astea.

D. Ș-O.: De fapt, dacă stăm să ne gândim și la *Jurnalul fericirii* libertatea pentru Steinhardt este un concept central, de fapt este reperul lui, nu neapărat virtutea, ci libertatea.

A. P.: Virtutea e o treabă, așa... Ne

Foto Mihai Cucu

lăudăm cu ea, dar nu e ceva prea interesant. Nu e așa mare lucru să fim virtuți. Trebuie să fim liberi.

D. Ș-O.: Credeți că Steinhardt a fost tot timpul liber?

A. P.: Sunt convins că da. Tot timpul nu, că nu se poate. Nu putem fi chiar tot timpul la modul ideal, dar cel mai adesea, da.

D. Ș-O.: În fața morții?

A. P.: N-am asistat la moartea lui, pentru că a murit acolo, la Baia Mare. Mi-am imaginat oarecum după poveștile care mi s-au spus. Eu sunt convins că omul nu poate fi decât om. Dacă e inteligent, e om inteligent, dacă nu, nu. Un om inteligent nu poate să fie laș. Poate să aibă lășități din astea de oportunitate, de prea simplă imagine a salvării personale, dar un om inteligent nu poate să fie un om laș. Mai ales dacă ești credincios și știi că după aia se mai întâmplă ceva, că te vezi cu Altceineva. Cine este Acel Altceineva? Cum te ia la întrebări? Credea chiar în imaginea populară, nu că e Dumnezeu un bătrân cu barbă. Așa ne închipuim noi, fiindcă este cel mai vechi de zile, este plin de experiență. Asta nu înseamnă că ne facem o imagine antropomorfică. Ea e necesară ca mijloc de comunicare. Sunt convins că avea angoase mari pe tema asta, că e normal să aibă orice om, cât de cât. De vreme ce nu poți să o refuzi și continui să crezi că, mergând la spital te faci mai bine decât înainte, asta e o prostie. Te vei simți din ce în ce mai prost, până când vei muri. E clar.

D. Ș-O.: La înmormântarea lui ați fost?

A. P.: Da, am fost împreună cu fiul meu, Toader, și cu mulți alți prieteni: Sorin Dumitrescu, Mihai Șora, Radu Bercea... A fost un eveniment colosal de important.

D. Ș-O.: Dacă am încerca să nu particularizăm pe Steinhardt, care credeți că e relația dintre cele două domenii: Teologie și Literatură?

A. P.: Mă gândeam la întrebarea asta în timp ce vorbeați. Ideea e că nu se poate eluda această întrebare și nu e de conceput ca ea să nu fie justificată ca întrebare. Ce înțelegem însă prin teologie în raport cu literatura? Înțelegem că literatura este despre viață, despre om, deci despre lucrarea lui Dumnezeu, de aici despre locul său în lume. Nu poate fi altceva.

Nu știu câta teologie practicasese propriu-zis Nicu. Existau de foarte multe ori probleme de genul acesta, dar le discutam ca profani. Noi aveam talent la asta, dar habar

n-aveam! Și mă gândeam: "Măi, Nicule, nici n-ar fi bine să avem prea mult habar. Devenim după aia niște doctrinari savanți. Acestea sunt chestiuni de viață și de riscuri, de sinceritate, de probitate. Nu putem să le transformăm în niște fixații." În fapt, eram de acord că orice întrebare mai profundă și mai presantă despre viață, despre sufletul uman, despre cultură e o întrebare teologică. N-are cum să fie altfel. "Deci, noi doi suntem, Nicule, teologi și poate mai buni decât alții pentru că suntem mai modești."

Cei care nu sunt așa, nu sunt adevărați teologi, pentru că așa ar pune mai concret și mai viu problema lui Dumnezeu. De fapt, cu teologia adevărată ne-am întâlnit noi întâmplător în cărțile unor autori. N-am întâlnit teologie bună la Tolstoi, dar n-are importanță. Tolstoi însuși era un om așa de plin de creația lumii... Dacă teoria lui sau discursurile lui sau umpluturile lui din romane cu teologie ne cam plictisesc, le putem sări, nicio pagubă.

Aici este iarăși o alternativă care pe mine mă cam deranjează, de fapt mă cam face nerespectuos. Sigur că e incomparabil mai fecund, mai plin de idei îndrăznețe și percutante în ordinea asta Dostoievski, dar sigur că artistul mare e Tolstoi. Cum se pune problema? Artistul mare este omul mult mai informat despre Dumnezeu.

D. Ș-O.: Dostoievski are și o altă experiență legată de Dumnezeu.

A. P.: Sigur că da. E esențial să ai experiența omului care știe ce este să fii credincios și știe suferința.

Interviu realizat de
Diana Șimonca-Oprîia
București, 31 ianuarie, 2004

Notă: Alexandru Paleologu, cunoscut critic literar și eseist contemporan, este unul dintre marii prieteni ai autorului. Fiind colegi la Liceul "Spiru Haret" din capitală în generații diferite), se cunosc abia mai târziu, în perioada în care Alexandru Paleologu locuia în clandestinitate la Câmpulung și devin foarte buni prieteni. Arestați la sfârșitul anului 1959 pentru crimă de uneltire împotriva regimului comunist, fac pușcărie politică până în 1964, 3 august. Șansa a făcut ca, nu cu mult înainte de dispariția marelui om de cultură, să avem bucuria și onoarea de a sta de vorbă, timp de mai multe ore, în casa de pe strada Armenească, într-o încercare de evocare și reînviere a unor timpuri apuse.

FRAGIL DE CAMPIE (II)

PAUL EUGEN BANCIU

Ci ne-și imaginează că se poate face cultură sau măcar instruire educativă pe messenger sau e-mail e complet în afara lumii acesteia. O copilă din pusta Banatului îmi cerea printr-un e-mail să-i "implantez" toate câte le știu și simt eu, pentru a fi dintr-o dată ca mine, dar cu frăgezimea vârstei ei, un vis dincolo de poveștile despre "tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte". Mă gândesc ce se va alege de ea, prinsă în chingile orizontului vieții de la țară, din acea comună bogată de la mai puțin de zece kilometri de graniță. Mă gândesc la acei copii de gimnaziu și la declicul care trebuie să se fi produs în mințile multora dintre ei când le povesteam cum se realizează un film, despre lepădarea de sine a graficianului când are de făcut matrită unei viitoare gravuri, de călătoriile reale sau imaginare pe care le face într-o viață scriitorul, despre temeinicia muncii în artă, care presupune temeritatea de a rezista singur cu tine doar între patru pereți timp de zece, paisprezece ore; despre aversiunea colegilor de breaslă față de tine, de fiecare dată când ieși pe piață cu o nouă carte sau o expoziție, despre avatarurile vieții tale de om așezat într-o societate ce merge în cu totul altă direcție decât cea dorită de tine, despre inutilitatea acestor întâlniri "aranjate" cu niște copii, care pot crea multă suferință elevilor mai sensibili și cu un real potențial spiritual, dar care nu vor apuca să-și împlinească fărâma de destin pe care o visează acum, în prezența ta.

Trebuie să fi fost complet neinspirată toată deplasarea mea la școala aceea, cu un coleg care-a făcut efortul de a-și coborî discursul la nivelul copiilor pentru a fi cât de cât înțeles, el, obișnuit să vorbească în fața unui public ceva mai cunoscător într-ale vieții și culturii. Mă văd ca un extraterestru coborât dintr-o farfurie zburătoare de forma unei dacii Logan roșie, ce reușește să ia contact cu o civilizație în devenire, dar care-i cunoaște datele și știutele, mărturisindu-se fără emfază didactică pentru a și-i apropia, pentru a le stârni interesul pentru lumea din care vine el. Mă întreb dacă această ipostază a celui ce vine să vorbească celorlalți despre lumea din care face parte are ceva din strigătul disperat al omului de cultură care încearcă să sensibilizeze generațiile ce cresc acum către un domeniu alungat din coloana principală a mersului istoriei contemporane, sau un pact de pace cu o lume pe care acest străin încearcă să-l facă pentru a se putea simți în largul său, în fața literelor mașinii de scris, a calculatorului, a planșei cu știmate, a pânzei grunduite sau a aparatului de filmat.

Cert e că dintr-o simplă întâlnire pe care, de bună seamă, o va fi bifat bibliotecara comună, cu niște oameni de cultură s-a ajuns la niște întrebări fundamentale pentru niște elevi ai unor clase terminale de gimnaziu, care descoperă dintr-o dată că pe lumea asta pe lângă politicieni, tinere rumene pline de fițe, pe care le văd toată ziua pe micile ecrane, pe lângă informații de muzică ușoară, manele, hard rock, goliciuni ale trupurilor, mai există și altceva, pe care, e drept, neamurile lor nu dau doi bani.

Că va fi fost un șoc pentru copii să afle

amănunte dintr-o viață de creație a unui autor, complet lipsită de spectaculozitate, mult mai concretă decât un recital de poezie dat de cel mai mare poet al vremii, sau de trei pagini citite în fața publicului de un romancier plin de orgoliu, care, ca orice histrion așteaptă aplauzele finale, este mai mult ca sigur, pentru că atât editorul, poet și critic literar, cât și romancierul, eseist și scenarist sunt la bază profesori, deși n-au practicat metodică predării unei limbi sau a filosofiei, dar au deprins, prin proprie experiență maieutica predării artei proprii. E crezul lor. E lumea lor, despre care vorbesc cu bucurie și o sinceritate dezarmantă. Doar că între cei ce ascultă și pun întrebări și cei ce vorbesc e o distanță de vreo cincizeci de ani. Cincizeci de ani de muncă, de lecturi, solitudine, lovituri sub centură, succese, înfrângeri, care n-au stat pe făgașul principal al devenirii istoriei. Și-au trăit istoriile personale, la marginea lumii imediate, constituindu-și după datele ei un univers propriu, particular, ca un fel de pavăză împotriva agresiunii celorlalți, mănâți de alte priorități.

Cincizeci de ani de izolare într-un fel de rezervație, privită cu îngăduință și indiferență de marea lume ce făcea istoria unui timp, apoi a altuia, și-acum al unui al treilea timp. Va fi fost un șoc și pentru mine clipa în care am descoperit e-mail-ul fetei, crezând că totul n-a fost decât o simplă "acțiune culturală" dintr-un program lunar. Ce să-i răspund? Pentru că mă soma să o fac. Să-și clădească și ea un univers paralel, vreme de cincizeci de ani, făcând două, trei facultăți, să se obișnuiască să fie ea însăși de fiecare dată, când ceilalți îi cer să joace roluri ce nu i se potrivesc, ori să uite cu totul întâlnirea cu niște scriitori timișoreni, despre care știu doar câțiva dintre concetățenii lor, dar pe care nu-i vede lumea la televizor la oră fixă ca pe ceasul cu cuc, și care se banalizează prin prezența lor pe micile ecrane, pentru care fac eforturi imense să fie mereu proaspeți și spontani.

Am trăit mereu cu senzația că între mine și auditori e un fel de geam gros de sticlă, ca în studiourile de radio între compartimentul tehnic și speakerul din fața microfonului, că virtualitatea a cuprins într-atât lumea încât am devenit cu toții pentru ceilalți niște oameni abstracți, niște impresii oarecare, cu care te poți juca, pe care le poți uita instantaneu odată cu terminarea "acțiunii", că într-atât s-a erodat cuvântul activist încât el nu mai funcționează decât în lumea politicului și, din nefericire, în ceea ce și acum se mai numește "cultură de masă", cum continuă să se afirme la mese rotunde și sesiuni de comunicări toți profesorii pensionari sau activi de toate gradele, ce intră în dispute sterile, ca niște savanți de la NASA, dar se bucură că se aud ei pe ei, fiind convinși că nu pot aduce nimic la bunul mers al istoriei. Și zilnic au loc asemenea întâmplări pe bani mulți, cu diferite scopuri, între care cel mai puțin nociv e cel exclusiv cultural, dacă la o asemenea întâlnire nu se dorește doar epatarea auditoriului în numele unei vanități vane.

Continuare în pagina 31

OASE, CRANII, SCHELETE PIA BRÎNZEU

De curând s-a deschis la Chelsea o expoziție cu tablouri ce reprezintă schelete și cranii pictate de artiști celebri precum Edvard Munch, Pablo Picasso, Salvador Dali și Andy Warhol. Expoziția nu reflectă vreo obsesie perversă pentru oase, de care britanicii ar fi putea fi acuzați mai ales datorită unei cunoscute expresii referitoare la scheletele dosite prin dulapuri. Expresia se referă de fapt la ilegalități, scandaluri de familie sau necuviințe ascunse de ochii lumii și provine de la obiceiul medicilor britanici de a-și ascunde în șifoniere cadavrele pe care învățau anatomie. O făceau de teama legilor ce le interziceau până în secolul al XIX-lea să folosească trupurile morților pentru studiu.

În astrologie, pielea și oasele sunt apanajul lui Saturn. Zeul și planeta lui sunt răspunzătoare de ceea ce se întâmplă cu scheletul nostru, cu ceea ce ne ține drepti, fermi, neîncovoiați. Fiind un element nevăzut dar solid al corpului, scheletul este asociat prin Saturn cu lecțiile destinului, cu tot ceea ce trebuie să înveți ca să rămâi tu însuși, neschimbat și durabil în suferințele și coborâșurile neașteptate ale vieții. Cel mai adesea însă, scheletul reprezintă moartea, așa cum se vede și în cartea a XIII-a a jocului de tarot. Cu o coasă în mână, scheletul este simbolul sfârșitului, al putrezirii cărnii, al hoitului anulat de viermii ce mișună prin el până îl devorează în întregime sau, ca să folosesc o mai frumoasă imagine hamletiană, până îl transformă în rouă. De aceea, de ziua morților, mexicanii expun prin magazine, case și cimitire *calacas*, niște schelete din hârtie, carton, cânepă sau zahăr, ca semn al întoarcerii decedaților acasă și al celebrării morții ca pe un revers al vieții și o continuare firească a acesteia. Tot așa cum pentru descendenții mayașilor energiile umane se împletesc cu cele animale sau cele masculine cu cele feminine, tot așa și moartea stabilește împreună cu viața echilibrul unei inevitabile dualități. Cele două au un schelet comun, așa cum se poate vedea și în imaginile din Codexul Borgia, unde Quetzalcoatl, zeul vieții, apare legat prin aceleași vertebre de Mictlantecuihltl, zeul morții.

Deloc surprinzător, există nenumărate versuri dedicate scheletelor și oaselor. Carl Sandburg are un poem în care cere să i se ascundă adânc osemintele sub fundul mării, ca nu cumva vreun fermier să i le răscolească vreodată cu plugul. Pe de altă parte, Walter de la Mare ne distrează cu povestea comico-absurdă a unui pacient care se plânge doctorului că îl dor oasele, doctorul se oferă să i le scoată din trup și o și face, cu aprobarea pacientului, fericit că poate părăsi spitalul cu trupul unduindu-se dezosat. În cu totul alt registru, Jeanette Winterson dedică un imn de dragoste scheletului, parte a trupului iubitei, ce poate cânta și el o simfonie plină de taine. Iată o mostră din *Scris pe trup*, unde, în mod neașteptat, oasele se leagă de dragoste și muzică:

"Nu mă pot gândi la mlădioasa curbă dublă, gata de mișcare, ca la o carenă osoasă, mă gândesc la ea ca la un instrument muzical al cărui nume provine din aceeași rădăcină. Clavis. O cheie. Clavicord. Primul instrument cu coarde și clape. Clavicula ta e în același timp un șir de clape și cheie. Dacă îmi împing degetele în adânciturile din spatele osului te descopăr moale ca un crustaceu. Aflu deschizăturile dintre fibrele musculare, unde mă pot împinge în tendoanele gâtului tău. Osul coboară perfect neted de la stern la scapulă. Pare turnat în matrită. /.../ Zăvoarele claviculei tale mă desfac."

"Claviculă", "os", "scapulă" și "stern" nu ar fi, cred eu, cele mai romantice cuvinte pe care le-ar putea alege iubii în momente de orgasm. Pronunțate în șoaptă sună scrâșnit, dar când sunt puse pe hârtie, prin îmbinări meșteșugite ca cele de mai sus, devin grațioase, calme și plăcute. Încărcate de poezie, ne "desfac" și pe noi, alungându-ne teama de moarte și invitându-ne la mângâieri osoase...

KARAOKE ADRIAN BODNARU

...CORALIEI

Se întâmplă ce se întâmplă cu hainele în septembrie. Crăpau încet ușile dulapurilor și începeau să sușotească privind femeile încă subțiri dimineața. Înfloreau dintr-o dată, bătrâne, lucide chiar și la vârsta lor de un an, știind prea bine cât se poate muri de repede, cum aflaseră de la altele, în nici măcar două săptămâni, din cauza magazinelor tot mai dese, pentru care nu se descoperise încă un vaccin. Priveau adesea la răsufierea bluzelor aproape străvezii, fără vârstă, și un dor nebun de mirosul dintre umeri, atât de plăcut prin ele, după un timp, le făcea să uite de toată educația, maro, cenușie sau neagră, primită. Uneori, însă, tocmai cea care câștiga lupta de la ieșire trebuia să rămână până seara, șifonându-se în chinuri, pe marginea aspră a covorului, în răsetele tuturor. Un umeraș gol se clătina deasupra ei, și nu era o creangă dezgolită, cum i-ar fi plăcut, ci doar un semn rău, de casă, fiindcă mereu în septembrie femeile începeau iubirile: ca școlile, în prima zi, cu părinții.

STEREOTIPURI

stereotipuri

PRIMA ZI: NICI NU AM SERVETELE, NICI BATISTA NU AM

DANIEL VIGHI

"Na, dragilor, urcăm la minibus", întreb companionii de drum și dom' profesor Olaru stă călare pe un scăunuu' mititel și i se umflă bucele fundului, "e prea mic și prea jos scaunul, dom' profesor", spun vinovat deoarece, eu și alți expediționari, orișicâtuși mai juni, stăm pe fotolii și el acolo, pe scăunuu', așa că mă ofer să-i cedez locul: "nu, stai numa' pe pace", răspunde profesorul și-mi dă asigurări că rezistă, că oricum ne aflăm pe drumul de întoarcere și totul e OK, mai puțin căldura care omoară totul, e ceva insuportabil. Ne hurducăm prin comuna Bata și transpirăm pe drumul de întoarcere cu gândul la ștrand. "Amintirea e destul de grasă și de aceea transpiră", asta e fraza care mă bântuia înainte de a începe să compun ceva în care amintirea să apară la persoana a treia. Și cum zic, amintirea e destul de grasă și de aceea transpiră, acu' s-a aplecat brusc să ridice un bax cu sticle de doi litri de apă minerală pentru nevoile grupului și a sfredelit-o durerea între vertebrele șirei, o durere neplăcută pe căldura asta enervantă.

"Na, dragilor, ce facem: urcăm", întreb, și amintirea transpiră: nici nu am șervețele, nici batistă nu am. Transpirată și cu durere în vertebre, amintirea îmi stârnește zeama dulceag-acrișoară a unui cuvânt; îmi vine pe limbă cum li se spune în graiul locului batistelor pe care le primeam la înmormântările din Radna, pe unde ne lua crâșnicul bisericii de pe ulița Zarandului, nu departe de basilica minor Sfânta Maria. Acelora li se spunea barbar și jucăuș "mărămuțe", și eu taman acu' mi-am amintit de ele: primeam corn și mărămuță Oși țineam, nu departe de obrajii din carton ai răposatului, o sulită prevăzută la capăt cu un fel de cerc înconjurat de raze din lemn băițuit și crăpat care se numea barbar "răpidă". Stăteam în soarele canicular, de-a dreapta și de stânga mortului de carton, sprijiniți de răpidă, cu un fel de odăjdii albe cărora li se spunea "șlaiere", cu pantaloni scurți și bascheți, și pentru asta primim chiar acum, acolo în marginile amintirii transpirate și cu durere vertebrală, un corn, o mărămuță și un leu și cincizeci de bani.

Mărăsesc printr-un cimitir de pe coama unui deal în drum spre satul în paragină pe nume Spata. Ce de cuvinte îmi aduce dinainte amintirea transpirată, săgetată de durere vertebrală: mărămuțe, șlaiere, răpidă cu pluralul răpizi. Crâșnicul Păciură (pe scurt: baci Ion) ne poruncește: "luați răpizile din altar", și noi mergem îmbrăcați cu șlaiere împodobite cu dantele nemțești desirate pe marginile poalelor odăjdiei și la mâneci.

Cimitirul din deal e cotropit cu totul de pădure, boz înalt, stejăriș tânăr, lăstăriș și buruiana pe nume părul-porcului. "Opriti!", strig intempestiv șoferului și ne risipim prin pădurea cu paragini de cruci din lemn cu efecte literar-autohtone, chit că tristețea funerară a amiezii de vară mie mi se arată dinaintea unui ditamai cruciucol din tablă cu flori din plastic decolorate.

A doua zi:
"Și ce draci putea face Isabela tanti, aici, un an de zile."

Mergeți cu grijă, strig prin bezna

dealului: "Mă, să mor io, poți să-ți bagi degetele în ochi". Avem făclii pe care le ținem deasupra capului, Camil are o lanternă salvatoare prinsă pe o chingă petrecută peste frunte, așa ca minerii. Cu lumina aceea ne mai scoatem cumva: "alunecă", strig; "ce anume alunecă", se impacientează Patricia, și pe dată zărim cum se rostogolește peste pajiștea cu miros de mentă și balebă de vacă sticla de doi litri, din plastic, pet li se spune: "țara e plină de peturi aruncate peste tot", se aude pe la canalele media, e plin de ele pe malul lacurilor și al pâraielor; "s-a dus la vale", mai apuc să strig și petul saltă peste pajiște și se duce de-ar berbeleacul direct spre Valea Șoimoșului care se ițește jos, în bezna fierbinte a nopții de iulie cu luminițe mititele de la casele înșirate în hăul de sub noi. În spate, lucesc stelele peste cetatea pe care o poți ghici în aer, "mare ca o dihanie", zic obosit de drumul de peste zi, de ascensiunile spre culmile cu fânețe din satul Obârșia în care un meșter zugrav hai-hui a pictat gardurile și pereții caselor cu personaje de prin desene animate, mai apoi cerbi, vânători tirolezi pe care îi vedeam în copilărie în casa lui Soca-neni, o tanti croitoreasă octogenară care ne povestea din lumea de la începutul veacului trecut, când i s-au prăpădit două fete de op'sp'e și noă's'pe ani de ftizie - boală care se trata pe atunci de către cei cu stare la sanatoriul din Davos (Elveția).

Acolo Thomas Man l-a internat pe Hans Castorp ca să adulmece profunzimile morții și ale iubirii în coapsele prelungi, sâinii voluptoși și tebeciști ai unei contese rusoaice căreia i-am uitat numele. "S-a dus la vale", strig. "Cine s-a dus", mă întreabă speriată Patricia; "cum cine", strig: "petul s-a dus". "Aha", țipă ea veselă de parcă am fi pe o pârtie de schi și ne-am da cu o bucată de nailon pe zăpadă. Treptat mă umple și pe mine bucuria, ce bine că s-a dus uiaga din plastic, îmi strigă careva în urechi, îmi reprim primitivismul autohton și strig: "atenție pe unde călcați, urmează pietrele de la poalele dealului". "Unde urmează." "Aici urmează, pe aici, haideți încet." Trecem în cele din urmă pe lângă tabla cu textul colorat despre istoria cetății în care apare povestea cu balconul Isabelei, o legendă spusă tuturor ăloră care ajung sus și se holbează nepricepuți, transpirați și intimidați de pietrele din cornișa balconului suspendat la peste zece metri deasupra curții din cetate.

"Și ce draci putea face Isabela tanti aici un an de zile, o fi murit de plictiseală în balconul ei, mai rău ca la pușcăria de la Popa Șapcă din Timișoara cu care ne amenințau părinții pe când eram la liceu". "Ajungi la Popa Șapcă, acolo o să-ți putrezească oasele", ne gratulau ai noștri din Radna după ce s-a aflat isprava cu sustrasul banilor pe care pelerinii îi aruncau prin grilajul care adăpostea statuia Fecioarei Maria. "Am ajuns", strig mulțumit după ce simt sub tălpile adidașilor asfaltul șoselei ca pe o mângâiere. În spate rămâne în beznă balconul, poarta cu arcade încovoiate gotic, spinii din pajiștea dealului.

Proza prilejuită de tabăra Asociației culturale Ariergarda, Lipova 2009, cu tema "Spații în paragină".

CARANTINA

VIOREL MARINEASA

Un autodidact german ieșit din epoca Luminilor, Johann Kaspar Steube, ajunge în Banatul Timișoarei, aflat sub stăpânire habsburgică, în vara anului 1772 și rămâne aici preț de un deceniu. Pantofarul cu meșteșug la scris a lăsat posterității două cărți, *Drumetii și destine* și *Scrisori din Banat*, din care istoricul Costin Feneșan a selectat capitolele referitoare la provincia noastră, publicând anul trecut, la Editura de Vest, volumul *Nouă ani în Banat (1772-1781)*. Din poziția de militar parțial reformat, neamțul primește ordin să mășăluiască spre marginile imperiului, acolo unde acesta se întâlnea cu o altă împărăție, anume cea turcească. Așa nimerește la Jupalnic (cei mai bătrâni știu că, înainte de construcția hidrocentralei de la Porțile de Fier, era un sat în apropiere de Orșova veche), pe graniță, care constă dintr-un "gard simplu (...), întărit cu palisade puternice și acoperit cu fascine de mărăcini". Gardul se dublează "acolo unde vine drumul din Turcia, la locul numit *Unterredung*", alcătuiind un patrulator de șase stânjeni pătrați (un pic peste 20 mp). Mai bați 100 de pași și dai de clădirea sumbră a Carantinei austriece, turcii neavând un oficiu similar, pentru că "nici nu le trebuie așa ceva". Carantina are despărțituri și încăperi o mulțime, toate dispuse cu socoteală, în așa fel ca, "atunci când o persoană aflată în verificări ar încerca să-și strecoare mâna prin vreo deschizătură, ea să nu poată prinde mâna alteia", ca nu cumva, prin atingere, să transmită morbul ciumei. Șederea sub supraveghere durează douăzeci și una de zile, dar dacă vericine nu se păzește să se amestece cu cei nou-sosiți, atunci trebuie s-o ia de la capăt cu statul în carantină. Regulile sunt stricte: nu ai voie să depășești zona de *Unterredung* și să atingi gardul simplu dinspre Turcia; un ins în stadiul de verificare nu trebuie contactat nici măcar cu vârful hainei.

Cei aflați în carantină găsesc de-ale gurii de la cârciuma din preajmă: "Cârciumarul dispune de o masă care glisează pe o placă din piatră, ajungând până la palisadele exterioare. Celui care dorește să comande vreo mâncare, cârciumarul îi împinge acea masă, pe care se află vase cu oțet. Banii pentru plată sunt aruncați în oțet și cârciumarului i se cere mâncarea dorită, care îi parvine clientului pe aceeași cale". Cât privește scrisorile, cele ce nu trec prin carantină sunt duse de la un post de pază la altul cu "un baston lung, despicat la un capăt", până ajung la o altă carantină, iar acolo sunt trase în oțet sau afumate cu captalan.

Personalul Carantinei: un director, arendașul cârciumii, doi felceri, doi verificatori ai mărfurilor, 18-20 de slujitori afectați curățeniei. Felcerii stau în serviciul Carantinei vreme de jumătate de an, până le vine schimbul. Cât sunt în slujbă, fiind considerați "expuși", își omoară o parte din timp plimbându-se și vânând în țara turcească.

Micul trafic se petrece la *Unterredung*: "turcul pune marfa în patrulatorul deja amintit și se întoarce pe teritoriul său. În acel moment, cumpărătorul se apropie, verifică marfa din ochi, dar fără să-i fie îngăduit să o atingă cu mâna. După ce a văzut marfa, cumpărătorul se întoarce pe teritoriul său. Acum turcul vine de partea sa a gardului, creștinul, la rândul-i, de partea sa și încep să se târguiască până când cad de acord". Înainte de a-și prelua marfa, supusul austriac trebuie să le permită slujitorilor specializați s-o supună ritualului curățeniei, adică stopirii cu oțet. Dar, constată Steube, uneori "oțetul era luat de-a dreptul din Cerna".

Dacă pentru autoritățile habsburgice turcii reprezentau *dușmanul ereditar*, ei sunt cu totul altceva pentru pantofarul neamț: "Mulți oameni își închipuie că turcii sunt foarte diferiți de noi... turcii sunt la fel de instruiți ca noi, cei mai mulți dintre ei sunt oameni cu adevărat buni la suflet... am constatat adesea personal cu câtă rigoare își respectă cuvântul dat. Și nu pot să nu-i laud în acest sens pe turci în detrimentul creștinilor, întrucât adesea am fost tratat mai bine de ei decât de coreligionarii mei".

Meșterului Johann Kaspar Steube îi vine la îndemână să dea relief peste timp Carantinei de la Jupalnic-Eșelnița, fiind precis și meticulos atunci când e vorba de straniu și de absurd. Cred că Franz Kafka sau Dino Buzzati l-ar fi citit cu plăcere.

O ZI DINTR-O REZIDENTĂ LITERARĂ

ROBERT ȘERBAN

Sâmbătă, 5 septembrie 2009

Mă trezesc cu speranța că azi, în zi nelucrătoare, o să fie soare. Prin perdele răzbate o lumină ce pare bună, dar și ploaia luminează în felul ei. Aseară am uitat să aduc ceasul în dormitor. Și am dormit ca tunul. De când am venit aici, azi sunt trei zile, dorm buștean. Deschid ușa și dau cu ochii de aragaz, care are ceas – căci posedă un programator pentru cuptor, plus alte descoperiri ale științei, cum ar fi hota și temporizatorul, ce vin, toate, în sprijinul artei culinare; deși pe legitimația pe care mi-au dat-o scrie *artist-in-residence*, n-am, din nefericire pentru mine, nici un comerț cu arta asta. Nu se poate: 7:11! Opt și unșpe, ora noastră, oră la care mă cam trezesc și acasă. Eh, poate nu chiar sâmbăta... O, da, mijește un soare printre pomii și copacii ce înconjoară apartamentul în care stau. S-ar putea ca mai târziu să capete putere și să treacă printre frunze, chiar la mine pe terasă. O terasă pentru care Heera și Salam (ceilalți doi rezidenți, din Coreea de Sus și Bangladesh) mi-au spus că mă invidiază fără drept de recurs. Norocul scriitorului. Muzicienii și artiștii vizuali (tâmpită sintagmă, mă scoate din sărite!) stau la etajul doi. Dar nu întotdeauna mai sus înseamnă și mai bine.

După un duș lung cât cascada Niagara și o cafea tare și parfumată, care mi-a trezit și ultima celulă din corp, după ce scot nasul pe terasă ca să iau temperatura – deci și un pulover –, pornesc spre parcare cu cele trei biciclete. O iau tot pe cea de ieri, deși una mai sport și mai tăfnoasă e trasă pe dreapta, dar cu roata din spate fără aer. Vreau să ajung departe azi, la câteva magazine cu antichități: de fapt, un motiv să mă plimb și să cuceresc orașul. Credeam că, la ora asta, o să fiu singur pe străzi, dar elvețianul e matinal chiar și când nu lucrează. Sau lucrează? E o plăcere să fii biciclist în Winterthur. Mașinile te depășesc cu grijă, ai banda ta foarte bine marcată, ai semafoare separate, ai... curaj. Pedalez de zor, casc ochii în stânga și-n dreapta, îmi ridic fermoarul puloverului până la capăt, trage, e rece, dar am o stare bună, atât de bună, încât îmi dau seama, după câteva sute de metri, că am luat-o aiurea. Mă întorc, șoferii opresc la trecerea de pietoni, nu se grăbesc, au tot timpul din lume: nu degeaba au inventat cele mai bune ceasuri.

Adresa pe care o caut e undeva în centru, dar magazinul nu mai e. S-a-nchis. Cred că inclusiv în Elveția e nițică, nu multă, criză. Mă plimb prin centru, descopăr într-o piațetă, un târg de biciclete, o am pe a mea, cam efeminată, dar sânguincioasă. Scot harta, identific altă adresă, încerc s-o țin minte, cobor, printr-un pasaj, pe sub linia ferată, mă îndrept spre "city hall", apoi fac stânga într-o zonă și mai liniștită, paralelă cu calea ferată. Parcă e un cartier american: clădiri înalte, unele "tapetate" cu cărămidă aparentă, spații largi, foste fabrici (sau or fi actuale, dar le-a lovit criza?), nimeni pe stradă, câte-o mașină. Magazinul cu antic-uri e într-o fostă hală. E ticsit cu de toate, de la reproduceri după "Cina cea de taină" și goblenuri aspru colorate până la pălării cu boruri mari și manechine ce atârnă de tavan. Patronul vorbește singur. Adică sper că singur, fiindcă eu nu-nțeleg o iotă; dar pare că nu așteaptă nici un răspuns. După ce fac un tur concludent și mă pregătesc să plec fără nicio cucerire, îmi zice, amabil, ceva, iar eu îi răspund, sigur de mine, dând din cap: Ja-Ja!

Continuare în pagina 31

Robert Șerban își va lansa, la Târgul Internațional de Carte de la Frankfurt, volumul **Heimkino, bei mir**, apărut, la începutul acestui an, în Germania, la Pop Verlag, în traducerea lui Helmut Seiler. Evenimentul va avea loc la standul României (stand 5 0 C916), vineri, 16 octombrie, de la ora 16, și va fi moderat de scriitorul și editorul Traian Pop Traian.

LINIA ORIZONTULUI

DE ION BARBU

REPUBLICA BANAT (II)

RADU PAVEL GHEO

Am propus luna trecută un exercițiu ucronic, un joc de-a istoria care își are semnificația lui: presupunând că acea efemeră și utopică Republică Banat, proclamată la începutul lui noiembrie 1918 (și dispărută după doar două săptămîni, înainte de a exista cu adevărat, din pricina pătrunderii trupelor sîrbești în Timișoara), ar fi devenit un stătuț autentic, autonom și independent, ce s-ar fi întîmplat cu el în decursul secolului XX și la ce i-ar fi folosit autonomia – în caz că i-ar fi folosit la ceva?

Demersurile de istorie contrafactuală nu pot fi considerate științifice, dar imită în plan imaginar demersul științific. Așa stau lucrurile și cu exercițiul de față, dar asta nu înseamnă că el nu are o logică întemeiată pe istoria reală a secolului XX și pe circumstanțele geopolitice regionale. Spre liniștirea spiritelor autonomiste, îndrăznesc să spun că, din cele cîteva posibile direcții de evoluție posibile ale ipoteticei Republici Banat, nici una n-ar determina crearea unei structuri politico-administrative solide și nici n-ar aduce mari beneficii cetățenilor ei.

Să presupunem, așadar, prin absurd că Republica Banat există. Există din 1918. E un stătuț cu o suprafață de mai puțin de 30.000 de kilometri pătrați – totuși mai mare decît Slovenia sau Muntenegru – și o populație de aproximativ un milion și jumătate de persoane. Majoritatea sînt etnici români, dar e o majoritate relativă, căci există aici și un număr semnificativ de sîrbi, germani, maghiari etc. Conform wikipedia.org, în momentul inaugural 1918 românii ar fi reprezentat 25% din populație, germanii și sîrbii 18%, respectiv 15% din total, iar restul de peste patruzeci de procente l-ar fi reprezentat ungurii, croații, bulgarii, evreii, cehii și ceilalți – căci Banatul a fost, din cîte se pare, regiunea cea mai pestriță etnic din întreaga Românie.

E limpede că această Republică Banat ar fi fost încă de la început una instabilă. Aspirațiile unioniste ale românilor, pe de o parte, și ale sîrbilor, pe de altă parte (toate rezolvate mult mai inteligent în istoria reală prin Tratatul de la Versailles), s-ar fi accentuat și, desigur, ar fi fost încurajate și de Regatul României, și de cel al Sîrbilor, Croaților și Slovenilor. Cum perioada interbelică a fost una de recrudescență a naționalismelor de toate soiurile, e de presupus că nici măcar blîndul Banat nu ar fi fost scutit de ele (cum nu a fost scutit nici în istoria reală). Poate că ar fi fost un stătuț relativ prosper, dat fiind faptul că Imperiul Austro-Ungar a lăsat aici o puternică rețea de uzine și întreprinderi de industrie grea și ușoară, iar proprietatea agricolă – în lipsa marilor domenii boierești – era mai eficient organizată decît în restul României, dar nu s-ar fi bucurat nici de stabilitate, nici de relații externe foarte bune cu vecinii apropiați.

Iar apoi ar fi venit – așa cum a și venit în realitate – al Doilea Război Mondial. Din pricina ponderii masive a populației de origine germană și mai ales a prestigiului de care se bucură civilizația "nemților" în imaginarul local, în cazul ipotetic de față puterea lor simbolică ar fi devenit în mod sigur una reală. Republica Banat ar fi avut mari șanse să devină un stat-marionetă al celui de-al Treilea Reich, așa cum a fost și statul croat în aceeași perioadă istorică. Etnicii germani de aici ar fi impus orientarea politică pro-hitleristă, ajutați și de faptul că România vecină era stat aliat al Germaniei naziste, iar Serbia fusese cucerită de trupele germane. Nu cred că Hitler ar fi scăpat ocazia de a manipula în interesul propriu un stătuț cu o populație germană atît de numeroasă și suficient de devotată cauzei (cum a și fost). În același timp, etnicii sîrbi, antigermani și solidari cu frații lor din țara vecină, ar fi organizat, probabil, grupări de rezistență similare partizanilor lui Tito și Mihailovici. Poate că teritoriul bănățean – eventual cel din zona actualului Banat sîrbesc – ar fi conținut și cîteva lagăre de concentrare, atît pentru populația evreiască locală, cît și pentru rebelii sîrbi.

Oricum, lucrurile nu ar fi arătat foarte bine pentru Banat: dacă în istoria reală acest spațiu nu a fost un teatru de luptă important, fiindcă nu s-a aflat pe traseul marilor campanii militare din războiul mondial, în istoria ipotetică propusă aici ar fi avut loc conflicte locale permanente între armata germană și partizanii sîrbi, iar ulterior, în momentul retragerii armatei germane, operațiuni de amplasare ale trupelor sovietice sau/și sîrbești pentru preluarea teritoriului. Cu alte cuvinte, război la oameni acasă, sate distruse, atacuri de partizani și războaie ale trupelor germane, populație civilă ucisă, teamă, lipsuri, sărăcie și foamă.

Iar ce e mai rău abia urmează.

LE-AM NOTAT CÂNDVA...

MIRCEA PORA

I
Mă visez cu Madonna la Topolovăț. Totul foarte limpede. Ne deplasăm pe aleea ce leagă localitatea de sat. Madonna e în niște cizme albastre despre care spune... "Chiar și morții le admiră"... Prin dreptul casei lui țatu, ne oprim spre a admira mai multe stoluri de ciori. Ele se îndepărtează, stingându-se încet ca niște lumânări. Treptat se face frig și Madonna mă întreabă dacă n-am un pulover în plus pentru ea. Sentimentul că amândoi am putea fi înghițiți de ierburi, blocați de bulgări de pământ. Nici un om prin preajmă, doar câțiva saci de care nu ne apropiem. Dinspre cimitir un cor ce pare-a fi format mai mult din bătrâni. Nu mai intrăm în sat căci niște ziduri foarte mari apar înaintea noastră... Iată-mă în cancelaria fostului meu liceu. Unul dintre directorii de pe vremuri mă întreabă dacă Budapesta mai e capitala Ungariei. Apoi mă roagă să-l iert pentru faptul că și-a făcut facultatea la seral. Aduce vorba și despre un circ ce în mod misterios a fost incendiat. Înainte de-a ieși eu din cancelarie mă întreabă ce gândesc despre canguri. Îi fac semne să tacă, căci ne pot auzi discuțiile forțele progresiste prezente încă prin păduri ale fostului U. R. S. S...

Mă aflu pe o mare căldură, în praful dintre două sate. Un cătun e în România, celălalt în Serbia. Apare dintre tulumbele de pulbere un grănicer cam de un metru nouăzeci, nădușit, gras, aparținând țării vecine. O ușoară mutră de cal. Inițial mă sperii căci îmi dau seama că circul fără acte. Omul îmi face semne să mă liniștesc și într-o română elegantă mă întreabă dacă-n biblioteca unui funcționar al graniței volume de Kafka, Proust, Buzzati, Dostoievski își găsesc locul. Răspund afirmativ și dau să mă pierd în praf. O vreme cineva se scurge pe urmele mele, mai apoi, nimic, de parcă tot ce este viață, s-ar fi pierdut în cele mai mari întunecimi... Fac parte dintr-o nuntă, luată la goană de niște chirchizi. Aruncă după noi cu tot felul de bucate. Mai multe sarmale se pierd în trenele miresei, un set de chiftele se oprește în ceafa socrului mic, perișoare mari cât ouăle, ating pălăria socrului mare, felii din tortul miresei zboară în direcția perechilor de nași. Spre dimineață, după atâta oboseală, tabloul e încântător... de jur, împrejur, totul pare de cristal, munți, cascade, păduri, animale... și printre toate acestea inima tatălui meu, bătând neobosită, ca el să mai poată trăi... De data aceasta chiar că sunt obosit... Accept să mă întind pe o masă, ca peste mine doi indivizi să joace ping-pong. În timp ce dau în minge vorbesc despre frontiere, primejdii, reforme economice. După meci vor merge-ntr-o pădure, căci se simt și ei foarte osteniți. Își spun, însă, că dacă mingea se va sparge, o vor înlocui cu ochii mei, căci eu tot dorm și n-am trebuință de ei. O mână întinsă mă scoate din încurcătură. Mă conduce într-o stradă, de sub ale cărei pietre, îmi zâmbesc chipuri cunoscute...

Singur printre stâncării... singur, dar cătuși de puțin speriat... După adierea vântului, pare-a fi un început de toamnă. Nori îndepărtați pe un cer de sticlă. "Fugit irreparabile tempus"... scrie pe un panou vechi, parcă de pe vremea popoarelor migratoare. Ceva mai încolo o cale ferată, care poate leagă Nordul de Sud și Estul de Vest. Iar în depărtare o mare sau un ocean ale căror nume nu pot să le ghicesc. Mă trezesc ceva mai târziu în liniștea unei încăperi. După aerul cam rece poate fi un început de iarnă. Mi-ar mai trebui o haină, căci patul pe care stau întins e ud. " Fugit irreparabile tempus "... nu-mi iese din minte acel dicton, scris demult pe un panou, după aparențe, de o mână

delicată, feminină...

II
Nu știu de ce-mi cad cărți din bibliotecă și pe urma lor rămân dăre de-ntunec... De-aș putea prinde în culori sau note muzicale fenomenul... Părți din sufletul meu se solidifică și-mi vin pe esofag în sus. Să aibă toate astea o legătură cu primele tristeți ce le-am depus pe malurile Begăi?... Cu fața albă, ca de var, o profesoară, cred, atinge rând pe rând copacii unui parc. Se teme, probabil, și pentru familia ei, dar și pentru cumpărăturile ce le-a făcut. Eu știu că-n parcul de care vorbesc m-au prins odată niște fulgere și-au vrut să mă sechestreze-n bărbile lor o bandă de moșnegi. Aventuri, pericole, de dinainte de căsătorie. Ca un chibrit pe care nu-l protejează nimeni se apropie de stingere ultima zi a unui an. Mă aflu poticnit într-un spațiu căruia i se spune Banat. De aici dacă te urci într-un vișin mai înalt ai șanse să vezi toată țara cum doarme...

III
La liman, gata cu sărbătorile, " febrele cumpărăturilor", cele șapte stomace ce trebuiesc umplute, final cu Moș Crăciunii, scafandrii, pe motociclete, tot mai incredibili, punct terminus și cu Crăciunițele cu țâmpii goi, cu distracțiile, de fapt, urletele de pe pistele de schi. Prefer cenușiul zilelor ce vor veni, veseliei țipătoare, de prost-gust, care pentru o vreme s-a dus. Plecarea lui M. a lăsat în urmă o tristețe grea, ceva ca o funie ce-mi strânge mereu gâtul. Nu cred că viața asta să aibă vreun sens, eu, cel puțin nu-l văd... Pe sfârșitul lui februarie, mai-aș dori un Brașov, indiferent de dificultatea deplasării. Să văd din nou, printre altele, munții aceia mari, singurateci, frumoși. Si pădurile în care poți să te ascunzi la nesfârșit... La Ohaba, probabil, nu voi mai ajunge să mă duc niciodată. Va rămâne încremenită în memoria mea așa cum am știut-o în urmă cu patruzeci de ani... Până la urmă totul ruginește, putrezește, se acoperă de praf, în cea mai frumoasă dintre lumi... Cum ne luptăm, noi, oamenii, să nu fim uitați!... Ce nu facem ? Și până la urmă, buruiana fâlfăie învingătoare peste noi... Oare lucrurile plâng, au dureri, le pare rău după ceva ? Tu să lucrezi, să te înfunzi în lecturi, în scris, îți va fi astfel mai ușor să scoți cei mai ascuțiți colți din carnea ta. Nu te neliniști, căci timpul trece, oricum aluneci pe gheața lui. N-ar fi rău să te mai duci nu în Dubai, ci pe la gară, prin pustii liniilor ferate, invadate de ierburi, tulburate în liniștea lor doar de câini sau de vreun vagon ce e luat sau adus acolo. Și fii calm, prin zonă nu se fac nici controale oncologice. Nu e rău de cercetat nici autogara despre care poți fi învinuit că n-ai scris nimic...

IV
O zi ca toate celelalte, numai bună dempușcat... Va cădea și ea și se va face țândări de asphalt. Pustietate aproape totală pe străzi, prin piețe, prin parcuri. Toate clopotele tac. De data asta camerele mele au dinți și stau să mă muște. Trec din una în alta cu speranța că totuși voi da peste cineva. Primită solemn de la o familie vecină, strașnic închegată, o felie de tort se betonează-n farfurie. De mai multe ori mă duc la fereastră să privesc peste drum prăvăliile închise. Brazi în vitrine, speriați parcă de singurătatea lor... Se va întuneca, se va face negru cât de curând. Pe seară, Mirciulică, alergat parcă din spate și el de cineva. Să hoinărești prin viață, cu oase tot mai bătrâne, cu haine tot mai vechi, în dezinteresul tuturor...

V
Cu gândul la M. și la aproape nimic altceva. Am păstrat de la ea rochii, pantofi, scrisori, fotografii. Umbre, colb, conture, valuri neștiute din Atlantic. Sunt aici, în bloc, pașii unei doamne, care seamănă cu-ai ei. Lumea noastră " de atunci" parcă se scufundă treptat. Aduce cu o carte de istorie pe care vântul vrea să mi-o smulgă din mâini. Prânz la familia Șerbănescu. Antreul, supa, sarmalele, friptura, tortul, berile, cafeaua. Discuții calme ca și fulguiala de afară. Altă-dată eram mai mulți în jurul mesei. Vreo câțiva s-au cufundat în pământ. Ei, pesemne, sunt și mai liniștiți decât fulguiala de afară. Hotelurile din B., orașul unde de-o vreme oameni și urși hălăduiesc laolaltă, prea scumpe pentru punga mea...

VI
Ca de obicei, dejun cu cafea în bucătăria mea care seamănă cu-n teatru gol. Un singur actor și nici un spectator. Iarăși trece doamna aceea cu pașii ciudați. Ceva mai târziu mă salut cu bătrânul moldovean maniac cu statul pe străzi de dimineața până seara. Vrea sănătate, nu boală și moarte. Camerele mele, trei celule fără gardieni la uși. Îmi revine-n minte călătoria în Italia, an 2005, cu M. Plăcerea ei cu totul aparte față de Veneția. Apoi din nou puțină ceață ca totul să se uniformizeze. Cu fiecare clipă iarna trece, se pulverizează. Lupii, fie reintră în desene, fie se duc cât mai departe-n păduri. În curând turiștii vor fi din nou pe poteci. De pretutindeni mediocrii

CARTEA ÎNSEMNATĂ DIN CARTUREȘTI

O carte poate fi peste măsură de secreteasă și de surprinzătoare. Poate chiar să ascundă în ea o panseluță și să te conducă la Băile Herculane. Într-un hotel de patru stele care mai îndulcește din tristețea (re)vederii unei stațiuni muribunde. Cărtureștiul din Timișoara, ajutat de agenția de turism Paralela 45, vrea să arate cum unei cărți îi e la îndemână (sau mai bine zis, la îndefoi) să te poarte în alte lumi. Iată cheia de contact pentru programul "Cartea însemnată", disponibil în librăriile din Mercy 7 și Iulius Mall între 21 septembrie – 31 octombrie.

O carte din librăria de pe centru și o alta din mall vor primi un oaspete panseluță. Care va sta nemișcat până când cineva îl va deconspira. Floarea presată va purta un însemn Cărturești, ca să fie mai specială și să se deosebească de suratele din ierbare. Primului găsitör care "miroase" panseluța din carte, Paralela 45 îi oferă recompensa: cazare două nopți cu mic dejun inclus, pentru două persoane, la Hotel Ferdinand din Băile Herculane. Adică un week-end la munte, la apă limpede, la aer curat și la ceva tratament, dacă se cere.

Ca să n-avem vobe: cartea e oricum însemnată, cu sau fără vreo panseluță în ea, și e recomandată la fel ca-n trecut în tratamentul contra prostiei și limitării. Cărtureștiul nu face decât să mai pună un semn de exclamare.

NADER

MIHAI MURARIU

Iakob Nader era un geniu. Dintotdeauna fusese un spărgător, un decodificator de versuri sfinte, o activitate pe care o urmărea nu atât datorită profitului, cât unei năzuințe crescând adânc în firea sa jucăușă. La 8 ani descifrase deja văpaia Vechiului Testament. Kabala, Talmudul și Tora, fâșii uscate de vechime, la 10; Coranul, la 11, Noul Testament, la 12. Urmaseră, într-o succesiune halucinantă, toate religiile, toate cărțile apocrife, toate revelațiile, oricât de ridicole ar fi părut celor din exterior, depistându-le instantaneu pe cele în care autorul depusese cu adevărat suflet și dăruire, extrăgându-le seva ascunsă și sorbindu-le esența. E o greșală să consideri semnele orizontale. Semnele nu sunt foi de hârtie, să le poți întoarce pe o parte sau pe alta. Semnele trebuie să crească. Să crească înăuntrul nostru, înăuntrul fiecăruia dintre noi. A descoperi semne este să le strângi în mână și să le simți ecoul. Aceasta fusese explicația lui Iakob pentru talentul său uimitor în fața nenumăraților jurnaliști, teologi, preoți sau pur și simplu curioși, care urmăriseră prima și singura sa apariție publică în zilele ultime ale întunecatului an 1983.

Reformatorii îl considerau un idol, moderații un sfânt, radicalii un rău necesar. Oricât de atașați ar fi fost de credința lor, inciziile dezinteresate, clare și fine ale acestui om, le erau necesare. Pentru a-și putea spune în continuare că ei înseamnă ceva. Că ceea ce ei aleseseră era o cale deosebită. De fapt, existau rapoarte conform cărora, în destule locuri din lume, apăruseră culturi care îl proclamaseră un nou Mesia sau Adevăratul Profet. Mestecând distrat toate aceste vești, Iakob le adăugase pur și simplu la tot mai lungă sa listă de coduri învinse. Doar câțiva fanatici lipsiți de orice simț al realității îl identificaseră în persoana Antichristului, venerându-i venirea apropiată în altarele lor subterane. Iakob zâmbea, căci el știa mai bine ca oricine că Antichristul nu exista, că nu era decât o farsă elaborată, o legendă populară îmbogățită vreme de milenii. Dar ce conta pentru majoritatea oamenilor că termenul cu majusculă nici nu exista în Biblie? Ce conta o pervertire de sens, o îmbogățire cu un detaliu în plus pe marele rug în care se strâneau încet toate chipurile exterioare ale unei culturi?

Pe 26 ianuarie, nisipul adus pe vânturi misterioase din Sahara se răspândise deasupra Angliei, dezlănțuind o ploaie roșie ce colorase după-amiaza și inimile oamenilor care îi păstrasera sub limbă picăturile. În a treisprezecea zi a lui februarie, Reagan proclamase Anul Bibliei. Iakob mârșise o frază în coptă la auzul acestei vești și se concentrase apoi mai bine asupra demolării ultimului turn de radio din Germania, făcut în întregime din lemn, pe 16 martie. Peste o lună și două zile, Iakob primise cu iritare calculată vestea exploziei ambasadei americane din Beirut, la fel cum trecu peste deschiderea summitului G7 la capătul lui mai. Pioneer 10 părăsi sistemul solar pe 13 iunie, iar extremele se jucară cu oamenii, întâi la Stația Vostok din Antarctica, unde fu înregistrată cea mai scăzută temperatură, și la Philadelphia, unde Arena se mistui sub

un foc nimicitor pe 24 august. În septembrie, apa își luă locul meritat, când 6 oameni traversară pe sub ea cei 82.9 km care despărteau malurile portului din Sydney. Cuvântul se înalță însă deasupra apei în singularitate uniformă, atunci când Microsoft Word fu lansat de o companie americană omonimă. Tensiunea generală, în creștere de atâta timp explodă pe 25 octombrie, când 5 scafandri săriră în aer datorită unui accident de decompresie pe platforma norvegiană Byford. Iakob nu putu decât să privească ușor încruntat cum videoclipul "Thriller" al lui Michael Jackson, care urma să devină cel mai des repetat din istorie, apărea pe ecranul televizorului său în dimineața murdară a unui decembrie. Punctele de legătură luminoase dintre toate acele evenimente arseseră în mintea lui Iakob așa cum zgomotul a 6 monede scăpate din mână, așezându-se descrescător într-un T aproape perfect, îi răsunaseră în ureche în acea seară în care ajunsese acasă obosit și hotărât să își închidă pentru totdeauna porțile lumii. Avusese un accident de mașină pe drumul pustiu de țară.

Muscând cu putere din sandvișul său în timp ce lua o curbă, Iakob alunecă fără să vrea în povestea lui Jezebel, prințesa feniciană care se măritase cu regele Ahab al Israelului, cea care îngrozise societatea și viețile evreilor din timpuri trecute cu zeii săi păgâni. Iakob era, pe rând, tânăra subțire cu coapsele albe desfăcute în camera lui Ahab cuceritorul, Ilie profetindu-i moartea groaznică, eunucii aruncând-o pe fereastra palatului și lăsând-o să fie devorată de câini. Rândurile mușcăturii sale lăsau să atârne roșii, brânză, castraveți, carne de pește, un inel de ceapă învinețit printre rândurile în care îl recunosc pe Baal, mut dar plin de viață în mijlocul furtunilor sale. Se văzu uns de câte 3 fecioare pe tot corpul convulsiv, pregătit pentru sacrificiul ultim. Jehova călărind acum pe umerii lui Baal cel alb, despărțind valuri untoase. Scuturare, claritate. Lumini de avarie clipind stins în șanțul inundat, unde mașina i se împotmolise. Resturi de mâncare trecând în șiruri prin lichidul nesfârșit de la picioarele sale, iar sunetul docurilor din depărtare rezonând ca un clopot leneș, legănând adăpostul temporar, unde Iakob putea dormi în poziție fetală. Nu fusese nimic grav până la urmă, însă cicatricea care îi rămăsese pe frunte îi scotea în evidență goluri bizare de memorie, goluri de sine și o tristețe asemănătoare cu sentimentul pierderii cuiva apropiat.

Din acea seară, Iakob nu își mai schimbă haina lungă, devenită în curând gri de prea multă folosință. Nu se mai îmbolnăvi, ca să nu mai fie nevoit să-și viziteze medicul. Nu mai mănca decât legume, cultivate în sere improvizate în pivniță, în pod și în grădină, ca să fie scutit de chinul cumpărăturilor. Viața lui Iakob Nader era o uriașă seringă, înfiptă în pielea unei lumi slăbite de efortul de a se purta pe sine de prea mult timp și lăsată în derivă. Iar efortul său era aerul împingând acul. Biblioteca îi oferea singura variație. De ani întregi, aici se strâneau lucrări, copii sau chiar unele manuscrise originale trimise de

universități și biserici din întreaga lume, dornice să beneficieze de părerea pustnicului ce reușise într-un mod inexplicabil să nu își facă vreun dușman adevărat.

Nu voia nimic altceva decât să lucreze. Dimineața îl găsea pe scaunul său de cireș cu spătar înalt, arcuit deasupra unei foi sau a unei cărți cu o lupă în mână, iscodind lumea dintre fărâmele de praf care se formau în jurul unei virgule sau la colțurile paginilor. Noaptea însemna doar o schimbare mărunță a poziției brațelor, o deschidere și închidere de rutină a maxilarelor. Frânturi bizare, fire de muzică îndepărtată, astrală, se strecurau uneori pe sub geamurile uriașe, vechi, acoperite parțial de plante agățătoare. Dar în mintea lui Iakob nu putea fi loc pentru ele. Doar câteva gânduri îl țineau în viață, puternice, fără repaus, reglându-i fluxul sangvin, tensiunea, bătăile inimii, capacitatea pulmonară. Într-o dimineață, decise că era destul. Avea tot ce îi trebuia pentru a putea, în sfârșit, începe. Un turn imens îl aștepta încă de la naștere, inscripționat în genele sale, vizibil pentru cei atenți în irisurile sale asimetrice, manifestat în semnul de naștere maroniu care îi acoperea umărul drept. Cărțile își vărsau conținutul pentru marele rug care era sistemul său analitic. Din fiecare religie, revelație sau manuscris mărunț extrase, pe cât era posibil, o esență. Din esență, sângea cuvântul care ar fi trebuit să o reprezinte cel mai bine. Iar din acel cuvânt se apucă să aleagă, aparent la întâmplare, în realitate după un plan secret și străvechi, bine ticluit în spatele frunții sale, câte o literă. Focul din trupul lui Iakob era nimicitor și se răspândea din centrul creierului prin sistemul său limfatic, spre brațe, până în vârful peniței cu care rotunjea vocala a 4 zile de reflecție, curba unui R lung de o oră sau punctul rotit până la înroșire a unui apostrof. Deceniul de când se așezase la birou se apropia de sfârșit în câteva zile, dar Iakob era de neoprit în frenezia sa. Una câte una, tainele fără vârstă ale imaginarului uman își desfășurau țesătura dinaintea privirii interioare a bărbatului aflat la mijlocul vieții.

Treptat însă, întunericul lin, care îi cuprindea casa de obicei, îi părea acum dur, sufocant și dușmănos. Noaptea se colorase în argintiu și vârtejuri corozive de negreală, iar bătaia inimii lui Iakob Nader începu să

reverbereze prin fibrele întregii vile cu violență și energia unui animal hăituit. Tăcerea era înnebunitoare, persistența ei scuturând din temelii o serie din conceptele fundamentale pe care Iakob își bazase existența. Camerele păreau că își răspund și se îngână într-un joc bizar, un fandango adus de peste cele șase mii de lumi ale epocii de aur lusitane, undeva între duritatea lui Manuel I și extravaganta glorioasă a morții stupide a lui Sebastiao I. O năzuință secretă fără șansă de rezolvare. În seara lui 12 iunie 1994, Iakob Nader se ridică de la birou pentru ultima oară, ținând în mână harta bifrazală către nexusul sacralului de pe pământ, lăsând o aură violetă imprimată pe scaunul din lemn întunecat de cireș. Aura nu se disipă în noapte. Și nu pierise nici a doua zi, când poliția împresură zona cu un cordon.

Cei care ar fi ales să intre în sala arhivelor noaptea, atunci când ofițerul de serviciu era ocupat să își aducă diferitele prietene pentru curse nocturne prin instituție, ar fi putut citi în dosarul "J.N. – În desfășurare", un raport al poliției ce descria cu patos tipic scena unuiia dintre cele mai ciudate fenomene din istoria recentă a orașului. Alea care ducea spre casa izolată de pe deal conținea urme de pași apărute recent (conform vecinilor interogați) în betonul care fusese turnat cu ani în urmă. Poarta centrală fusese spulberată de câteva salve de semiautomat de calibru mare. Fuseseră descoperite cartușe alcătuite dintr-un aliaj din ceea ce testele de laborator determinaseră a fi obsidian: fuseseră descoperite, 473 în pragul ușii, 127 în marele hol, 888 pe coridorul ce trecea pe lângă biroul de lucru al doctorului Nader, și unul singur în preajma intrării în sera din curte. Parchetul și lemnăria locuinței fuseseră supuse unor fluctuații violente de temperatură, ceea ce putea explica numărul foarte mare de transformări prezente în majoritatea camerelor. Ceea ce nu putea fi explicat era sursa acelor extreme. De asemenea, după teste extrem de minuțioase, se constata că substanța necunoscută ce provocase coloritul violet al scaunului de lângă masa de lucru nu era radioactivă. Orice altă urmă de prezență străină ar fi existat, incluzând amprente, fire de păr, țesături, salivă sau ADN dispăruseră odată cu Iakob Nader.

Continuare în pagina 31

harfa de iarba

POEZII
IONUT IONESCU

Ionuț Ionescu este *singur printre poeți*. Printre poeții douămiiști, desigur. Când spun asta, mă gândesc la formula sa poetică, în care "temele", motivele generației sunt regăsibile, dar, aș zice, oarecum surdinizate, într-o tonalitate atenuată. Îl diferențiază net de colegii săi de generație mai ales discreția, retractilitatea. Ionuț Ionescu își scrie poemele (dar și cronicile, eseurile), uitând, cel mai adesea, spre deosebire de cei mai mulți congeneri, că, pentru a te face "auzit", pentru a ajunge la celălalt, la ceilalți și, în cele din urmă, pentru a fi re-cunoscut și apreciat, nu sunt suficiente talentul și bucuria, seducția în sine a scrisuiui.

Ceea ce a publicat, totuși, până în prezent, în puține reviste, precum *Vatra*, *Orizont*, *Forum studentesc*, *Banat*, s-a datorat mai ales insistenței câtorva prieteni, colegi paveldaniști. Și, totuși, poemele sale, deși aparent detașate – așa cum opinam mai sus – de un anumit timbru, specific poezicii douămiiste, nu suferă de ceea ce s-ar putea numi defazare, desincronizare. Aderențele la *spiritul veacului* sunt detectabile, fie și dacă am aminti doar priza la real, amprenta cotidianului frust, a trăirii directe, mai pregnante, acestea, acum, în poezia sa recentă, dar și infuzia (neostentativă) de livresc și, nu mai puțin, o estompare a lirismului decorativ, "cerebral," de factură neomodernistă (nichitiană), cultivat cu oarece jubilație în textele sale mai vechi.

Demne de remacat, ar mai fi tentația "recuperării", o întoarcere discretă, prin fine canale scripturale, la un aer aparte, de "provincie", mai exact la acele ecouri, la acele repere tangente unui anume topos - banatic, i-aș zice – cu filiații ce pot ajunge la câteva nume semnificative ale optzecismului poetic timișorean: Ion Monoran, Adrian Derlea, Ioan Crăciun.

Rămâne iubitorului de poezie, șansa de a-l *descoperi*, în notele sale particulare și autentice, pe poetul Ionuț Ionescu, din/prin însăși lectura poemelor sale.

EUGEN BUNARU

Huruitul mașinăriei de cafea e tocit
îl aștept
femeia din fața mea are în mâini
oboseala zilei nefinčpute
se zice - și poate mai țin minte cînd
trec pe acolo -
că într-o lună după Sfîntul Andrei
cînd lupii urlă înțepenți în zăpadă
cîtiva rătăciți au îndrăznit să spună
ceva
Huruitul a fost mai intens
ca o roată a timpului desprinsă din
șenile...
Acum troleibuzele primăriei
duc către centru aceleași tăceri
proletare
și cînd frînează la intersecții
eu singur înjur amintirea mai tare
pietroasă
a satului meu dintre munți
dar asta poate că nu mai e o artă
poetică de azi
nasturele de la palton e deșirat încet pe
o ață
atunci cînd calc aiurit cu gîndul
numele străzilor
pașii sunt grei printre bălțile reci
Primăvara se uită trist
la degetele fetei care nu știu de ce
cară de la piață lîngă morcovi,
pătrunjel și alte verdețuri
ceva ce seamănă cu liniștea blîndă a
fostului Imperiu

În orașul acesta se întîmplă să merg
mult pe jos
așa cum mă uit cîteodată la clădirile
vechi
la balcoanele lor din Vechiul Imperiu
unde soarele poate a scorojit puțin din
vopsea
în acele veri – mă întreb dacă erau
terase
și oare Kaiserul se gîndea stînd la o
bere cu sfetnicii săi
că sătucul meu e din vremea romanilor
și cu el i se termină împărăția
că stră-străbunicul meu a fost bătut cu

credință
de *șandarii* cu pene - așa le spuneau -
și a fost adus mai tîrziu la ai lui
cînd războiul nu mai avea multe de
spus
La astea mă gîndesc acum
cînd vîd într-o baltă doar un chiștoc
pentru aceste amintiri pe care nu le
mai am
Sufletul meu este de închiriat

AMURG

Prin spatele gardurilor e răcoarea
odihnită în iarba
degetele lungi au miros de clorofilă
vor să strivească turla bisericii de după
deal
așternutul întins ca un copac peste
ochi începe să strige
ies încet pe coș dintr-o duminică pe la
capătul verii
sufletul mă ține de mîină

POVESTE LA ȚĂRM

Desfăcute pe sub colțurile timpului
stîncile abia respiră deasupra unei
mișcări
care intră în noapte și iese
Stăteam în port lîngă o grămadă de
odgoane și pînze
Vin multe corăbii la țarm
pe toate le primim
aduc mirodennii și ierburi rare din
Mările Sudului
dar mai frumos e cînd pleacă
zise prin preajmă un bătrîn cu ochii
lipiți de nesomn
Într-o vară m-am desfătat cu alte licori
mai blînde
din ținuturi cu briza întretăiată de un
cîntec
pe care nu îl înțelegeam
Cînd era gata să adorm
se făcea că visez
dar am simțit cum vine lîngă mine
îmi dă părul într-o parte femeia
avea coapsa de pește neprins
și parcă totuși îl vedeam despicat pe
punte
cum înfig harponul
se zbate

brațele mele țineau visul mai strâns
înțelegi
- sorbi o înghițitură de absint –
Nu vrei să rămâi cu mine
e un loc bun pentru pescuit și dealurile
sunt brăzdate de vii

Poate
i-am răspuns
dar să nu-mi ceri să-mi schimb cămașa
crescută prin piele în albastru
Așa te pot vedea cum intri în noapte și
ieși

CRONICĂ SENTIMENTALĂ
ROȘII DE GRĂDINĂ
ADRIANA CÂRCU

"*Kann ich bei dir sein?*" Întrebarea mă surprinde și mă bucură de fiecare dată și de fiecare dată nu mai contează dacă am timp sau nu; răspunsul este invariabil: "*Ja, du kannst bei mir sein*". Vecinul meu se strecoară ca o zvârlugă prin spațiul îngust dintre casă și gard, printre tulpinile mlădioase ale viei, pe sub brațele trandafirului agățător și ajunge în grădina mea. Mă așteaptă nerăbdător să cobor: avem treabă. Ne luăm stropitorile și ne așezăm disciplinați "la coadă". Eu răsucesc robinetul de alamă; el începe să caute "bani" prin tufele dimprejur. Pe cînd a adunat un pumn, stropitoarea mea e plină. După ce îmi dă două frunze de mentă ca să îl las la apă, pornim prin grădină cu stropitorile grele.

Primul este oleandrul din butoi, un pom de acum, care își apleacă florile grele; apoi măslinul cu o singură măslină, de care știm amândoi că trebuie să avem grijă ca de ochii din cap. Vin la rînd un ghiveci înalt cu toarte, din care se revarsă clopoței mov și ciuberele cu trandafiri, roșii, albi. Ne întoarcem la robinet; am ajuns a doua, dar nu trebuie să plătesc pentru că eu sunt singura care poate să-l deschidă. Trandafirul de un roz carminat, numit *Rose de Provence*, pe care i l-am cumpărat mamei într-o vară, de Sfînta Mărie Mare, este singurul care degajă un miros amețitor, drept care primește toată încărcătura de apă. După ce mai câștig o frunză de crețișor udăm rozmarinul, salvia, pătrunjelul, firul răzleț de mărar și via care se cățără peste terasă. Vin la rînd nalbele zvelte, gălbenelele, margaretele, hortensia - de care ne mirăm împreună că nu vrea nicidecum să facă floare - și *Der Stolz Wolfgang*; un pâlce de ramuri zvelte cu ciumăfăi galbene în vîrf.

Roșiile, în ciorchine greu, lucios, le lăsăm la urmă de tot. Ele vor fi plata trudei noastre. Ne așezăm pe iarba și adulmecăm mirosul înțepăcios. Le-am urmărit împreună de pe cînd erau doar niște boabe verzi, iar acum pulpa lor strălucitoare ne îmbie. Lugh ia una; iau și eu una. Ne privim și mușcăm. La început pielea întinsă și caldă opune o mică rezistență, apoi dinții o pătrund cu un pocnet și se afundă în vară - în vacanțele albe ale căror prânzuri le însoțeau cu telemea și pîine albă; în drumurile de duminică dimineața la piața din *Iosefin*; cu coșul de nuiete și cu banii strînși în pumn: "Să iei roșii, ardei și ceapă și mai ia și niște cireșe; nu uita de pătrunjel."; în salatele orientale de la Severin, unde bunica amesteca alte "șapte mode" de ierburi, numai de ea știute, în carnea fermă și aromată de roșie. Lugh îmi spune că e bună fără să-l întreb; are trei ani și eu sper ca asta să fie prima lui amintire, dar el a și uitat că mai avem de udat și o ia la fugă prin grădină cu un chiot ascuțit. Un strigăt pe care mi-l amintesc atît de bine din toiul jocului, în curtea de la *Maria*; din *Parcul Central* - pe ringhișpil, în vîrtejul amețitor de culoare - sau de la *Usoda*, ștrandul mic al cărui zgomot îndepărtat mă făcea să freamăt de pe pod și să înțeleg cu greu de ce nu pot zbura. Un strigăt care știu că este bucuria pură a vieții țâșnită spontan din adîncul ființei; bucurie pe care azi o caut și o teaurizez atît de trudnic.

Din cer răspunde un stol de lăstuni. Luke se aruncă pe cerga întinsă la umbră și începe să zvârle cu perne. Îl învăț să le poarte în spinare și apoi îl învăț să se dea de-a rostogolul. Întinși pe spate ne uităm împreună la ce se mai întîmplă prin cer și care brad e mai înalt, după care ne apucăm de adunat avioane. Păsările săgetează albastrul încremenit. Avioanele sclipesc tăcute. Eu am trei, el are două.

Din grădina vecină se aude o voce, "*Lugh, komm essen!*"

Heidelberg, 7 August 2009

POEME

EUGEN EVU

ALEAN ȘI ALINARE

Gândirea-n cercuri tot mai largi te minte
Cerul din ape, cerul din cuvinte
Nici jos, nici sus i-aducerea-aminte
Memoria profană,-n sacru-s sfinte
Ce este și a fost mai dinainte
Roiuri stelare recele-fierbinte
Noian rotind a Timpului sorginte
Privirea le sărută Hiacint e

Al Visului trezindu-ne spre moarte –
Hierofania paginii din Carte.
Uimiri și dumeriri, uitând Misterul
Să-și vindece nesațiul lumii cerul
Și dăinuind ființa-n neființă
Transcende-ntre credință și știință
Tu, suflote-al luminilor bătrâne
Ești iubitor cum Dumnezeu de Sine.

Foamea și setea, dor ce arde-n mine
A dăinui prin Dainele Divine
Ființa se visează să ne-alinte
Alean și-alienare
prin cuvinte...
Iubesc prin oglindire, zeu și zee,
Sunt Omul, vânător de curcubeie.

ÎNTOARCEREA ÎN SAT
SAU CEALALTĂ
MEMORIE

Unde a fost răscrucea
Piatra scrisă mă știe.
Fagurii curg băuți de vântul pădurii
Arse aurele peste zidurile fără de umbre
Se războiesc albinele cu viespii
Ecoul e memoria secată a Văii
Vin și se duc vin și se duc
Umbre de păsări frunze de nuc
Nu știu moșul ori tata cel tânăr
Bate coasa subțiată de fânețe
Zemuie soare ultima răcoare
Zahărul ruginit al înnegritelor teascuri
Amintiri care nu îmi aparțin
Iată, îmi zgâlțâie inima

Tăiați au fost bătrânii pomi
Altoiți din rumoarea trezitelor
Eresuri și spaime spre ziua
Care dezgroapă din vrajă cuțitele
Nici țipenie pe drumul în sine surpat

Invers aiurând ceasul din turn
Și răgușit cucul
Se ceartă cu mierla

În clopotul spart
Unde noi
Ne-am iubit copilandri
Altfel decât acum
Neștiutori de-o moarte
Nici împărțită, nici a despărțirii
Singur să înfrunt
Numărul cu gheare al misterului

Dacă ai fi dacă ai mai fi
Scutură nucii neculeși
Tânguire de cântec bătrân
Dacă ai fi dacă ai mai fi
Să frângem simplu sărutul în două
Umerii cuiburi de fluturi
Brațele ramuri ceruind ogivele
Amurgului
Visații copii să aibă un semn al lor
De adio
Ci sălbatică-i via piersicul
s-a prăbușit sub sâmburii pietrelor
seara își alungă umbra peste vraniță,
smeurul ghimpat și urzicata jelanie
toate se zbat să alunge ce am fost

memorie vindecată de tumultul
sublunarei condiții și-n spinuri
grohăie mistrețul atroce
al unei tristeți mai înalte ca moartea
mai grea de semințe ca sufletul

În spatele casei de lemn
doar fântâna și ciubărul
cu stele limpezi
licărind azimutul
celeilalte cunoașteri.
Moșul, sau tatăl cel tânăr, bate pe vânt
subțiată coasă
eu număr bățăile inimii.
Unde a fost răscrucea
Piatra scrisă mă știe.
La ieșirea din sat
Vis trezit din ucidere.

MIEL AL DURERII...

Miel al durerii ce-ai tăcut prin vârstă
Te-aud la înverzirile pascale
Barbar misterul gnozei sincretiste
Atroce-ți pregătește magic-triste
Ritualul înjunghierii, sublunare...
Plâns de copil al speciei bătrâne !
Te-aud la înnoirea primăverii
Altoi nevindecat, cerești suspine,
Logos străpuns ca rit al învierii...

Cuvânt tăiat, căzut din cer, cuțit
Ca milenara morții preoțime
Zei canibali pretins divinei Crime
Să-ți primenească hramul răsucit
Miel al iubirii ce din nemurime
Sub stigme-abați vărsările de sânge
Ca indulgențe! ... (nu le-aude Nime !)
Măcel pascal! Tu, inimă, nu-mi plânge,
Plăcute morții jertfele sunt crime.

Păstorii orbi ai foamei mănă turma:
Înjunghie miel-umanul. Rituală...
Întunecita spaimelor cabbală,
Sieși oculă lege-arhetipală
Esența asuprită-n om o-nșeală –
Te-aud cum plângi în noi, damnat tăierii.

Celor Străini plăcută li-i dovadă.
La Moria geloasa dogmă-și spală
De inocentul sânge-al crimei urma...
Sânge-mproșcat în cartea de zăpadă
Stelara glifă arde și ne pradă
Prin chiar idolatria învierii.

Fiu din cuvânt născut, ci nu făcut!
Nu plânge-n vis bătrân, Miel al Durerii...
În paradis vor înflori iar merii
Gustând sămânța cu amar ocult,
Cunoașterii altoiul vindecării
Cel reprimat ca dar, prinos plăcut,
Se-nfrupte-n noi misteru-mpreunării.

CATRENE

Măsura-n timp a clipei nu se ține
Nici cât un fulg ce-a scânteiat murind
Pe buzele cuvântului său blând
Injectia mortală de albine

Subcuantica vocabulă solară
În infinitul mic ce nu transpare
Ființa n-are timp văzând s-o doară,
Nici cristalinul lacrimă de sare

Ci poate totuși este-un Altceva,
Un timp ce altui timp îi aparține
Lumină dinainte de-a visa ?
Sărutul nopții-l dăruie, s-aline

Cealaltă moarte, dintr-o altă stea
Sau cine ?

POEME

ANDREI NOVAC

SIMFONIA UNEI
AȘTEPTARI

Soarele nu o să iasă astăzi
după atât de multă ploaie,
să nu te miști, îi ziceam,
o priveam îndeajuns de mult
ca să îmi dau seama
că îi este frig,
lumina se plimba peste noi,
până deasupra apei,
dădea o stare cenușie,
mă uitam doar în larg,
ea s-a întins și ne-am luat de mână,
simțeam amândoi ploaia,
ne-am desprins și ne-am aruncat
când eram deja cu picioarele pe nisip,
simțeam tot mai puțin frigul,
a fost bine, avea să îmi spună,
apa era tot cenușie,
dăre de sânge lasă doar copacii înșirați
ca în oglindă prin cer,
soarele nu avea să iasă,
înotam, apoi ieșeam tot desculți,
ne-am luat papucii
și am fugit înfășurați în cearceaf,
alergam tremurând când ne intra
câte o pietricică între talpi și pământ,
ajunși sus ne adăposteam sub acoperișul
unei case,

ploua din ce în ce mai tare,
soarele nu avea să mai iasă,
apa era cenușie, nouă ne era frig
și ne țineam de mână..

NOSTALGIA UNOR
ANOTIMPURI

Să mă cauți și să mă rănești
cu gura plină de flori,
orice îmbrățișare pe care ai putea să o
dai vântului
se face inimă în umbra picioarelor care
rănesc
pământul cald, aproape la fel de cald, ca
și genele
care închid parcurile cu frunze până
aproape de stradă.

Să mă cauți și să mă săruți
cu toată lumina care țâșnește
dintre mașinile rupte parcă din întuneric.
Să mă lași pitulat între flori
ca între visele prin care se tremură
de la fiecare aripă care acoperă
nostalgia copacilor care fug desculți
tot mai departe de limita de sus a

pământului.
Să răsucim viața asta, să ne pitulăm
printre cearceafurile puse la uscat,
Să fugim prin ploaie până apa se face
ninsoare,
până când piesa de teatru se joacă peste
picioarele tale.

LINIA ORAȘULUI

Locul în care întorc tramvaiele
este linia orizontului unui sărut,
străzile se desfundă din pricina limbilor
sărute
care sufocă palmele pe care ni le
aruncăm peste umăr
ca o dâră a buzelor care fac umbră pe
întuneric

Locul unde întorc tramvaiele ascultă
liniștea
cu o altfel de ureche
peste timpanele cerului pot aseza carnea
ta
sprijinită în permanență pe oase.

Locul în care întorc tramvaiele e o piață
uriașă
în care creștem limite ale luminii
cu buzele și brațele noastre.

POVESTE DE IARNĂ

prin ochii plânși de dimineață
văd caii alergând, mașinile
în ritmul amețitor al frigului
și al aburilor strănutați prin uitare
ca singure fantome ale stării
prin care tu ai putea să pleci.

să ne strângem viața
în brațele calde ale pietrelor
care deja au căzut
cu o inimă închisă în cearceafuri ude.

cu toți ochii îmi revin gândurile prin
uitare
când din coridoarele blocurilor tâșnesc
în pustiu câinii,
nimic mai frumos
decât ceața căzută înainte de vânt.
să nu mai spunem nimic,
se aud tot mai multe sunete care numără
timpul prezent,
prin culoarea alb nu există umbre.

ÎN TRE VIRGULE, LINII ȘI PUNCTE

MONICA ROHAN – IOAN ȘANDRU ROHAN

Undeva într-o mansardă de casă solidă, istorică, veche, cu tramvaie într-o parte și grădini în cealaltă, undeva într-o lume blândă, calmă și cu multă răbdare, poți întâlni doi oameni cum trebuie să fi existat la începuturile binelui: Monica Rohan și Ioan Șandru Rohan. Soț-soție, arhitect-scriitor, blajin-blajină, barbă călugărească-chip de copil, amândoi sub cupola unei mici lumi unde e un privilegiu să intri. Un loc în care am pătruns sub forma unui examinator indulgent – de vreme ce șoptitul și pasatul le-am îngăduit din start – cu întrebări puse pe bilețele (ca la cel mai ușor examen oral ce se poate închipui) și având ca martor o Gesi, câine izgonit spre sfârșit de dialog pe motiv de miros. Îndrăzniți! Intrați!

- Din arhitectură trăiești. Din poezie mori (de foame). Societatea le valorizează corect? Monica Rohan pasează întrebarea spre soțul său.

Ioan Șandru-Rohan: Nu le valorizează corect. Dar problema e că nu se trăiește din calitatea arhitecturii. Dacă s-ar trăi așa, ar fi o altă ierarhizare și o altă valorizare. Există arhitecți buni care au puțini bani și arhitecți proști foarte prosperi. Trăiești dintr-un alt fel de iscusință, pe care o ai sau nu o ai ca arhitect, de a reuși să ai cât mai multe lucrări, și nu din calitatea lucrărilor. Sunt arhitecți care-și folosesc ștampila de arhitect mai mult decât alții, dar asta nu înseamnă că sunt mai buni.

Monica Rohan: Măi, dar mori frumos, poetic.

- Se întâlnesc vreodată poezia cu arhitectura? Dacă da, unde? Dacă nu, de ce?

Ioan Șandru-Rohan: Ele ar trebui să se întâlnească, dar asta nu se întâmplă și îți spun și de ce. Arhitectura presupune mult studiu, pragmatism, acumulare de cunoștințe diverse, presupune un social, o politică, multe lucruri care nu au nicio treabă cu poezia. Și e o activitate foarte rațională, nu intuitivă. Deși în prima fază, cea de schiță, e nevoie și de intuiție. Și de imaginație. După care începi să calculezi, să relaționezi...

- Te simți bine în zona asta?
Ioan Șandru-Rohan: Eu mă simt bine...
Monica Rohan: Ce-i prea bine nu e bine (râde).

Ioan Șandru-Rohan: Mă simt bine pentru că nu am descoperit altceva. Nici nu am căutat.
Monica Rohan: Lui îi place ce face. Îi place foarte tare. Și joacă cinstit. E greu să fii simplu, să fii limpede, armonios, coerent. Vezi? Așa-i și cu poezia. Să fii autentic, fără scâlâmbăieli... E tocmai "*pur-și-simplu*" ăla la care-i cel mai greu să ajungi. Da' știți voi... Simplitatea... așa-i de dificilă! Că ne tot învârtim de facem noduri în jurul ei!

- Cum te împaci cu imprevizibilul?
Ioan Șandru-Rohan: Cred că mă împac bine, dar nu-mi place imprevizibilul. Nu mă simt foarte confortabil când întâlnesc o situație imprevizibilă. Dar mă descurc. Nu caut imprevizibilul, nu sunt aventurier, și de aceea cred că nici nu s-a adunat în viața mea.

- Viața e ca o portocală, moale pe dinăuntru – îl citez pe colegul meu de Cărturești, Marius Parghel. De acord sau împotriva?

Monica Rohan: Viața e mâncabilă (*mai târziu revine la întrebare*). Într-o portocală un anotimp, să privesc prin ferestrele ei de lumină, sâmburii ei de fildeș amărui să-mi fie grădină... ș.a.m.d. Știi? – acum fac o paranteză – la mine se împacă prăpastia cu fluturile. Abisul cu floarea. Dramatismul cu copilăria. Mă mir și eu. Câteodată... Mare lucru să poți fi cum ești... să-ți permiți... Trebuie să fii cam naiv sau "tăcă", nu-i așa!? ...Lasă...

Ioan Șandru-Rohan: Ea are o poezie în care spune că locuiește într-o portocală.

Monica Rohan: Dar mint! Privești prin ferestrele portocalei, prin porii ei, dar aștepti, măi. Aștepti să fii mâncat. Asta e sensul vieții într-o portocală.

- De ce e frumoasă piatra de râu?
Monica Rohan: Pentru că e curată. Toată vremea.

- Construiți în/pentru Timișoara din cuvinte, puncte și linii. Amândoi trainic. Trăiți în locul pe care vi-l doriți?

Ioan Șandru-Rohan: Da și ba.
Monica Rohan: În partea de deasupra. Dacă tragi o linie, în partea de sus, da și în partea de jos, nu.

Ioan Șandru-Rohan: Noi avem aici unde stăm ferestrele spre grădini, iar deschiderea asta face viața mai frumoasă. Monica... cred că ...

Monica Rohan: Eu zbor de câte ori vreau. Și am unde să zbor. E colosal zborul ăsta, dar mă întorc acasă.

Ioan Șandru-Rohan: Ea a avut sute de fotografii făcute de la fereastra asta în diverse anotimpuri, ore ale zilei. Cu grădina ce se vede de la fereastră. Erau atât de diverse... Și toate sutele alea, nu erau mari, făcute cu aparat cu film, le-a expus în Galeria 28.

- Deci tu ești, Monica, un martor al Timișoarei de la înălțime?

Monica Rohan: Nu al Timișoarei. Al grădinilor Timișoarei. Uită-te și tu pe fereastră. Vezi numai grădini. Asta ne salvează!

- Revin la întrebare: trăiți în locul pe care vi-l doriți?

Monica Rohan: Nu. Eu nu m-am acomodat în Timișoara de când am venit din Lugoj. Prima descindere s-a petrecut în clasa a VIII-a (*undeva la începutul anilor 70 – n.n.*), când am venit la Liceul de Artă. Atunci l-am cunoscut pe Ioan. Care era într-a X-a... Mie îmi e dragă Timișoara, dar nu este Timișoara mea. Nu simt că e Timișoara mea, deși are farmec. În Timișoara mă rățesc. Vezi!? Nu te poți rățaci dacă ești "acasă". Dar Lugojul mi-e drag. În alt fel, e drept. Mor de dor de Lugoj. Aștept să vină vinerea, să mă ridic și să plec la Lugoj. Ai de mine! Lugojul are câmpul unde am copilărit.

- Ce are Lugojul și nu are Timișoara?
Monica Rohan: Lugojul are copilăria mea, Timișoara nu o are.

- Cauți un loc al amintirilor?

Monica Rohan: Nu, eu mă caut pe mine. Și nu mă găsesc aici, dar acolo da. Calc pe pașii ăia mici pe care i-am lăsat eu acolo. Dar aici nu-s.

- Cum se vede Timișoara de la mansardă?

Ioan Șandru-Rohan: Ca o grădină.

Monica Rohan: E o greierime toată noaptea.

Ioan Șandru-Rohan: N-are nicio legătură cu Timișoara greierimea asta

Monica Rohan: E un tampon

Ioan Șandru-Rohan: Nu știu cum se vede Timișoara...

Monica Rohan: N-o vezi la fel, nici de la aceeași fereastră.

Ioan Șandru-Rohan: Mie îmi place mai mult Timișoara decât îi place ei, dar...

Monica Rohan: Și mie îmi place Lugojul mai mult decât lui, dar... (*râde*)

- Cum poți refuncționaliza o viață abandonată?

Ioan Șandru-Rohan: Dacă ar fi la fel de ușor ca și cu o clădire ... cu un corp de om... La o clădire e mai ușor, că te ajută și alții.

Monica Rohan: Și nu sunt împotrivorile așa de mari. Trebuie să găsești punțile pe care să poți circula.

- Creați. Amândoi. Responsabilitatea voastră față de creație se încheie când ați pus punctul/ultima linie/ultimul unghi sau abia atunci începe?

Monica Rohan: Măi, nimic nu se sfârșește, nimic nu se încheie. Niciodată. Nu pot să zici:

gata, am terminat, am înfăptuit. Nu, într-o viață nu închei nimic, lași tot în urmă neterminat.

Ioan Șandru-Rohan: De acord. Nu pui niciodată punctul, nu tragi niciodată ultima linie. În ceea ce fac eu cu atât mai mult, deși lumea ar fi tentată să zică că treaba noastră se încheie după ce am făcut un proiect și s-a construit casa. Aparent așa este, dar un proiect este o premisă pentru un altul. Ele se continuă, se leagă. Totul se leagă.

- Ceașescu s-a văzut creator sau demolator?

Monica Rohan: Creator în demolare.

Ioan Șandru-Rohan: E clar pentru toată lumea, cred, că el s-a văzut un creator. Dar în prostia lui nu știa cum să creeze. Nu-mi place să mă raportez la epoca aia și să vorbesc prea mult despre acele vremuri. A fost o experiență nefericită.

- Ca arhitect ar trebui să fii sensibil la ce s-a întâmplat atunci: demolări de biserici, de case, distrugerii în arhitectura orașelor, tot felul de atrocități...

Ioan Șandru-Rohan: Se întâmplă și acum. Nu sunt dictate de o persoană, sunt făcute cu seninătate de mulți alții, pe care nu-i cunoaștem.

- Nu la aceeași intensitate.

Ioan Șandru-Rohan: Pentru că nu e făcut urmărind niște programe "mărețe" cum era atunci. Se construia la altă scară. Dar sunt multe intervenții mici, aparent minore, care, adunându-se, pot schimonosi un oraș. Fără să ne dăm seama și fără să existe un vinovat. Se întâmplă cam peste tot, nu doar în Timișoara. În București cred că mai mult ca în altă parte. Și în unele sate se produc modificări de tipul acesta. Nu există din păcate o educație minimală de care ar avea nevoie oamenii politici care decid în momentul acesta ce se întâmplă și mai ales cum.

- Ce păstrați în colțul vostru de comunism?

Ioan Șandru-Rohan: Cred că păstrez unele obiceiuri și cam atât. Obiecte nu am păstrat. Nu știu exact ce obiceiuri, dar sunt convins că există. Nu știu...Nu am fost nici membru de partid, nici... Ar fi vorba despre obiceiuri comune, pe care le au cam toți care au trăit atunci.

- Un semn de carte are rostul ăsta, de a-ți arăta unde te-ai oprit, unde te afli. După același principiu te însemnează și viața?

Monica Rohan: Abia atunci când te oprești, vezi unde ești. Te uiți în dreapta și stânga. Când te grăbești, nu vezi. Nu știi pe unde umbli. Vrei să vezi unde ajungi, dar nu vezi unde ești. Eu am primit semne și m-am bucurat. Știi ce m-am bucurat... Nu pot să spun la toată lumea.

Ioan Șandru-Rohan: Trebuie să te oprești. Și în creație, că vorbeam despre ea. Nu poți

continua într-un ritm pe care l-ai vrea. Pentru că...

Monica Rohan: ... riști să ai succes. Succesul te dă gata.

- Dacă până la urmă viața e o probă de viteză și nu una de maraton, de rezistență?

Ioan Șandru-Rohan: Din păcate e o probă de viteză, adică mulți o percep așa și ești tentat să o privești așa, ești obligat, de multe ori inconștient, să alergi orbește.

- Ce-ți place mai mult: răsăritul sau apusul?

Monica Rohan: Nu, aici se tace! Dar îți dau voie ție, Cosmin, să răspunzi (*pauză*). Apusul tot de copilărie, tot de Lugoj mă leagă. Eu voiam să ajung acolo. Vedeam linia aia, vedeam soarele, mi se părea atât de aproape. Mai-mai că-l puteam atinge dacă o luam de-a dreptul, pe câmp. O poezie din *prima* tinerete, i-am zis *Cercul Soarelui*, poeziam eu acolo – cu gravitate! aveam vreo 14 ani – despre "drumul" rotund, de continuu răsărit-apus-răsărit... Așa-i. Totuna. Dar bucură-te că ajungi la apus, bucură-te la răsăritul soarelui... Sunt daruri...ce daruri! Să fim recunoscători. Soarele e un cadou. Și pământul. Vezi ce daruri face Cel-ce-face!?

- Mie-mi place foarte mult cuvântul multumesc. Aveți un cuvânt pe care îl înțelegeți altfel decât ceilalți?

Ioan Șandru-Rohan: Nu cred și nici nu aș vrea să am un cuvânt pe care să îl înțeleg altfel decât ceilalți.

- Un cuvânt care să aibă o altă rezonanță decât în vocea celorlalți... Să îi dai o mai mare importanță decât o primește din partea altora.

Ioan Șandru-Rohan: Mai multă importanță - da, dar un sens contrar diferit – nu.

- Când închideți ochii, vedeți întunericul sau vi-l imaginați?

Monica Rohan: Nu-l văd și nu mi-l imaginez. Întunericul nu e cel pe care îl vezi închizând ochii.

- Din cărțile scriitoarei Monica Rohan se poate construi o casă. Din casele arhitectului Ioan Șandru Rohan se poate clădi o lume. Continuarea?

Ioan Șandru-Rohan: La asta nu răspund.

Monica Rohan: Hai să văd întrebarea. Asta nu e smerită și Ioan tocmai a recunoscut... O lume pentru cine? Și o carte – cine să o locuiască? O casă la care să îi deschizi ușa și să îți vină cât mai multă lume – ar fi formidabil. Dar să locuiești într-o casă pe care ți-ai făcut-o singur și să nu te viziteze nimeni, degeaba.

- Bătăile inimii înseamnă totul în viață?

Monica Rohan: Hai să lăsăm o întrebare nerăspunsă, vreți?

Dialog provocat de
Cosmin LUNGU

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÂNTĂ

DANA CHETRINESCU

Presa ne informează că un grup de tineri amatori de senzații tari și dornici să rămână în mințile și inimile urmașilor au întreținut relații necuviincioase cu niște biete necuvântătoare țepoase. După care au ajuns la spital. Așa le trebuie, ar spune orice persoană fizică sau instituție pentru protecția animalelor, care se sesizează pentru mult mai puțin decât asemenea grozăvii. Bunăoară, o asemenea asociație a acuzat lanțul de magazine Ikea de cruzime asupra animalelor, întrucât vinde carne de ren. Reclamantii susțin că metodele moderne de vânzare a animalelor le stresează fizic și psihic și cer ca aceste produse să fie scoase de pe rafturi. Aproape 70% din renii suedezi omorâți sunt pui, ceea ce înseamnă că ei mor fără ca măcar să vadă zăpada, spune grupul britanic de protecție a animalelor "Viva!". Grupul susține că vânătorii dau buzna peste reni cu elicoptere, îi prind cu snowmobilele și îi târăsc sute de kilometri. Ikea vinde 130 de grame de salam de ren cu 2,03 euro și 100 de grame de carne de ren cu 2,61 euro în magazinul său alimentar, tipic suedez și obsedat de articole "bio", dimpreună cu alte specialități, cum ar fi chiflele de orez sau chiftelutele de migdale. Pentru scandinavi, carnea de ren reprezintă o mare delicatessă, cârnații obținuți din acest grațios animal fiind considerați deosebit de apetisanti.

Britanicii iubitori de reni de la "Viva!" au convins deja unele supermarketuri să nu mai vândă cangur și alte cârnuri exotice, obținute în modalități care în Marea Britanie ar fi ilegale, informează *Daily Telegraph*. Pentru reni, însă, ei ar face chiar moarte de om. De parcă vânătoarea în sine nu ar fi destul de stresantă, spun ei, renii sunt apoi transportați 1000 km până la măcelărie, unde, după toată această teavatură, aproape nu mai contează ce li se întâmplă. Așa că Ikea este rugată să dea dovadă de bunăvoință și să vândă mai bine gem de măceșe la borcân. Ikea a negat că ar avea un comportament crud, întrucât ei întrunesc toate standardele. Ikea spune că snowmobilele se folosesc nu din fantezie, ci pentru că – ce să-i faci! – renii locuiesc cam departe, la munte, și, în lipsa săniiuței lui Moș Crăciun, a fost nevoie de motociclete, elicoptere și alte asemenea vehicule. În ceea ce privește transportul renului la abator, furnizorul magazinului suedez se jură că urmează aceleași legi care se aplică tuturor animalelor domestice din Suedia, care conțin un timp maxim al transportului, pauze și acces la apă.

Să nu mă înțelegeți greșit. Tonul ușor ironic al relatării de mai sus nu se datorează scepticismului cu privire la drepturile necuvântătoarelor. Din contră; cunosc îndeaproape câțiva maidanezi locali absolut onorabili, care ilustrează perfect morala cântecului interpretat, în spirit ecologist, de Mihai Constantinescu: "Iubiți și câinii vagabonzi; sunt mai cinstiți și, uneori, mai lorzi" – firește, textierul nu a găsit o altă rimă! Știm cu toții că, până nu le-au pus asociațiile de protecția animalelor și Comunele pistolul la tâmplă, Lorzii au vânat vulpea fără nici o restricție ecologică sau umanitară, în fiecare an, în a doua zi de Crăciun. Dar maidanezii pe care îi frecventez eu sunt sfioși și calmi și știu să supraviețuiască. Ceea ce – o putem spune fără să consultăm bloguri în genul celui numit cutu-cutu.ro (a se citi, desigur, "ț-ț") – nu e un lucru simplu. "Japonez mușcat de maidanez" – "Maidanez aruncat la tomberon" – "Pensionară sfâșiată pe maidan" – "Câine bătut și otrăvit" – aceste știri ni se perindă veșnic prin fața ochilor, ca la un meci de ping-pong, rămas veșnic în remiză. Într-o parte, se sumește comportamentul civic: un grup de studenți francezi din Bordeaux au făcut turul Balcanilor pe bicicletă; cel mai mult le-a plăcut în România, unde nu i-a oprit poliția; neputându-se plânge, asemeni concetățenilor europeni motorizați, de lipsa autostrăzilor din România, datorită vehiculului prea puțin

pretențios la cârma căruia se aflau, ei s-au declarat mulțumiți de ospitalitatea specific românească; doar un lucru i-a cam pus pe jar: maidanezii, ca și câinii de rasă și clasă de pretutindeni, au o anumită intoleranță la mișcarea roților de bicicletă. În cealaltă parte, stă de strajă mila creștinească: "Popoarele care dau cu pietre în câini stau foarte jos pe scara umanității", spunea nimeni altul decât George Călinescu. Avem sute de mii de câini fără stăpân. Ce facem cu ei? Iată o întrebare ce merită adresată atât celor care îi hrănesc sporadic, cât și celor care îi lovesc cu pietre sporadic. Legea a interzis eutanasierea, adăposturile sunt pline, câinii se plimbă pe stradă și se înmulțesc fără ca măcar să le treacă prin cap că încalcă legea. Nici adopțiile nu mai sunt foarte la modă: acum, în plină criză economică, cine mai are grija unor câini care: 1. nu au drept de vot; 2. nu achită taxe la buget; 3. atacă cetățeni care apoi trebuie spitalizați în contul asigurării de stat. Ceva-ceva tot s-ar putea face: mai țineți minte cum arătau străzile din București în ziua summit-ului NATO? Răspunsul corect este: arătau foarte bine și foarte *goale* pentru că, timp de trei zile, specia canină era pe cale de dispariție în capitala românească. După plecarea lui Bush și Putin, însă, cățeilor li s-a făcut vânt la loc pe șoselele cu patru benzi proaspăt asfaltate și spălate cu șampon. Mai sesizăm un lucru în știrile de tip ping-pong exemplificate mai sus: dacă pentru titlul "Un japonez omorât de un câine" ne este foarte simplu să ne imaginăm consecința – făptașul a fost prins și închis după gratii, apoi, după termenul legal de 14 zile, s-a transformat în săpun la fabrica din apropiere, pentru un titlu de genul "Maidanez ucis cu bestialitate", rămânem în ceață: nimeni nu este tras la răspundere, cu toate că făptașul a fost depistat.

De aici, ajungem la un alt subcapitol al problemei – explicațiile de ordin psihologic. Puteam sta liniștiți: în ciuda avalanșei de știri despre cruzime asupra animalelor de la posturile de televiziune românești, nația mioritică nu e nici mai sadică, nici mai blândă decât altele când vine vorba de necuvântătoare. Strangulatorul din Boston, de exemplu, un soi de Jack the Ripper în variantă yuppie, care a ucis nu mai puțin de treisprezece femei, a mărturisit că, în copilărie, era campion la tir cu arcul pe ținte mobile alese dintre animalele de companie ale vecinilor. Ucigașul BTK (de la *Bind, Torture and Kill*, "Leagă, Torturează și Ucid" – pare-mi-se), care a terorizat Kansasul timp de 10 ani, își omora timpul spânzurând pisici – și asta până la vârsta de 14 ani. Recent, polițiștii și procurorii de peste ocean au înțeles ceva, util nu doar documentarelor de la Animal Planet, și anume că actele de cruzime asupra animalelor merită toată atenția, întrucât de multe ori acestea sunt primele semne ale unor comportamente patologice ce sfârșesc prin omucidere. FBI-ul a conchis chiar într-un raport recent: criminalii și violatorii sunt copiii care n-au învățat niciodată că nu e bine să scoți ochii unui câțel.

Pe la noi, e o foame așa de mare în mass media, încât autoritățile și dacă ar vrea, nu le-ar putea lua televiziunilor una din jucăriile preferate: pe lângă Elodia și Fernando, homosexualul de la Caransebeș, nimic nu le place acestora mai mult decât refrenul popular "Pe mine m-ai omorât, da' cu calu' ce-ai avut?" În consecință, deși câinii vagabonzi sunt o problemă națională, știrile despre aceștia fiind întotdeauna frumos asezonate cu strigături politico-electorale, calul rămâne un adevărat topos jurnalistic: un țaran beat și-a lovit calul cu ranga pentru că acesta a refuzat să mai meargă; un cal bătrân și costeliv a fost abandonat pe un teren viran de la marginea capitalei; un țaran beat (altul!) și-a mânăat căruța drept între roțile unui jeep: el nu a pățit nimic, dar calul a murit; caii nimănui au fost tratați gratuit la punctul veterinar din localitate etc,

etc. Explicațiile gen FBI nu prea importă la noi: nu mai stă nimeni să vadă dacă țaranul beat care a dat cu ranga în cal anul acesta va mai exersa lovitura și la anul, pe concubină sau pe vecina de 80 de ani. Efortul presei în care am citit despre ucigașul BTK sau al canalului de televiziune care difuzează procese intentate oamenilor în numele animalelor este acela de a extrage cu tot dinadinsul o morală:

don't kill (animals) and drive. Nu lipsa terenului pentru un joc de cuvinte adecvat în limba română ne frământă pe noi; "cine fură azi un ou, mâine va fura un bou" este o găselniță chiar mai bună decât cea anglo-saxonă, ea având deja, profund înrădăcinată în subconștientul colectiv, componenta zoo. Dacă astăzi dăm în cutu-cutu.ro, mâine riscăm să ni se viruseze carcasa.

GOGOL CEL GOL

CIPRIAN VÂLCAN

Nu degeaba se spune că America e țara tuturor posibilităților! Aici totul e posibil, chiar și să te alegi cu ace în organele genitale. Li s-a întâmplat unor ruși care au plătit un astfel de preț pentru că au încălcat legea americană care le interzicea să facă sex cu... un porc spinos.

Astfel că, potrivit ediției englezești a publicației *Pravda*, cei doi ruși din Sankt Petersburg, care se aflau în vacanță în Florida, au avut parte mai mult de durere decât de plăcere, întrucât au trebuit să-și îndepărteze acele din organele genitale și să-și trateze inflamația timp de câteva luni.

Când au ajuns în America, lui Anton, 32 de ani, și lui Evgheni, 30 de ani, li s-a dat o carte cu cele mai bune legi de pe tărîmul pe care pășiseră. De exemplu, în Columbia este interzis sexul în orice altă poziție decât cea a misionarului. În Kentucky nu ai voie să intri cu un leu la cinematograful, iar în Florida este strict interzis să faci sex cu porcii spinoși" (*Ziua*, 18 mai 2009).

Pentru a sprijini ambițioasele proiecte ale lui Vladimir Putin, care se pregătește să invadeze China în jurul anului 2015, să cucerească Japonia pînă în 2020, urmînd să primească apoi propunerea de a deveni primul președinte rus al Statelor Unite cu ocazia împlinirii vîrstei de 80 de ani, serviciile secrete din subordinea sa au pus la punct un plan extrem de minuțios, vizînd o serie de experimente insolite referitoare la limitele fiziologiei umane. Se pare că, ținînd seama de imensele probleme demografice ale Rusiei, una dintre direcțiile investigate cu predilecție este aceea a sexualității, iar Anton și Evgheni, pomeniți în ediția engleză a *Pravdei*, nu sînt decît doi dintre cei peste 400 de agenți trimiși în întreaga lume ca să experimenteze coitul în situații periculoase sau exotice. Chiar dacă destul de chinuitoare, inflamația lor genitală nu le-a pus viața în pericol, iar după cele cîteva luni necesare pentru însănătoșire, ei vor fi trimiși să-și refacă moralul pe Coasta de Azur. În schimb, cu totul alta a fost soarta celor 27 de spioni ruși morți în misiune. Unul dintre ei a fost devorat de un aligator căruia încerca să-i demonstreze eficacitatea tehnicilor taoiste de retenție seminală, un altul a murit încercînd să violeze o girafă, un al treilea a fost ucis cu un bolovan de un cioban italian care l-a surprins mîngîindu-i cu prea multă tandrețe oaia preferată, în vreme ce ambasadorul rus la Berlin, participant voluntar la proiect, a sfîrșit strivit de partenera sa de 435 de kilograme, fiind scos de sub corpul imens al acesteia de echipele de descarcerare. Au existat, însă, și agenți secreți care au pățit-o mult mai rău: încercînd să utilizeze mitraliera unui mujahedin afgan în scopuri autoerotice, Mihail Karamazov și-a văzut corpul decupat în fragmente de cîte 5 centimetri, oferite vulturilor; Alexei Potemkin a fost strangulat cu cravata sa Pierre Cardin de o pensionară de la Piatra Neamț, ajunsă la orgasm pentru prima dată în viață; Nikolai Lobacevski a fost silit să înghită, pagină cu pagină, operele complete ale lui Lenin în traducere olandeză, înainte de a fi mîncat de un contabil prezentabil de la Rotterdam; Piotr Gumiliov a fost sodomizat de neonaziștii canadieni de-a lungul tuturor partidelor din cadrul Campionatului European de Fotbal din 2008, fiind eliberat abia după ce a acceptat să scrie de o mie de ori pe diferite cutii de bere: "Stalin e poponar" și "Queneau președinte!"; Andrei Hlebnikov a fost obligat să învețe limba yoruba, să se acupleze cu o maimuță la recepțiile oferite de președintele Nigeriei și să ceară în mod oficial să fie îngropat de viu alături de scheletul cîinelui preferat al unui șef de trib din Lesotho; Ivan Goncarev a petrecut cinci ani în apropierea lui Fidel Castro, ascultînd toate discursurile sale politice, precum și toate lamentațiile lui referitoare la problemele cu erecția de care a avut parte după prăbușirea Uniunii Sovietice, fără să fie însă scutit de diferite prestații sexuale pe lîngă membrele octogenare ale Comitetului Central al Partidului Comunist Cubanez.

Serviciile americane de spionaj ne asigură că agenții ruși scăpați cu bine după terminarea acestui riscant experiment vor fi folosiți pentru o altă misiune extrem de delicată, fiind antrenați să dreseze în condiții naturale leopardzi, elefanți, pume, rechini, canguri, hipopotami sau gibboni. Iar dacă noul proiect va avea succes, probabil că polițiștii din Florida vor aresta tot mai des indivizi care vorbesc o engleză stridentă în vreme ce respectivii vor încerca să pătrundă în cinematografe în compania unor lei, a unor gorile sau a unor gheparzi...

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ CONCEPTE FUNDAMENTALE ÎN LIMBAJELE SOCIAL-POLITICE ROMÂNEȘTI TIMIȘOARA, 23-26 SEPTEMBRIE 2009

România se află într-un moment în care este esențială despărțirea de istoriile elaborate sub influența doctrinelor și regimurilor politice totalitare. Decodarea conceptelor-cheie din limbajele social-politice este foarte utilă cercetării trecutului, bune fundamentări teoretice a prezentului și gândirii proiectelor pentru viitor. Extinsă în mediile istoriografice, literare, sociologice și politice, istoria conceptuală va contribui la cunoașterea semanticii conceptelor în evoluția lor. Văzută în relație cu evoluția limbii, cu istoria socială și cu istoria gândirii politice, istoria conceptuală este genul de demers ce și l-a propus această întâlnire academică. Cultura română se pretează la aplicarea acestei metode inovatoare cu atât mai mult cu cât o parte însemnată a conceptelor folosite astăzi provine din secolul al XIX-lea și exprimă idealuri străine timpului nostru.

Inițiată și organizată de **Filiera de Studii Doctorale Internaționale de Istorie Conceptuală "Reinhart Koselleck"**, din cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Litere, Istorie și Teologie de la Universitatea de Vest din Timișoara, în colaborare cu Institutul de Istorie al Universității din Aachen, conferința internațională **Concepte fundamentale în limbajele social-politice românești** și-a propus să dezvăluie – pornind de la realități istorice concrete – câteva din soluțiile de interpretare teoretică a unor concepte-cheie precum: politică, om de stat, om politic, politician, democrație, Europa, liberalism, constituție, român, străin, națiune, specific național, cetățenie, etnie, naționalitate, caracter național, patrie, patriotism, proprietate, neoioabăgie, creștinism, educație. Timp de trei zile, oameni de știință din Germania, SUA, Franța, Olanda, Ungaria și România au analizat, dintr-o perspectivă istorică, rolul conceptelor amintite în vechile și actualele limbaje social-politice românești, identificând diversitatea de sensuri, neajunsurile comprehensiunii istoriei, debilitatea culturii politice, mesajele ambigue, respectiv, defectuoasa comunicare la nivelul elitelor și al societății.

Intenția a fost ca întâlnirea academică de la Timișoara să contribuie la dezvoltarea și articularea studiilor științifice interdisciplinare, la extinderea cercetărilor de istorie conceptuală în viața academică din România și din țările învecinate ei, la pregătirea celui dintâi volum de studii de istorie conceptuală românească. Dezbaterile au stăruit asupra importanței înnoirii intelectuale într-o societate în care a avut loc o revoluție, o schimbare de regim politic și în care rescrierea istoriei trebuie să devină un mod de însușire a reperelor cultural-educaționale diferite în raport cu acelea ale epocilor anterioare.

Această primă conferință internațională dedicată conceptelor fundamentale în limbajele social-politice românești a fost posibilă grație implicării mai multor instituții, în primul rând Fundației Volkswagen din Germania, Universității de Vest din Timișoara, Universității Politehnica din Timișoara, Romcom Communication Services and Distribution s.r.l. din Timișoara. Lor și tuturor celorlalte instituții care au contribuit în diverse modalități la organizarea și buna desfășurare a evenimentului nostru științific se cuvine să le adresez un cuvânt de sinceră recunoștință. **(Victor NEUMANN)**

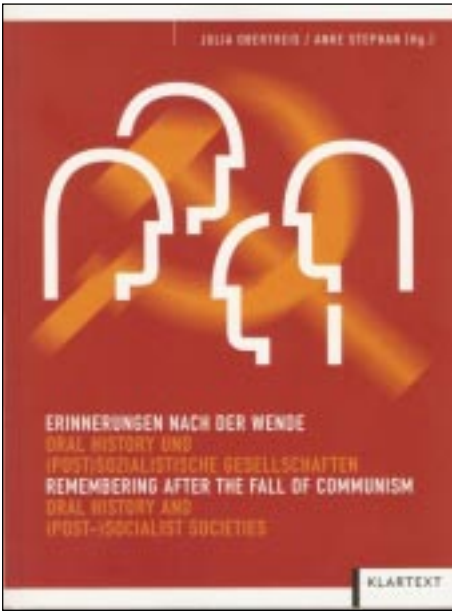
ALTE AMINTIRI DESPRE COMUNISM

Volumul *"Remembering after the Fall of Communism"* reunește o serie de studii prezentate în cadrul conferinței "Oral History and (Post-)Socialist Societies", care s-a desfășurat în noiembrie 2005 la Wiesneck, lângă Freiburg. Obiectivul comun al tuturor studiilor prezente în volum este investigarea, cu ajutorul interviurilor specifice istoriei orale (povestirile de viață), a diverselor modalități în care oamenii au perceput și trăit comunismul, precum și a modului în care își amintesc această perioadă istorică.

Printre autorii volumului, care provin din doisprezece țări diferite, se numără trei cercetătoare din România, fiecare reprezentând câte un centru important de cercetare în istorie orală: Simina Bădică (Muzeul Țăranului Român, București), Sidonia Nedeianu Grama (Institutul de Istorie Orală al Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca) și Smaranda Vultur (Grupul de Antropologie Culturală și Istorie Orală al Fundației "A Treia Europă" din Timișoara).

În articolul Sidoniei Nedeianu Grama sunt discutate trăsăturile memoriei Revoluției din 1989, fiind evidențiată competiția memoriilor: memoria oficială (instituționalizată) și memoria martorilor oculari concurează în cazul acestui eveniment în formarea memoriei colective și legitimarea acesteia la nivel național.

Simina Bădică studiază fenomenul cozilor, analizând narațiunile legate de această experiență tipică pentru perioada anilor '80. Cercetătoarea descrie modalitățile de raportare la normele sociale formale sau informale în cadrul cozilor, precum și strategiile discursive folosite de unii intervievați pentru a evita să povestească despre această experiență.

JULIA OBERTREIS, AKE STEPHAN
(coord.)

Erinnerungen nach der Wende. Oral History und (Post)Sozialistische Gesellschaften / Remembering after the Fall of Communism. Oral History and (Post) Socialist Societies

Ed. Klartext, Essen 2009.

Smaranda Vultur analizează comparativ mărturiile orale ale deportaților din Banat din anii '50 și înregistrările arhivate în dosarele realizate acestor persoane de către Securitate. Diferența majoră între cele două tipuri de mărturii rezultă din funcția diametral opusă a acestora: în timp ce dosarele Securității construiesc o acuzație la adresa persoanelor deportate, mărturiile acestor persoane pledează retrospectiv pentru apărare și reabilitare. **(Simona ADAM)**

GLORIA UNUI ORAȘ FERICIT FLORIAN MIHALCEA

În amintirea Alexandrei Indrieș

"Lumea era atât de recentă, încât multe lucruri nici nu aveau încă nume, iar pentru a le deosebi trebuia să le arăți cu degetul. Era într-adevăr un sat fericit: nimeni nu avea peste treizeci de ani, nimeni nu murise încă."
("Un veac de singurătate"- Gabriel Garcia Márquez)

1 noiembrie 1992. Ziua morților. Lumea în care trăiam era una recentă, iar Timișoara acelei vremi părea pentru noi a fi ținutul începutului. Evenimentele se succedau repede, atât de repede încât părea că totul se întâmplă deodată. Ca în imaginarul Macondo, pentru multe nu aveam încă nume... Denumeam, în schimb, anumite concepte (democrație, economie de piață, capitalism...) fără să avem habar despre ce vorbim. Și erau puțini, în acele vremuri, care puteau să le decodifice. Noi, cei câțiva aleși ai sorții, o aveam (încă o avem) însă pe Gloria, care făcea ca tot haosul începutului, în care revolta se amesteca doar cu revolta (sânge tânăr și latin), să se înșire logic în fața noastră ca o poveste cunoscută și previzibilă. La Societatea Timișoara trăiam ca într-un sat fericit: nimeni nu părea să aibă cu mult peste treizeci de ani (ne și definisem ca fiind un grup al "tinerilor scriitori și jurnaliști timișoreni participanți activ la revoluție"), și, ce era mai important, ca în Macondo-ul începutului, nimeni nu murise încă. Fără a avea un cimitir, oamenii satului imaginat de Márquez puteau oricând părăsi locurile noi de care te legi doar atunci când cei morți ajung în pământul de care te simți încă străin. Aveam să fim legați de această Nouă Timișoară (descoperită în decembrie 1989) prin moartea Gloriei (în chiar timpul începutului devenirii noastre) și prin înmormântarea ei în cimitirul Rusu Șirianu, cu uimirea copiilor cărora li se pare oricând prea devreme să-și piardă părinții și să meargă mai departe singuri, într-o lume pe care știau să o definească doar după ce era măcinată mai întâi de mentorii lor.

1 noiembrie 1992. Ziua morților. Era prima oară, după ce renăscusem în "Noua Timișoară", când "luminația" ne-a găsit, pe Alexandra – soția mea – și pe mine, în fața unui mormânt, cu o cruce simplă de lemn, în care se afla cineva pe care-l simțeam a fi "al nostru". Așa că Timișoara, ce se reclădea în acele timpuri, avea să dureze pentru noi de aici înainte, cel puțin 100 de ani. De atunci, noi, vremelnici trăitori în preajma Gloriei, nu aveam să mai părăsim Timișoara revoluției,

cum părea că va să fie, sau cum, în aceeași inocență a începutului, ne imaginam noi că este.

Când Gloria murise, ne-am dus cu toții la înmormântare, ca o clasă de elevi care și-a pierdut învățătorul. Ce facem acum? Pe cine să întrebăm când nu mai știm încotro să o luăm? Sau când nu mai înțelegem încotro se îndreaptă societatea ce părea (pare) că merge aiurea, în același timp în direcții contrare, fără nici un sens. Există însă mereu înțelesuri ce așteaptă a fi deslușite. Și rolul acesta și l-a ales Gloria, urmând să ni-l însușim și noi, așternându-ne timid, sau apăsător, în rubrica "editorial" a ziarului "Timișoara" (pe care l-am "inventat" împreună cu Gloria, într-un sfârșit de ianuarie) opiniile și îndemnul adresate timișorenilor care așteptau și ei, pe stradă, cu ziarul în buzunar, urmarea... schimbarea promisă. Strada a modificat, într-un sens sau altul, în lunile și anii care au urmat revoluției, istoria Timișoarei și a României, în vremea în care idealurile încă se nășteau la Timișoara. Străzile erau, în acea vreme, înțesate de oameni ca noi, entuziaști, naivi și, uneori, chiar nesăbuiți.

Se păstrează o fotografie a Gloriei. La un miting, în Piața Operei, sau în Piața Unirii, sau... într-o piață din Timișoara. Privea în sus și avea fața luminoasă. De acolo, din mulțime, scria istoria Timișoarei.

Gloria era legătura dintre noi, cei născuți în comunism, și lumea de dinainte de prăbușire. Cunoșcuse închisorile comuniste. Nu cedase presiunilor. Continuase să scrie pentru "sertarul ei întredeschis" și a fost unul din puținii intelectuali ai Timișoarei care s-a hotărât, încă din 16 decembrie, să se implice activ în viața orașului, devenind un militant pentru idealurile revoluției. A fost acolo unde simțea că trebuie să fie în toate momentele importante ale primilor ani. Începutul ziarului "Timișoara", Proclamația, Piața Universității... Ziarul, credea Gloria, trebuia să dea cititorilor noțiunile elementare ale unui sistem prea puțin înțeles, să explice unde suntem și unde vrem să mergem, să răspundă la întrebarea "de ce?", să aducă istoria de pe stradă în buzunarul și pe masa timișorenilor... Avea și temeri: "Suntem neliniștiți - spunea Gloria în primul său editorial, apărut în numărul 1 al ziarului Timișoara. Mă tem să nu ne pierdem cea mai de preț calitate: bunătatea. Sufletul nu este liber dacă nu este bun."

Era într-adevăr un oraș fericit: nimeni nu părea a avea peste treizeci de ani, nimeni nu murise încă.

«INGLOURIOUS BASTERDS» — HEIL, CINEMA!

CORA MANOLE

Înainte de a-și regiza dipticul «Kill Bill», Tarantino începuse deja să lucreze la scenariul peliculei «Inglourious Basterds», pe care a numit-o în repetate ocazii capodopera sa. Întrebat într-un interviu de ce e scris incorect titlul, el a replicat cu orgoliul geniului care a creat un canon: «E felul Tarantino de a scrie!». În mâinile unui Tarantino, o astfel de licență se bucură de un statut. Mai mult însă, stălcirea jovială a denumirii lungmetrajului italian semnat în 1978 de Enzo Castellari îi reflectă brandul regizoral: preluarea unor genuri și filme prăfuite și celebrarea lor în viziune proprie, deseori parodică. Iar «Inglourious Basterds» este, la rândul său, un cocktail sofisticat și hilar de stiluri cinematografice.

Împărțit, precum precedentele, în tablouri și fire narrative paralele, filmul se vrea citit în primul rând ca un spaghetti mutat pe harta Franței, împrumutând totodată epite-te ale producțiilor de spionaj. Titlul primului capitol, «A fost odată... în Franța ocupată de naști», e o trimitere la «A fost odată în Vest», westernul lui Sergio Leone. Pe o fermă franceză prinde contur o poveste de onoare și răzbunare tipică epopeilor despre Vestul Sălbatic. Evreica Shosanna Dreyfus (Melanie Laurent) este singura supravie-tuitoare a masacrului regizat de colonelul SS Hans Landa (Christoph Waltz) împotriva familiei sale. Ea se refugiază la Paris, unde devine Emmanuelle Mimieux, proprietara unui cinematograf. În cel de-al doilea act intră în scenă fanfaronard «The Basterds», un grup de evrei americani conduși de locotenentul Aldo Raine «Apașul» (Brad Pitt), care au misiunea de a ucide (a se citi: dezmembra, desfigura, scalpa) un număr mare de naști.

Scenariul împletește referințele istorice cu cele cinematografice, pentru ca spre final să dinamiteze, ludic și vindicativ, înseși datele istoriei reale. *Ensemble*-ul justițiar e completat de locotenentul englez Archie Hicox (Michael Fassbender), critic de film erudit în existența civilă, și de spioana Bridget von Hammersmark (Diane Kruger), divă a ecranului german. La Paris, cinematograful Shosannei devine, simbolic, nucleul firelor disperate ale poveștii și scena unor comploturi suprarrealiste contra Führerilor. Actorii dau o interpretare pitorească și bine ritmată unor prototipuri ale celei de-a șaptea arte. Brad Pitt îmbină fanatismul și șarmul nonșalant în întruhiparea justițiarului yankeu. Diane Kruger își eclipsează, cu grație aristocratică, partenerii de cadru în rolul starului de cinema cu îndeletniciri subterane. Frumoasa Melanie Laurent creează un personaj aprig și răzbunător, care suferă transformări uluitoare spre sfârșit. Christoph Walz e histrionic în ipostaza psihopatului poliglot ce se servește de ideologia nazistă pentru a-și îndeplini jocuri și pulsioni macabre. Martin Wuttke și Sylvester Groth oferă imagini caricaturale și grotești despre Hitler, respectiv Goebbels, în timp ce Daniel Brühl e inodor în rolul lui Frederick Zoller, erou premiat al Reichului, expus totuși problemelor de conștiință.

Cu toate că și în «Inglourious Basterds» episoadele de violență sunt dese și exhibiționiste precum în celelalte titluri ce îi compun filmografia, întâlnim aici un Tarantino sensibil la dimensiunea morală. El a fost acuzat de critici că îi prezintă pe evrei la fel de înclinați spre sadism precum

naști și că-și reduce personajele la tipologii facile. Și totuși, spre deosebire de filmele sale anterioare, acum regizorul pare să se distanțeze de jocul fantezist în care i se agită protagoniștii, asumându-și un repertoriu umanist. Deși, oficial, personajele se împart în «cei buni» și «cei răi», el subliniază paradoxuri care pun sub semnul întrebării clișeele cinematografice la care acestea aderă. Actrița Bridget von Hammersmark și-a ales un rol nobil în filmul de-al doilea război mondial, dar asta n-o împiedică să împruște un soldat german dezarmat și proaspăt devenit tată. De cealaltă parte, Frederick Zoller are o mină traversată de remușcări atunci când își interpretează și urmărește propriul rol în pelicula care-i glorifică triumful asupra unui detașament numeros de Aliați. La o scară mai largă, regizorul amintește că yankeii înșiși s-au făcut vinovați, într-un trecut nu prea îndepărtat, de un genocid rasist.

Personajele se trăiesc pe sine cinematografic și uman deopotrivă. Dacă ecranul immortalizează iureșul plin de ură al lui Zoller împotriva inamicilor Aliați, în camera de proiecție el se arată disperat să-și reprime regretele în brațele Shosannei. Deși e copleșită de ezitări și scrupule înainte de gestul final, imaginea pe care Shosanna o lasă în

urmă este aceea a unui chip înfiorător, coborât parcă dintr-un timp străvechi pentru a anunța, apocaliptic, răzbunarea unui popor oprimat.

Cinematograful și istoria se salută, se inspiră reciproc, se confundă, ca apoi să rivalizeze în desenarea realității. Goebbels nu e doar acolitul abject al lui Hitler; el

aspiră la un cinema măreț, sinonim ispră-vilor nației "ariene". Nu întâmplător, Zoller este actorul principal în pelicula ce îi evocă propria aventură, iar Shosanna folosește role de film drept rug pentru eminențele naziste. În final, cinemaul este catharsisul pe care îl propune Tarantino în fața răului istoric.

PROOROCK PE NET

09.09.09

IOAN PALICI

Cele șase cifre de mai sus nu constituie un cifru ori o secvență ezoterică – deși tentația și fundamentul unei asemenea interpretări există –, ci data la care mai marii **Apple** și **EMI** au hotărât lansarea catalogului remasterizat **Beatles**, împreună cu jocul video **Beatles Rock Band**. Cum nu sînt deloc gamer, las altcuiva bucuria de a întîmpina cel din urmă eveniment și trec la muzică.

Ca într-un tratat de strategie militară, pregătirea desantului a început din timp, cu un număr **Rolling Stone**, unde pe copertă, alături de poza trupei, editorialistul se întreba (iarăși) *Why Beatles broke up?*, iar în cuprinsul articolului, pentru că Lennon și Harrison din păcate nu mai pot replica, aruncă o parte din vină pe umerii lor. Mai pot găsi acolo, tinerii cititori, un ghid ilustrat al momentelor premergătoare despărțirii grupului, un altul cu toate albumele, interviul lui Lennon din decembrie 1970 și, pentru curioși, coperta primului număr, al pe atunci ziarului **R. S.** (noiembrie '67) cu John, oroare! tuns, militar și ochelarist.

Zice Allan Rouse – un domn elegant, contributor decisiv la precedentele albume Anthology, șeful unei echipe de șapte persoane responsabile cu treaba de-acum – că proiectul a început în urmă cu patru ani, deși efectiv s-a lucrat un an și ceva. Pentru că era vorba de o remasterizare, s-au stabilit de la început niște limite pînă unde se putea interveni, ce anume trebuia și putea fi scos și cum îmbunătățită calitatea sunetului. Apoi s-a trecut la alegerea echipamentului, unul similar cu cel folosit în studiourile din Abbey Road pe vremuri; și lucrul acesta împreună cu benzile master originale, deloc oxidate, ne fac să clipim nedumeriți, nu cumva giganticele și extrem de sofisticatele pupitre de mixaj contemporane, împănate cu beculțe, leduri și indicatoare, sînt doar un moft pretențios în lipsa talentului.

Întreg catalogul **Beatles** conține 525 de minute din care au fost curățite de zgomote cinci minute. Pentru 20 de piese s-a constatat că nu trebuie făcut nimic (sună perfect și acum), iar altele 100 au suferit intervenții de pînă la 1 dB.

Varianta mono redă fidel pauzele de șase secunde între melodii și referitor la disputa tehnică mono ori stereo, Allan Rouse spune că pentru rock-ul timpuriu, sunetul mono mai agresiv și compact, este cel potrivit.

Primele patru albume – **Please please me**, **With the Beatles**, **A hard day's night** și **For sale** –, original înregistrate mono, au fost remasterizate și stereo, existînd în felul acesta două seturi

de cîte 14, respectiv 12 titluri cu prețuri jenant să fie măcar pomenite într-o revistă citită de oameni din România europeană.

A existat un proiect oarecum ciudat, pornit de la aceleași premise, concretizat acum cîțiva ani cu un disc **Love**, despre care cei de acum folosesc un cuvînt tare: măcelărire și mai adaugă unul în limba lor – 'bastardisation'. Atunci cei doi Beatles în viață și moștenitorii celor răposați au girat amestecul aiuritor între *Within you...* și *Tomorrow never knows*, ori *Come togheter*, *Dear Prudence* și *Cry baby cry*. Doar că afacerea a fost bănoasă peste măsură. Și ca lucrurile să capete moț, Cirque du soleil a pus de-un spectacol în cimitirul elefanților muzicali din Las Vegas. Acum Paul și Ringo au ascultat cuminți melodiile în studioul afît de familiar și cam asta a fost.

Tehnologia folosită la remaster a fost cea de 24 biți, deși discurile au fost editate doar la 16 biți, pentru că, zic membrii proiectului, ascultătorul de-acum e foarte mobil și nimeni nu mai recepționează (oare?) muzica decît în viteză, pe ipod, mașină etc., iar o reproducere prea pretențioasă ar fi momentan cam degeaba.

Material, situația nu stă deloc rău. Setul stereo se vinde în draci, la fel cel mono și pe deasupra discurile se pot cumpăra și individual. **Abbey Road** și **Sgt. Pepper...** sînt pînă în acest moment preferatele americanilor, singurii meticuloși, dispuși să ne transmită și nouă socoțile.

Una peste alta, rezultatul acestui proiect minuțios, cronofag și ticăit în buna tradiție englezească, este pe măsura eforturilor. Sunetul a pus carne pe el, dacă se poate spune așa, a căpătat adîncime, a prins o nouă vigoare și asta nu poate fi decît bine pentru admiratorii de-acum și cei ce vor veni.

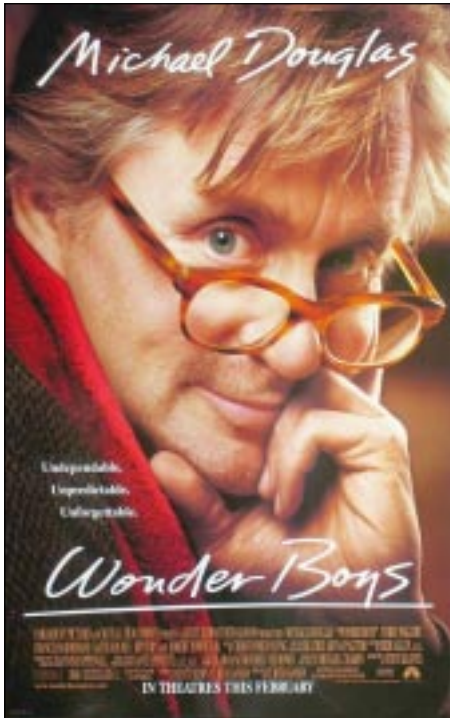
Să rămînem acum în aceeași falie temporală. John Fogerty, compozitorul și vocea de la **Creedence Clearwater Revival**, a scos recent un album de cover-uri după melodii de suflet. **The Blue Ridge Rangers Ride Again** se cheamă și e replica peste mulți ani a debutului în cariera solo. E aici o melodie scrisă de Ricky Nelson (pe vremuri l-am văzut în **Rio Bravo**, alături de John Wayne și Dean Martin, într-un cinematograf cu podelele tocmai spălate cu motorină). **Garden Party**, undeva către sfîrșitul carierei, cînd la un spectacol, artistul a avut surpriza să observe în public pe Yoko și al ei walrus la fel și un discret Mr Hughes. E vorba în cîntec tocmai de jumătatea trupei **Beatles**, care acum privește din cer, înțelegătoare poate, ori doar amuzată, lumea.

AVEM UN FILM. CUM PROCEDĂM? ADINA BAYA

Deși bine primit de o mare parte a criticilor la lansarea din 2000 și numit de mulți drept pelicula în care Michael Douglas face cel mai bun rol al său din ultimii ani, filmul *Wonder Boys* e foarte probabil să nu vă sune deloc cunoscut. Consfințit de încasările mici la box-office, cvasianonimatul peliculei a generat abandonarea prezentării sale în cinematografe în multe țări și condamnarea la o ingrată lansare doar pe casetă video sau dvd. Cu alte cuvinte, seria de nume cunoscute listată pe afiș alături de Douglas (Frances McDormand, Robert Downey Jr., Tobey Maguire ș.a.) nu a reușit să-i aducă o notorietate satisfăcătoare, iar situarea tematică în lumea campusurilor universitare – și, deci, țintirea implicită a unui public tânăr – n-a reușit să scoată filmul din conul său de umbră. Motivul? Unul și bun: mașinăria succesului la Hollywood e pusă în mișcare de marketing, publicitate și în general de crearea de cât mai multă "vorbărie mediatică" în jurul unui film. Mult prea rar are legătură cu valențele artistice ori valoarea sa. Iar asta fiindcă nu încapă nici o îndoială că *Wonder Boys*, producția regizată de Curtis Hanson după romanul omonim al lui Michael Chabon, este un film bun. Însă, după cum a devenit evident ulterior, un film bun care nu a beneficiat de o investiție destul de mare sau destul de inspirată în campania de promovare. Lucru care i-a fost fatal.

Dacă privim mai departe pe firul explicațiilor eșecului suferit de film în atragerea de popularitate și încercăm să vedem lucrurile din perspectiva casei de producție Paramount, e ușor de constatat că *Wonder Boys* nu apare ca un film tocmai ușor de marketat. După cum mărturisea regizorul Curtis Hanson, pe care poate vi-l amintiți ca autor al celebrei aventuri retro *L.A. Confidential*, un film trebuie să se poziționeze cât mai rapid și clar pe piața hiperaglomerată a divertismentului, iar "*Wonder Boys* nu a fost ușor de redus la o singură imagine acroșantă sau un singur slogan-cârlig"¹. Așadar, Paramount a recurs la cea mai puțin periculoasă strategie de promovare, care însă s-a dovedit și cea mai puțin eficientă. Punctul său de sprijin a fost afișarea unui *close-up* cu Michael Douglas pe posterul filmului, marșând pe o imagine atent retușată și bine prelucrată pentru a-i scoate eul atractiv în evidență. Când în realitate filmul face complet altceva!

În *Wonder Boys* nu apare nici o urmă din șarmul masculin exersat de Michael Douglas în *Instinct primar* (*Basic Instinct*) sau *The Game*, nimic din puterea și furia personajelor interpretate în *Cădere liberă* (*Falling Down*) sau în *Traffic*. Aici el este antieroul ce își petrece o nesfârșită adolescență pe post de profesor de scriitură creativă la o universitate din Pittsburgh. În cea mai mare parte a filmului e după câte una dintre dozele sale consistente de marijuana, îmbrăcat într-un vechi halat de baie "inductor de inspirație" și incapabil să ia decizii consecvente. Undeva în jurul vârstei de 50 de ani, el se află la mai mult de 7 ani de la publicarea unui roman de

succes și nu reușește să finalizeze următoarea sa carte. În plus, tocmai e părăsit de ultima nevastă și află că șefa (căsătorită a) catedrei la care predă e însărcinată cu copilul lui. Pe scurt, buimăceala și vulnerabilitatea personajului ce își duce viața ca pe o studentie perpetuă îl aduce pe Michael Douglas într-o postură neegalată de vreunul dintre rolurile sale anterioare. Iar venerabilul actor face față provocării în mod remarcabil.

În ton cu tematica și atmosfera filmului se află coloana sonoră semnată de câteva nume vechi și grele, cum ar fi cele ale lui Bob Dylan, Neil Young și Leonard Cohen. De fapt, acesta a fost singurul capitol la care filmul a reușit să atragă atenția necesară și să fie răsplătit cu un premiu Oscar. Trecute cu vederea și nepremiate au rămas performanțele filmului în ceea ce privește scenariul, regia, rolul principal și câteva dintre cele secundare, ce îi dau atât de multă culoare. Asta chiar dacă e plin de dialoguri excelent scrise, ce combină replicile inteligente (și atât de depărtate de clișeele made in Hollywood) cu un umor fin și negru și cu delicioasele răbufniri de imaginație nestăpânită, numai bune pentru a creiona atmosfera din jurul atelierelor de creație literară conduse de Grady Tripp, profesorul interpretat de Michael Douglas. De reținut e scena în care cei trei "băieți teribili" – Tripp, editorul Crabtree (Robert Downing Jr.) și studentul genial James (Tobey Maguire) – stau la o masă într-un bar și inventează nume și povești pentru personajele pe care le văd din jur, țesând ingenioase ițe ficționale la minut. Inventiv, haios și jucându-se mereu cu atenția și așteptările privitorilor, scenariul e doar unul dintre motivele pentru care *Wonder Boys* merită să-i acordăm toată atenția. Chiar dacă nu a reușit să o atragă pe cea a juriului ce decernează premiile Oscar.

¹ Taubin, Amy, 2000, "«Boys» Keep Swinging", The Village Voice, 14 noiembrie 2000, disponibil online la <http://www.villagevoice.com/2000-11-14/film/boys-keeps-swinging/>

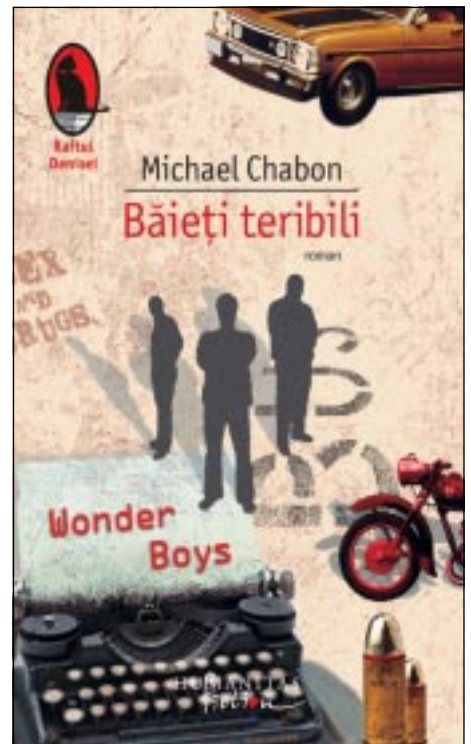
FARSE ȘI CRIZE ÎN CAMPUS CRISTINA CHEVEREȘAN

Numele lui Michael Chabon este, fără îndoială, unul dintre cele mai vehiculate în proza americană actuală. De la debutul din 1988 cu *The Mysteries of Pittsburgh*, aprecierile publicului și criticilor par să se fi ținut lanț. Dacă în 2001 câștiga Pulitzer-ul pentru ficțiune cu *The Amazing Adventures of Kavalier and Clay*, drepturile de ecranizare pentru omniprezentul în librării *The Yiddish Policemen's Union* i-au fost cumpărate cu cinci ani înaintea publicării din 2007, proiectul urmând a fi realizat de celebrii frați Coen. Trecând fără probleme de la proza scurtă la roman și de la un tip de subiect și scriitură la altul, excentricul american experimentează cu plăcere și convingerea fermă că te poți adapta cerințelor publicului pe care încerci să-l destinzi fără a compromite calitatea.

Băieți teribili (1995) e o carte de tinerețe inspirată în oarecare măsură din propriul blocaj al autorului după succesul primului manuscris. Protagonistul, Grady Tripp, profesor la Universitatea din Pittsburgh, se luptă de ani de zile cu un roman ajuns la dimensiuni gigantice (*Wonder Boys*, desigur), pe care pur și simplu nu reușește să-l termine. Rătăcirile sale fizice și mentale au loc într-un campus populat de indivizi dintre cei mai problematici, unde fiecare întâmplare pare a fi rodul unei imaginații înfierbântate de prea mult patos narativ (sau exces de droguri). Chabon nu face economie de bizarerii. Weekendul *Wordfest*-ului reunește editori, autori consacrați sau aspiranți la celebritate și învățăcei în ale scrisului. El se transformă într-o colecție de episoade stranii: furturi și evadări spectaculoase, tentative de sinucidere, incidente cu travestiți și mitomani sau, la apogeul absurdului, împușcarea în legitimă apărare a unui câine orb și încercările disperate de a ascunde fapta (și cadavrul).

Un vârtej de evenimente inedite îl înghite pe Grady Tripp, rămas mult timp imperturbabil grație fluxului continuu de stupefiante și rolului de observator prins între neîncredere, amuzament și detașare. Desigur, însă, nebunia micului univers academic deșirat la presupus impecabilele-i cusături nu îl ocolește. Interesant e faptul că accentul cade mai puțin pe fundalul colorat-isteric și acțiunea galopantă a câtorva zile și nopți de maximă intensitate, cât pe interacțiunea dintre personajele puse în situații-limită. Granița dintre realitate și ficțiune pare deosebit de flexibilă pentru tipul de oameni a căror meserie de bază e jongleria cu produsele imaginației. Rezistența la agresiunile imediatului e una studiată, exersată conștiincios: replici blazate aruncate din vârful buzelor sau panseuri îndelung formulate în minte, jocuri de cuvinte și înțepături abile – întregul arsenal al omului de litere supus ingenioaselor ironii ale sorții.

Tripp este, negreșit, una dintre victimele preferate ale destinului. În loc să îl sprijine

MICHAEL CHABON Băieți teribili

Editura Humanitas, București, 2008
(colecția Raftul Denisei, traducere de Ines Hristea)

și ghideze în eforturile creatoare și nu numai, apropiații îi sunt mai degrabă surse nesecate de complicații, în care profesorul se lasă angajat cu un amestec de seninătate, inconștiență și nepăsare. Plutește printre rămășițele propriei vieți în pragul naufragiului cu speranța vagă, dar insistentă că totul se va rezolva miraculos, de la sine, fără vreo asumare de responsabilitate. Lovit aproape simultan de două vești de importanță majoră (soția îl părăsește, iar o altă femeie îi poartă copilul), nu face decât să-și continue periplul debusolat în căutarea unui final de roman. Din meditațiile tragicomice asupra a tot ce i se întâmplă se desprinde și o istorie de familie marcată de boală, violență și absență: posibile explicații pentru acuta-i indecizie și imaturitate.

Povestea "băieților" este una a teribilismului, infantilismului, egocentrismului și escapismului, dar și una a vulnerabilităților, ratărilor, (auto)iluziunilor. Chabon dozează inspirat sublimul și ridicolul din existența unor personaje pentru care viața și fabulația se confundă adeseori. Ia naștere o farsă de proporții, încheiată cu un *happy-end* ce nu oferă nimănui, totuși, sentimentul împlinirii. Autorul reușește să strunească un protagonist confuz și iritant, ce se scaldă în apele tulburi ale vârstei de mijloc, crizei de inspirație și propriei neglijențe existențiale. Pe cât de nesigur e totul în relațiile acestuia cu sine și cu lumea, pe atât de lipsit de echivoc e stilul direct și acid ce animă mașinăria absurdă din centrul cărții. Aventura alături de *Băieții teribili* ai lui Chabon se aseamănă unei curse în *roller-coaster*: adrenalina fiind asigurată, mai trebuie să îți placă viteza, peisajul și compania.

TUR DE ORIZONT

CÂND VIN TINERII

● **Bucureștiul Cultural**, nr. 23, 22 septembrie 2009, e prefătat de un eseu al lui Al. Cistelean, **Renașterea criticii – renaștere critică**, text care ar trebui citat în întregime: e inteligent, e exigent, e autoexigent, cuprinzător, sintetic, cu liste lungi cu tineri promițători, valoroși, foarte valoroși, demni de eternitatea literaturii. "N-a trecut mult de când cu spaima teribilă că vom rămâne fără critică literară", scrie Cistelean senior. "E drept că nu toată lumea s-a alertat (cei mai mulți nici n-au băgat de seamă; ba s-au găsit repede și suplinitori de critică), dar angoasa se simțea deja chiar și printre scriitori, oameni, de regulă, neprimitori de critică și chiar iritați de ea". Ca să nu pară editorialist de stil vechi, criticul ne dă și numele celor care ilustrează **renașterea criticii**. Aceștia ar fi, în ordinea autorului: Daniel Cristea-Enache, Paul Cernat, Andrei Terian, Alex. Goldiș și Mihai Iovănel, urmați la mică distanță de Mihaela Ursa, Luminița Marcu, Teodora Dumitru, Bianca Burța-Cernat, Simona Sora, Gabriela Gavril, Adriana Stan, Bogdan Crețu, Dragoș Varga, Radu Vancu, Costi Rogozanu... După ce întrerupe lista harnicilor, Alex. Cistelean scrie: "Le-aș adăuga acestora cel puțin trei **leneși**: Adrian Lăcătuș, Rareș Moldovan și Nicoleta Cliveț. De adăugat imediat și nume precum Claudiu Turcuș, Georgeta Moarcăș, Cosmin Ciotloș, Cristina Timar, Ștefania Pop sau Călin Crăciun".

Și: "Aproape de critica literară, dar mai aproape de teoria sau istoria literaturii stau Horea Poenar, Cătălin Ghiță, Ioan Pop-Curșeu, Alexandra Ciocârlie, Iulian Costache, Codrin Liviu Cuțitaru, Gabriela Troc, Rodica Ilie...". Și după ce ne atrage atenția că toate listele sunt nedrepte, îi adaugă pe Robert Lazu, Cristian Bădiliță, Mihail Neamțu, Savatie Baștovoi, Cristian Barta, Alin Tat, Marius Vasileanu. Ar mai fi și alții: "Cu strălucire fac eseistică (fie dinspre filozofie, fie dinspre literatură sau alte câmpuri) Ciprian Șiulea, Alexandru Matei, Dan Ungureanu, Adi Dohotaru, Anton Adămuț, Ioan Stanomir, Cătălin Sturza". Eseiștii, observă eminentul critic, sunt prea mulți "pentru a răzbi prin ei cu o numărătoare riguroasă". Așa zicem și noi, fiindcă am completa cu vreo zece timișoreni de seamă aceste liste ale tineretului "renașterii criticii".

● Dar parcă doar noi am putea completa lista dlui Cistelean? Revista **Nord Literar** din Baia Mare ar putea și ea să ne ofere o listă de colaboratori ai ultimului val. În nr. 9/2009, Daniela Sitar-Tăut (unul dintre numele tinere ale **Nordului literar**) îi ia un interviu lui Alecu Ivan Ghilia, cu observații citabile despre Călinescu, Manolescu, Rebreanu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Nicolae Gheran. Și despre modele. Ar fi modele, dar unde? "Uite însă un model tăcut, pe care nu-l știe nimeni: Claudiu Iordache. E o conștiință tragică a lumii contemporane...", își ilustrează prozatorul ideea privind eficacitatea modelului. Nu pricepem de ce tânărul (și admirabilul) critic îi ortografiază numele scriitorului **Ghilia**... un pic altfel. Prozatorul nostru figurează pe toate scriptele, în toate dicționarele, **Ghilia**, nu **Ghilea**. Să vrea frumoasa comparatistă, în acest timp al renașterii critice, să-l întinerească pe celebrul romancier ? Să opereze o adevărată operațiune de seducție? De transplant? Să rămână numitul **Ghilea** doar al ei? Oare nu orice critic tânăr îi întinerește pe iubiții maeștri, pe clasici noștri iubiți? **XOX** Tot de tineri se ocupă și revista **Tribuna**, august 2009: sub patronajul Sandei Cordoș, tinerii învățacei, încă neomologați de dl. Al. Cistelean, scriu despre Petre Stoica, Ana Blandiana, Radu Cosașu, Mircea Nedelciu articole care ar putea ilustra "actualitatea operei". Sunt pagini importante pentru felul în care tineri comentatori preiau mesajul "clasicilor".

● Așa că optimismul pe care îl afișează în **Litere** (nr. 7-8, iulie august 2009) Alexandru George nu ne pare deloc deplasat. Scrie dl. Alexandru George: "Căci se va produce sigur un fapt acum mai puțin sesizabil, dar dominant în viitor: în ciuda jelanilor de sens contrar, societatea românească devine din ce în ce mai bogată și raporturile ei cu bunurile simbolice se vor schimba. Încă de pe acum (și chiar din

timpul comunismului) se disting unele semne: numărul de titrați, dar și al celor cu o pregătire intelectuală care să-i facă interesați de actul artistic a crescut considerabil. Societatea de mâine va fi una a răgazului, a căutării feluritelor «distracții», în sensul rău, dar și bun al cuvântului, ca și în perioada interbelică. Dar într-un grad mai înalt, mult mai înalt... O adevărată cultură se edifică și se menține nu doar prin indivizi excepționiști, problematicei, crispați, concentrați în creație și în căutarea esențelor, ci și prin acea medie de cultivatori ai valorilor în relaxare și firesc". Și ce mai spune înțeleptul, imprevizibilul Alexandru George? Iată ce ne mai spune: "În fine, într-o societate liberă, inegalitarismul cel mai firesc recunoscut se va restaura și va deveni predominant, dar nu reglat de un singur centru de putere, ca în comunism. El va da naștere la mai multe, la o diversitate, printre care își vor găsi un loc de seamă cele de inteligență, de gust, de dezbateri critice, de comentarii și schimburi de idei, dominate de acel ceva de care omul de gloată a avut întotdeauna oroare: spiritul de finețe".

● Despre modele, maeștri, despre marea performanță citim dialoguri memorabile și eseuri demne de atenție în revista **Tabor**. Dacă n-am semnalat (nici noi, dar nici alții) un șir de interviuri demne de atenție din această revistă (între care unul cu Constantin Virgil Negoită, **Reîntoarcerea**, vezi nr. 12/2008, în care există reveniri de interes excepțional asupra unor cărți de D.S. Ogorescu, Noica, Lucian Blaga. Scrie savantul: "Pentru mine, postmodernul este mai mult decât această extensiune. Pentru mine el se dovedește o restaurație a premodernului, la un nivel superior, pe *helix*. Prin simpla extensie, modernul își păstrează logica și nărvurile. Logica modernului-postmodern rămâne binară. Restaurația postmodernului, însă, ne conduce obligatoriu la logica dogmelor./(Restaurația logicii nebinare, a dogmelor, nu e un act arbitrar, ci o necesitate dictată de nevoile teoriilor multîmilor infinite și ale fizicii cuantice. Lucrul acesta a fost observat pentru prima oară de Lucian Blaga. În 1931, în **Eonul dogmatic**...)."

În numărul din septembrie 2009 al revistei, un studiu al lui Mircea Popa, **Teodor Baconsky – sau virtuțile eseistului** ar putea fi un antrenament cultural folositor. Să cităm: "Problema lui «homo religiosus» domină toatere paginile de analiză ideologică ale eseistului Teodor Baconsky. El trăiește cu acuitate clipa comuniunii cu textul biblic, cu tradiția creștinismului oriental... Sunt discutate, în acest context, pagini semnate de Vasile Băncilă, Valeriu Anania, Mihai Șora, Horia Bernea sau Marius Lazurca. Moștenirea intelectuală a lui Vasile Băncilă, exegetul de mare calibru al lui Blaga, îi prilejuiește lui Teodor Baconsky câteva pagini inspirate...". Și Mircea Popa mai citează câteva rânduri ale lui T.B. despre Vasile Băncilă: "Din puținul care a fost deja publicat respiră verva unui personaj care, deși lipsit de catedră, amvon, direcție de ziar sau emuli zgomotoși, izbutește să fie el însuși, afirmând doxe... și delimitări pe care le exprimă necomplezent, cu deplina responsabilitate a gândirii autonome. În al doilea rând, Vasile Băncilă nu poate fi redus la cenușul unui destin potrivit. Prea tânăr pe vremea gloriei lui Eliade și prea demn pentru ca la maturitate să consimtă voltele ideologice efectuate de Arghezi sau Crainic, Băncilă a scris neconținut...".

Aici am atrage atenția editorilor lui Vasile Băncilă din Brăila sau din Timișoara, care au tipărit câteva mii de pagini din opera numită, că ar trebui să trimită volumele filosofului Excelenței sale Baconsky sau dlui prof. dr. Mircea Popa, fiindcă necunoscătorii ar putea să se întrebe de ce aceste două personalități de seamă ale scrisului românesc își sprijină demersul pe câteva reproșuri, evident exagerate.

● Fiindcă Uniunea Scriitorilor traversează timpul alegerilor, revista-fanion a Uniunii se împrăpătează cu pagini un pic mai vii. Uneori mult mai vii decât odinioară. Și-a câștigat un editorialist eminent, a apelat la strălucitoarele articole ale lui Solomon Marcus, arhivă vie nu doar a matematicilor, ci și a culturii române în întregul ei, stimulează umorul lui Alex. Ștefănescu (să nu se înțeleagă vreo clipită că umorul criticului

a ațipit după ce a comis monumentala Istorie). Dacă despre nobilele energii combatante ale lui Mircea Mihăieș vom scrie cu altă ocazie (nu-i mic lucru să fii în război și cu Matei Caragiale, și cu Roland Barthes și cu Mircea Geoană), semnalăm încă o dată paginile eminentului cărturar Sorin Lavric, impresionante prin erudiție, tensiune a ideilor, independență. Fie că scrie despre **Colocviul de la Putna (În căutarea absolutului. Eminescu. Colocviu închinat memoriei Acad. Zoe Dumitrescu-Bulșulenga – Maica Benedicta)**, fie despre **Estropiații melomani (Oliver Sacks. Muziocofilia. Povestiri despre**

muzică și creier), fie despre logicieni, psihanaliști, autori la modă sau abandonati de actualitatea culturală, Sorin Lavric angajează o gândire vie, deloc supusă canonului. În **România literară** din 25 septembrie 2009 se oprește asupra cărții lui Vasile Lucaciu, **Instituțiuni filosofice**, ediție îngrijită de Vianu Mureșan și de Diana Grigoriu. Ni se pare excepțională așezarea în noi contexte, deloc familiare cărturarilor care au comentat gânditorii din Ardeal. Pagina lui Sorin Lavric, intitulată **Scrișul etimologic**, poate fi un (alt) început în încercarea de a înțelege secolul XIX al Școlii Ardelene.

THIS DAY IN ROCK PETRU UMANSCHI

Sfârșitul lunii septembrie îmi aduce aminte invariabil de moartea tragică a inegalabilei interprete de blues Bessie Smith, admirată mai târziu, până la adorație, de Janis Joplin. Dacă unii dintre mai tinerii noștri cititori nu cunosc amănunte legate de eveniment, voi aminti eu câteva, deși – din câte-mi amintesc – acesta a constituit în timp subiectul a cel puțin două articole publicate de semnatul prezentei rubrici. Dacă nu vom intra în detalii, o facem pentru a păstra stilul materialelor ce apar în revistă de o bucată de vreme sub titlul "This Day In Rock".

Așadar, într-un evident consens de opinii, specialiștii văd în amintita artistă cel mai mare interpret de blues al tuturor timpurilor. Născută în Chattanooga la finele secolului al XIX-lea, Bessie s-a impus din fragedă tinerețe ca interpretă de blues, dezvoltând un stil original, bazat pe cântecele religioase *gospel*, pe care chiar ea le interpreta, copil fiind, în biserică. Ma Rainey, o altă cântăreață de blues, o descoperă și o include în propriul ei grup, Rainey's Rabbit Foot Minstrels. Tânăra Bessie va participa la mai multe turnee în perioada timpurie a carierei sale. Perioada se suprapune momentului în care Bessie devine o inovatoare, fiind prima cântăreață ce combină bluesul rural cu elemente ale jazzului instrumental. Majoritatea caselor de discuri considerau acest fapt un sacrilegiu, neavând inspirația de a realiza înregistrări cu piesele rezultate din experimentul pe care aveau să-l numească "aventuros". A trebuit să se scurgă câțiva ani până ce Columbia (CBS) să înregistreze faimoasa piesă "Down Hearted Blues", single ce deschide apoi seria unor alte piese de gen ale interpreților Louis Armstrong, Fletcher Anderson, Benny Goodman. Stilul "prinde" și apoi tot mai mulți artiști din aria muzicii de jazz vor lansa piese blues interferate cu elemente ale acestui gen. Întreaga Americă a fost oripilată de moartea lui Bessie Smith, survenită în urma unui accident de mașină. Deși o ambulanță a sosit în timp record la locul accidentului, transportând victima la spital, aici a fost refuzată orice intervenție care putea să-i salveze viața, pe motiv că spitalul era destinat doar pacienților albi și nu celor de culoare. Când *emergency car* a demarat în trombă, ducând victima la alt spital, a fost prea târziu. Aceasta pierduse pe drum prea mult sânge ca să mai supraviețuiască... Decesul lui Bessie Smith s-a produs pe 26 septembrie 1937.

Un alt eveniment legat de data de 26 septembrie, dar cu exact două decenii după trecerea lui Bessie în neființă, "se consumă" în Stalele Unite, unde Buddy Holly & The Crickets ocupă locul 1 în topul național cu piesa "That'll Be The Day". Nu doar grupul amintit jubilează pe 26 septembrie, câtă vreme, în 1971, grupul britanic Deep Purple intră tot pe locul 1 în UK TOP LP Chart cu celebrul album *Fireball*. Mai triști erau, pe 26 septembrie 1981, componenții grupului punk Dead Kennedy's după ce au aflat că li s-a interzis spectacolul din San Francisco din cauza titlaturii formației! Pentru Bruce Dickinson, ziua sfârșitului de septembrie va rămâne de neuitat. În 1981, Dickinson, absolvent al Universității de Științe Istorice, va fi invitat să-l înlocuiască pe Paul Di' Anno în grupul de heavy metal Iron Maiden, după ce-și făcuse ucenicia ca solist în grupul Samson, axat tot pe stilul rock amintit. Până în 1992, formația Iron Maiden va "pasa" în UK Chart un număr de 24 de discuri single și 10 albume.

Dar să trecem mai departe și să ne amintim de faptul că pe data de 26 septembrie 1945 se naște solistul Bryan Ferry, iar trei ani mai târziu vede lumina zilei (în Australia) frumoasa Olivia Newton-John, cea care, alături de John Travolta, a aprins atâtea inimi după apariția filmului *Saturday Night Fever*. Cum viața nu e făcută doar din vești bune, iată, ne amintim aici cu tristețe că doar cu o zi înainte, pe 25 septembrie 1980, va trece în neființă John Bonham, bateristul formației Led Zeppelin, ca după 11 ani să-l urmeze în eternitate trompetistul Miles Davis (1991).

Spre a încheia într-o notă mai optimistă, anticipăm data de referință 26 septembrie, trecând la 27 septembrie 1947, ziua de naștere a solistului Meat Loaf, dar și a lui Shaun Cassidy (1958). Cum septembrie pare o lună bogată în aniversări, iată-ne și în 29 ale lunii, când avem posibilitatea de a-i felicita pe următorii soliști: Jerry Lee Lewis (1935), Mark Farner (1948) din grupul Grand Funk Railroad. Tot în această zi de toamnă, Buddy Holly și formația sa Crickets lansează al doilea disc single: *Oh, Boy*. În această zi se lansează și The Nelsons, un tandem alcătuit din Gunnar și Matthew, fiii lui Rick Nelson, cunoscut exponent rock din perioada anilor '60 și '70. Din păcate, viața acestui tandem nu va fi una de lungă durată, în ciuda faptului că piesa primă, "Can't Live Without You", a fost *million seller*. Cei mai optimiști vedeau în soliștii blonzi niște viitoare stururi rock care vor dăinui. N-a fost să fie...

NADER

Urmare din pagina 22

Căutările fuseseră extinse în tot statul încă din prima săptămână, fără ca vreun indiciu veritabil să fie descoperit. Hotline-ul înființat special pentru acest caz primea peste 1000 de apeluri pe zi, de fiecare dată plasându-l în altă ipostază pe omniprezentul Iakob Nader, mort într-o pădure, fugind peste graniță, luat ostatic pentru sume exorbitante, sacrificat de către fanatici religioși sau atei, ridicat la cer sau coborât sub pământ – certitudinea calmă a ortodoxiei adevărului prezentă în majoritatea relatărilor. Vânătoarea căpătă amploare. Oameni care nu se întâlniseră vreodată, care nu aveau nimic în comun și care nu aveau să mai schimbe vreodată vreo vorbă se opreau pe stradă și întrebau "L-au găsit?" după care își vedeau mai departe de drum. Chiar și Interpolul se implicase discret, însă fără mai mult succes. Escroci, afaceriști mărunți și artiști de gradul 5 îi transformaseră portretul într-o sursă de profit. Ghicitori, spiritiști și magicieni îl vedeau ca pe o țință, a cărei descoperire, sperau ei, avea să le aducă mai mult profit decât primei categorii. Ceea ce pornise dintr-o indignare și dintr-o curiozitate legitime, se transformase într-o joacă, o investiție, un mod de a trăi, căutarea lui Iakob Nader, motiv la fel de bun ca oricare altul pentru a exista. Panouri gigantice purtând

FRAGIL DE CAMPIE (II)

Urmare din pagina 18

Iată-mă pus într-o situație inedită, când cei care peste jumătate de veac vor fi de vârsta mea mă întreabă ce am făcut să pot ajunge aici, să pot vedea astfel arta, viitorul ei, ce înțeleg eu prin exil interior sau om abstract, când cei ce pun asemenea întrebări nu sunt capabili să înțeleagă vreunul dintre eseurile mele, preferând să citească, dacă o fac, povești de dragoste sau polițiste? Recunosc că adevăratul șoc l-am trăit eu, când, pus față în față cu cel de peste jumătate de veac a trebuit să le răspund cât mai simplu, pentru a înțelege ce e cu mine pe fața pământului și de ce la ora aceea eu nu sunt la un joc de biliard, la o cafeenea, la un congres ce nu-i interesează prin nimic, de ce nu sunt pe câmp să mulg vacile, să duc turma de oi, ori mai fericit, să fiu într-un alcov cu cineva. Cui să-i explici că pentru un om de artă, pentru un creator, totul se petrece într-o intimitate absolvită de prezența unor oameni, că totul are o valabilitate doar în mintea și sufletul celui ce scrie, compune sau pictează, că năzbâtiile celor adulați în muzica ușoară au în taină zeci de ore de muncă în singurătate? Cum să aglutinezi cincizeci de ani de sentimente, lecturi, gânduri într-un "instrument" pe care să-l "implantezi" unui preadolescent, să-l poți face să fie ca tine acum? Dacă-i dai vreun sfat va fi reticent, ca la vârsta aceea, dacă încerci să-i colorezi sfatul cu o povestioară din propria biografie — timp trecut —, va rămâne o pildă pe care

imaginea singurei fotografii distribuită publicului vreodată, cu ocazia acelei singure conferințe, răspândiseră un chip palid, cu trăsături fine ca tăietura de cristal, o barbă relativ îngrijită, păr bogat în dezordinea sa, ochii albaștri și fermi, fără urmă de interes pentru frenezia vânătorii care se desfășura dedesubt.

Nu mai fu văzut sau auzit niciodată în felul în care fusese până atunci. În schimb, legende începuseră să circule. Legende legate de un om strălucitor, care se poate întrupa din orice și îți poate atinge sufletul cu palma, despre o cutiuță muzicală de jad care străbătuse lumea în lung și în lat, despre un mozaic viu, despre lumi îndoite sub greutatea fiarelor vechi pe care le purtau în spinare de la începutul timpurilor. Toate acestea întipărite pe scrieri luminoase, pe care nu oricine le putea vedea, aparent cu nicio legătură între ele, care apăruseră în diverse locuri din întreg orașul, iradiindu-și poveștile fără a putea fi șterse prin niciun mijloc.

Chiar și inocenții, cei abandonăți cu nume de azur, vorbeau despre aceste lucruri în camera friguroasă a ultimului orfelinat, pe a cărei singură fereastră uriașă, scrise mărunț și elegant, doar pentru ochii lor, se răspândeau gândurile trecute-prezente-viitoare și legenda lui Iakob Nader.

n-o va lua în seamă. Tu mai ai în față vreo zece ani de trăit, în care vrei să-ți închizi jocul unei obsesii de o viață. Ei mai au în față șaizeci de ani, iar poimăine, vor uita totul și vor recunoaște doar fotografia ta apărută într-un ziar local la pagina cu " mari contemporani" sau la cea cu "decese" și va spune celui de alături: "Ăsta a fost la noi la școală când eram printr-a opta și ne-a vorbit despre arta scrisului, despre cum se face un film, despre compozițiile muzicale și plastice..."

Cum să poți implanta cuiva dintr-o dată ceea ce ai adunat în tine într-o viață, să-l aduci spre lumea ta despre care ai vorbit atât de convingător? N-am vrut să epatez niciodată prin ceea ce am spus. Ba, de cele mai multe ori, mi s-a imputat o sinceritate riscantă, doar că toate citatele pe care le-am folosit în discursurile ținute făceau parte dintr-o sumă de lecturi adunate în timp, pe care le consideram mult mai grăitoare decât cuvintele mele. Eu simt că fac parte dintr-o coloană laterală a istoriei, aceea dusă de spirit, fie că voi fi sau nu în stare să-mi fac cunoscută prezența în micile istorii particulare ale culturii ce se vor scrie în viitor. Atâta simt și mi-e de-ajuns. Am luptat o viață pentru a-mi constitui universul propriu în care mă aflu acum și în care cred, care mă definește. Cum să subsumezi totul unui simplu sfat ce poate fi capăt de drum pentru cineva? Citiți, încercați, asumați-vă condiția de excluși din marele joc și urmați-vă chemarea!

O ZI DINTR-O REZIDENȚĂ LITERARĂ

Urmare din pagina 20

Și-am încălecat pe-o șa și-am pornit spre centru-așa. Care e plin de lume, căci soarele a devenit și mai simpatic și nu se cade să te faci că nu-l vezi. Mai iau bițigla de coarne, o mai încălec, zâmbesc unor copii mici care trec împreună cu părinții, mi-e dor, tare dor de Crina. Biciclista lu' tata, ea e singura din familie care dă din pedale. Pe trotuar, cu voioșie și râvnă. Cum o să-i explic, când va crește, că sportul ăsta, în Timișoara, e cam extrem și că e o nebunie să te aventurezi, pe două roți, în traficul de la noi. Intru pe Römerstrasse și pedalez vreo trei kilometri, schimbând vitezele Luciei. Așa o cheamă și e albastră. Dar albastru poate fi și masculin! Strada asta e lungă, taie un cartier rezidențial și ajunge aproape de marginea orașului. Așa bănuiesc... Casc ochii prin vitrinele unor magazine, apoi privesc cerul: au apărut norii. Unii cam ca situația din țară. Țara noastră. Gri. E cazul să mă întorc, fiindcă aici ploile se pornesc rapid și cad ca din stropitoare. Dar ia să încerc o altă rută, doar am hartă. Pe bicicletă distanțele sunt atât de scurte, iar orașul pare că se contractă. Ajung pe strada Industriilor, unde am mai fost și ieri. Iar de aici pornesc întins spre casă – mă rog, e un fel de a spune, n-am cum să zic spre... vilă, deși pe "casă" chiar așa o cheamă, Villa Străuli. Merg precaut, dar cu viteză. Oare se poate asta?! Pedalez cu spor și ajung în pridvor. Urc, pregătesc prânzul, îl stropesc cu vin alb, apoi ies pe terasă la o țigară, iau și ciorna poemului început ieri, e soare, vinul e rece, copacul din fața mea va face ghinde, încerc să-mi amintesc cum se cheamă "ghindușii", scriu, tai, scriu, tai, privesc norul care ia fața soarelui, îmi iau tricoul pe mine, mă ridic din nou în picioare, mă uit printre frunze, mă așez, scriu, trag din țigară, tai ce-am pus pe hârtie, fir-ar să fie, și așeară m-a chinuit la fel, chiar nu văd cum se termină, mă uit, scriu. Scriu, scriu. Recitesc cu voce tare, fac două schimbări, iau o gură de vin, repet, da, da, e bine. Cred că e bine... E gata! Și lichidul alb. Sunt în bustul gol, mă simt ca un învingător. Iau din nou pixul și îl pun pe hârtie. De data asta curge cuvânt după cuvânt, vers după vers, cu cadență, cu siguranță. A ieșit parcă din mânăcă. N-am mâneci, n-am nimic pe mine. E atât de frumos afară! De undeva se aude muzică, un tehno-rap, nu interceptez decât bașii.

Trebuie să ies, poate că mâine va fi potop. Ies. Chiar aici, în parc, e un concert. Mă opresc puțin: un rapper le zice cu foc în germană și are gesturi de Vanilla Ice. Bat și eu ritmul din picior, nu-i rău, publicul pare mulțumit. Poate și berea are un aport la asta. Mai dau o tură prin oraș, terasele și cafezenele gem de oameni, pe strada principală sunt fel de fel de promoții și gratuități. Tineri și bătrâni stau la aceeași coadă pentru a primi o ciocolătică cu o cruce albă pe ea. E o tihnă pe care o au cu toții și pe care mi-o transmit și mie. Așa că vremea să intru în anticariatul pe care l-am tot ocolit până acum. E tixit de cărți! Unele peste altele, în plase, în pungi, pe rafturi, teancuri, aruncate pe jos, cățarate pe sus. Scormonesc cam trei sferturi de ceas: cu foarte puține excepții, toate în germană. Dar găsesc catalogul unei expoziții a lui Daniel Spoerri, în italiană și engleză, așa că nu i-am făcut degeaba deranj omului prin anticariat...

Dau o tură pe la Coop, o iau câținel prin parc, spre casă. Na, spre vilă... Încă e soare, tinerii stau pe iarbă, cei mai puțini curajoși (ieri a plouat!) – pe bancă. Mă așez și eu, trag aer în piept (se zice că elvețienii sunt gata să exporte aer, așa e de curat!), mă las cu ochii în verdele ierbii, aud un zgomot cunoscut... E, uite pe unu care bate o minge de baschet, chiar aici, pe terenul de lângă parc. O frea... bate singur. Îl întreb, în engleză, dacă mai stă 10 minute și dacă pot să arunc și eu. Zice da, alerg peste drum, urc, să mă schimb, îmi iau încălțările noi, sunt atât de bucuos că o să arunc la coș! Ce coincidențe: ieri mi-am cumpărat ghețele, azi le folosesc. Jucăm unu la unu, el e mai înalt și mai robust. N-are importanță cine a câștigat cele două meciuri (căci a fost și revanșa), important e că m-am simțit minunat, și cred că și adversarul – Nicolai – a simțit că în baschet nu doar talia și masa contează, ci și viteza, tehnica, precizia. Mai ales astea, ultimele... Ne-am despărțit amici, sper să mai vină cu mingea pe aici, să ne mai mișcăm nițel. Și mai cu talent!

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrari ale artistului plastic BOTOND RÉSZEGH

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Colectivul tehnic: Sorin Stroe (paginare, prezentare grafică).
www.revistaorizont.ro e-mail: fundatia@3europe.org

REDACTIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 29 48 93, 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Abonamentele se fac la Rodipet, la poziția 4386 din catalog

NICI O PRIVIRE

JOSÉ LUIS PEIXOTO

José Luis Peixoto s-a născut într-un sat din sudul Portugaliei, în regiunea numită Alentejo. Este licențiat în limbi și literaturi germanice al Universidade Nova de Lisboa. Înainte de a se dedica scrisului, a predat timp de un an. A publicat poezie și proză, înainte de a primi premiul Jovens Criadores (Tineri creatori) în 1997, 1998 și 2000. În 2001, primul său roman, *Nenhum Olhar (Nici o privire)* a primit Premiul Jose Saramago. În 2003, într-un proiect fără precedent, Peixoto și-a unit forțele cu cei de la Moonspell, lansînd, în același timp, un album și un mic roman fantastic. Cele două opere poartă același titlu, *The Antidote*, și pornesc de la același concept, conform căruia activitatea umană este supravegheată și condusă de o mulțime de entități invizibile. Capitolele romanului semnat de José Luis Peixoto poartă aceleași titluri cu piesele de pe albumul celor de la Moonspell.

Într-un sătuc portughez din regiunea Alentejo, unde viața este în permanență umbră de spectrul sărăciei, José Luis Peixoto țese povestea halucinantă a unor bărbați și femei abrutizați de foame și oboseală, însă personaje ce nu scapă unor inamici comuni, cum ar fi iubirea, gelozia, violența și sentimentul că destinul are un caracter implacabil. Jose, un cioban taciturn, vede cum fericirea casnică se destramă brusc, cînd Diavolul îi dă de știre că nevasta îl înșală. Bătrînul Gabriel, în vîrstă de 120 de ani, îi oferă sfaturi care mai de care mai înțelepte, în timp ce o nouă poveste de dragoste acaparează firul narativ: o pereche de frați siamezi se vede destrămată atunci cînd intervine factorul iubire. Și, peste toate astea, Diavolul însuși tronează. Prezentăm în continuare un fragment din romanul *Nici o privire*, în curs de apariție la editura Polirom.

Înainte să fie tata îngropat, au venit frații ca să-l vadă. Îmi amintesc mai ales cum mi-au stat în cale tot timpul cei doi frați lipiți printr-un deget. Eu îi ocoleam pe la stînga, iar unul dintre ei era în fața mea, îi ocoleam pe la dreapta, iar celălalt sau același se afla tot în fața mea. Mă întorceam cu laptele călduț și mă ciocneam din spatele unuia dintre ei, păseam într-o parte și același spate în fața mea, păseam în partea opusă și iarăși un spate identic în față, încercam să mă strecur și treceam, în sfîrșit. Frații aceia, ca niște siluete umane decupate din hîrtie și unite prin mîini, figuri inseparabile condamnate la o horă perpetuă. Iar tata era pe moarte, și eu știam că e pe moarte, dar nu voiam să cred. Și tata, care era tot ce aveam pe lume, irosindu-și ultimele puteri ca să întrebe ce mai e la cărămidărie? Tata, pe moarte, întrebînd de cuptoare și de puț. Cuptorul de cărămidă care nu a fost al lui niciodată și care a fost mai mult al lui decît al domnului Matei, care nu a cărat niciodată o găleată de lut, care nu a atins niciodată lutul cu mîinile, cu picioarele, care n-a văzut niciodată lut. Du-te și du chiria domnului Matei, fata mea. Iar eu, sub dogoarea soarelui, străbătînd drumul către Muntele Măslinilor, cu o bancnotă foarte asudată ținută strîns în mîină, întîlnindu-l pe Iosif și spunîndu-i am adus chiria pentru domnul Matei; iar Iosif, fără să mă observe, lua bancnota. Cînd mă întorceam, fără grabă și fără griji, poposeam sub stejarii de plută ca să-mi răcoresc fruntea și stăteam și mă gîndeam la tristetea frumoasă din privirea lui Iosif. Cînd ajungeam la cărămidărie, tata mă privea așa cum m-a privit și înainte să moară, închis în tăcerea de a nu putea să spună ce simțea și spunînd asta printr-o privire mută. Îmi amintesc de frați, așezați ca doi vulturi pe crengile morții, și de mijlocul gros al uriașului care trecea încolo și-ncoace afară, după perdelele sărace de tul. Și tata, stînd tăcut minute-n șir, ca și cum ar fi meditat la ceva numai de el știut, cu aceeași privire pe care o are Iosif acum, drept înainte și în gol. Iosif, care nu va muri, ca tatăl meu, dar care pare să știe secretele puse deoparte pentru muribunzi. Iosif, care stă culcat între așternuturile spălate ieri, zdrobit, legat cu o fașă în jurul pieptului, privind, precum îngerii în altarele capelelor, cu ochii larg deschiși. Legat cu o fașă pentru că ieri am chemat tîmăduitorul de oase, iar el, după ce a trosnit din degete într-o scară simfonică de oase, și-a înfipt vîrfurile degetelor în pielea lui Iosif. Și-a trecut mîinile pe șira spinării, pe gît, ca să examineze dacă lipsește ceva, iar cînd a ajuns la coaste a zis aha! L-am privit, iar el a repetat aha!; după aceea, tăcut, și-a înfipt adînc degetele în pieptul lui Iosif, iar după un pocnet care a răsunat, a spus dacă nu-i trăgeam la loc coasta, putea să-i găurească plămînul. I-am plătit, iar el l-a lăsat pe Iosif legat cu o fașă. Dar privirea i-a rămas neschimbată. Mă crede cumva o tîmăduitoare de priviri? Băietelul abia a adormit și, deși acum aș putea să mă odihnesc puțin,

sînt tot neliniștită. Camera asta îmi amintește de camera în care tatăl meu era pe moarte și, poate prin sugestie, mi s-a părut că văd pînă și silueta uriașului trecînd pe la fereastră. Încolo și-ncoace. Ca a doua zi după ce a murit tatăl meu, iar trupul lui era încă proaspăt și intact pe sub pămînt, încă nîl descoperiseră viermii, care se distrau mîncîndu-mi mie inima cu durerea cea mai mare, durerea cumplită de a avea un tată mort, un singur tată, un singur om care a pătimit pentru mine, a avut milă de mine și a ținut la mine, și de a nu mai avea omul acela; a doua zi după ce s-a sfîrșit copilăria mea, uriașul mi-a bătut la ușă și nu mi-a repetat cu voce tocită condoleanțe, intonate ca o litanie sau ca un blestem: mi-a privit corpul slab și m-a luat în brațe. Așa. M-a luat în brațe și m-a ridicat de la pămînt și m-a strîns tare. Fetița, din nou în brațele tatălui, învîrtită în brațele puternice ale tatălui, zîmbind iarăși într-o lume alcătuită doar din dimineți și primăveri; fetița putea iar să zîmbească. Apoi, pe așternuturi, trupul meu spintecat, sfîșiat de colți de lup, trupul meu sfîșiat deschizîndu-se într-un șuvoi de sînge care n-a curs. Pe lîngă că așternuturile din patul tatălui meu erau reci, reci ca marmura, pe lîngă că era frig, absența sîngelui meu. Iar uriașul, deasupra mea, zicîndu-mi curvă. La ureche, curvă. Apoi tavanul camerei topindu-se în lacrimi, un cer de noapte în plină noapte. Eu, care nu cunoscusem vreodată un bărbat în felul acela, auzeam, de fiecare dată cînd răsuflearea vulcanică a uriașului îmi încălzea urechea, curvă, în suspine ca niște rafale de vînt, curvă. La picioarele patului, și-a încheiat nasturii pironindu-mă cu o privire care zîmbea. Iar eu, pe așternuturi, ca o păpușă stricată, cu părul răsfirat, cu brațele îndepărtate de corp, cu picioarele smulse, cu capul răsucit. În noaptea următoare uriașul s-a întors și s-a întors și-n nopțile care au urmat. Eu îi deschideam ușa, dar nu îl priveam, plecam capul și, în camera tatălui meu, îl simțeam cum mă răscolește cu un cuțit. În fiecare noapte tavanul s-a deschis ca să îmi arate stele care nu existau în oceanul nocturn din nopțile acelea. Cînd nu mi-a mai venit ciclul și am pierdut ritmul întipărit de Lună în trupul meu, nu i-am spus uriașului, căci el nu a auzit niciodată vocea mea, căci nu i-am adresat o vorbă niciodată, pînă în ziua de azi. Burta a crescut foarte repede. După cincisprezece zile, aveam o burtă ca de două luni; la o lună, aveam o burtă ca de patru luni. Cînd cleștii înghețați au pătruns adînc în mine, n-am mai simțit nimic. N-am mai auzit nimic. N-am mai văzut nimic. Știu că bătrîna cu mîini aspre și dinți falși avea un șorț de plastic; știu că m-au culcat pe un pat tare, ca mesele de la abator; știu că au pus un lighean sub mine ca să strîngă sîngele, ca pe sîngele proaspăt de porc, care e amestecat cu o lingură de lemn ca să nu se închege; dar n-am văzut, n-am auzit, n-am simțit. Surdă, oarbă, nici măcar nu mi-am imaginat copilul pe care mi l-au smuls, așa cum se smulge o tumoare sau un

blestem. Era de parcă o negură mi-ar fi pus stăpînire pe viață, intrîndu-mi în oase, orbindu-mă față de lucruri care nu există: diminețile; cerul senin; primăverile; căldura brațelor tale, tată. Și n-am mai fost copil. Acasă, noaptea, uriașul nu s-a mai întors. Înfășurată în șalul negru al doliului meu, mergeam pe lîngă ziduri și se făcea tăcere cînd mă apropiam eu, iar femeile și bărbații mă priveau lung, de parcă mi-ar fi căutat privirea, de parcă ar fi vrut să mă umilească din priviri, de parcă din priviri mi-ar fi zis curvă, cu privirea m-ar fi urmărit întotdeauna și conștiința mea ar fi fost privirea aceea care-mi repeta curvă. Cînd sosi vremea măslinelor, eu nu-mi găsisem încă de lucru și trăiam din ce îmi lăsase tatăl meu în mîină, printre funinginea pe care o tușea peste vorbe astmatice: puținul. Cînd veni vremea măslinelor, muri de bătrînețe servitoarea cea bătrînă a domnului Matei, muri cu grija micului dejun al domnișorului Matei: căci, pentru ea, domnul Matei, căsătorit și tatăl a numeroși fii, era încă domnișorul pe care doamna binevoise, în amabilitate Domniei Sale, să-l nască pe așternuturile de în. După istoveala drumului care duce la Muntele Măslinilor, am cerut să ocup locul rămas liber și am fost imediat angajată, căci domnul Matei nu luase încă micul dejun. Iar Iosif, care pare mort, dar care nu a murit, căci eu cunosc mirosul morții, atît de diferit de ochii de sticlă meditănd la o condamnare; Iosif apărea uneori mîinînd oile sau cărînd brațe de lemn împreună cu tatăl lui, pentru șemineul enorm din casa bogăților. Pe vremea aceea, bătrînul Gabriel era deja bătrîn de vreo sută de ani și avea în grijă legumele și zarzavaturile din grădină. Eu stăteam toată ziua închisă în casă. Noaptea, dormeam la mansardă laolaltă cu celelalte servitoare, pe paturi de fier. Nici una dintre ele nu-mi vorbea. Nu l-am mai văzut de-atunci pe domnul Matei, n-a mai venit pe munte. Din cînd în cînd soseau pentru doamna ilustrate din oraș străine, orașe pe care eu le reinventam din fotografiile bizare ale unei clădiri enorme ascuțite sau ale unei clădiri strîmbe care stătea să cadă, orașe pe care le inventam pînă cînd bucătăreasa îmi striga tacă-ți gura. Soseau ilustrate pentru doamna, dar și ea își făcuse toate bagajele și plecase. Eram singure, dar făceam totul ca și cum stăpîni ar fi fost acolo. Asta se întîmpla cam pe vremea cînd, în timp ce ștergeam praful, am început să ascult vocea care stătea închisă într-un cufăr. Un cufăr ca toate celelalte, vechi și ceruit, după cum totul e vechi și ceruit în casa bogăților; un cufăr din holul principal, aflat sub un tablou cu mustați răsucite; iar în cufăr, o voce. Mai întîi m-am gîndit că se afla un om închis acolo, dar bucătăreasa mi-a spus, și în după-amiaza aceea mi-a vorbit pentru prima oară, n-o lua în seamă, e doar o voce. Vocea aceea înfundată

vorbea solemn, de parcă ar fi citit o epopee dintr-o carte, spunînd: poate că oamenii sînt, poate că ei există și acest lucru nu poate fi explicat; poate că oamenii sînt bucăți de haos peste dezordinea pe care o închid în ei și poate că acest lucru îi explică. Nu reușeam să ignor vocea închisă în cufăr. Era o voce de bărbat. În săptămîna care a urmat acestei descoperiri, m-am prefăcut că am treburi în holul cel mare, numai ca să ascult vocea. Spunea fraze care mi se păreau foarte adevărate și, deși nu i-am răspuns niciodată și poate că vocea închisă în cufăr nici nu-mi bănuia prezența, am început să o simt ca pe o prietenă. Stăteam să o ascult și încuviințam din cap sau îmi așteptam privirea asupra ideilor pe care ea le înălța ca pe niște orizonturi. Cînd celelalte mă vedeau sfînd degeaba, mă îmbrînceau din holul principal pînă la bucătărie. Bucătăreasa îmi puneja coșuri de răchită în mîini și mă trimitea la tîrg. Și, printre lanuri, pe sub stejarii de plută, străbăteam drumul de nisip și de soare pînă la tîrg, iar cînd ajungeam, mergeam pe lîngă ziduri și grupurile de femei și de bărbați mă priveau, căuțîndu-mă sub umbra mea, iar cînd treceam auzeam a făcut un abort, auzeam abort și mă rușinam și mai tare și mă lipeam și mai tare de zid pînă ce aproape deveneam o foaie de hîrtie făcută una cu zidul. La băcănie nu ceream ce îmi trebuia, întindeam numai hîrtia cu mîzgăliturile de analfabetă ale bucătăresei și totul se încărca în coșuri. Făceam un mare ocol ca să nu trec prin piață, dar niciodată nu reușeam să fug de diavol, care, la un colț, mă aștepta zîmbind din umbră. Iar sub acel zîmbet picioarele mele se încurcau ca ața la înșăilat, se făceau de plastilină moale și, încărcată cu coșuri sub brațe, pe cap, în mîini, eram ca o artistă de circ beată alunecînd de-a lungul unei sîrme. Acea privire parcă mă dezbrăca de tot, de toate zidurile pe care le-am ridicat să mă ascund de ceilalți și chiar de mine însămi. Cînd ajungeam la începutul drumului eram deja obosită. Încărcată precum cațrul unor țigani, cu soarele la nămiează, asudam și o blestemam, în tăcere, pe bucătăreasă. În răcoarea bucătăriei mă simțeam de parcă aș fi traversat o mulțime de deșerturi; atunci aveam voie să stau cinci minute ca să îmi revin. Făcîndu-mi vînt cu o bucată de carton, îmi răcoream fața și pieptul. Pe scaunul strîmb, îmi îndepărtam picioarele și simțeam ușurarea unei adieri pe coapsele arse și rănite. În zilele acelea, mereu diferită, vocea închisă în cufăr spunea: poate că suferința e aruncată mulțimilor cu pumnul, iar grosul cade pe umerii unora și puțin sau nimic pe umerii altora.

Traducere din limba portugheză
de Clarisa Lima
Colecția "Biblioteca Polirom"